

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS
POLITIKOS MOKSLŲ KATEDRA**

GIEDRĖ KVIETINSKAITĖ

**PILIE TINĖS VISUOMENĖS REIŠKIMOSI
TENDENCIJOS LIETUVOJE: VILNIAUS MIESTO
BENDRUOMENIŲ ATSTOVŲ POŽIŪRIS**
Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas doc. dr. R. Trimakas

Vilnius, 2011 m.

Turinys

Įvadas.....	1
1 SKYRIUS. PILIETINĖS VISUOMENĖS TEORIJŲ RAIDA IR KRYPTYS	6
1.1. Moderniosios pilietinės visuomenės sampratos genezė.....	6
1.2. Šiuolaikinės pilietinės visuomenės teorijos	11
1.3. Pilietinės visuomenės, kaip asociacijų visuomenės, vaidmuo	19
2 SKYRIUS. PILIETINĖS VISUOMENĖS REIŠKIMOSI TENDENCIJOS LIETUVOJE VILNIAUS MIESTO BENDRUOMENIŲ ATSTOVŲ POŽIŪRIU. KOKYBINIS TYRIMAS.....	22
2.1. Pilietinės visuomenės reiškimosi tendencijos Lietuvoje. Tyrimo metodologija.....	22
2.2. Vilniaus miesto bendruomenių atstovų požiūris į pilietinės visuomenės reiškimosi tendencijas Lietuvoje.....	30
2.2.1. Požiūris į pilietinę visuomenę kaip reiškinį.....	32
2.2.2. Požiūris į pilietinės visuomenės formavimosi sąlygas	39
2.2.3. Požiūris į pilietinės visuomenės plėtojimosi galimybes	49
2.2.3.1. Požiūris į pilietinės visuomenės Lietuvoje ateities perspektyvas ir sektini pavyzdžiai.....	55
Išvados.....	59
Rekomendacijos.....	61
Literatūra.....	62
Anotacija	66
Annotation.....	67
Santrauka.....	68
Summary.....	69
Priedai.....	71
Klausimynas.....	71
Interviu Nr. 1.....	72
Interviu Nr. 2.....	76
Interviu Nr. 3.....	80
Interviu Nr. 4.....	84

Interviu Nr. 5.....	88
Interviu Nr. 6.....	90
Interviu Nr. 7.....	94
Interviu Nr. 8.....	96

Lentelių sąrašas

1 lentelė. „Informacija apie respondentus“. (<i>Lentelė sudaryta darbo autorės naudojant tyrimo medžiagą</i>).....	29
2 lentelė. „Respondentų nurodytos pilietinės visuomenės sampratos ypatybės“. (<i>Lentelė sudaryta darbo autorės naudojant tyrimo medžiagą</i>)	32
3 lentelė. „Pilietinės visuomenės svarba“. (<i>Lentelė sudaryta darbo autorės naudojant tyrimo medžiagą</i>).....	35
4 lentelė. „Pilietinės visuomenės pasireiškimo būdai“. (<i>Lentelė sudaryta darbo autorės naudojant tyrimo medžiagą</i>).....	35
5 lentelė. „Pilietinės visuomenės formavimąsi lemiantys veiksniai“. (<i>Lentelė sudaryta darbo autorės naudojant tyrimo medžiagą</i>)	39
6 lentelė. „Problemos, su kuriomis susiduria pilietinė visuomenė“. (<i>Lentelė sudaryta darbo autorės naudojant tyrimo medžiagą</i>).....	43
7 lentelė. „Priežastys, lemiančios pilietinės visuomenės padėtį Lietuvoje“. (<i>Lentelė sudaryta darbo autorės naudojant tyrimo medžiagą</i>)	46
8 lentelė. „Valstybės vykdoma politika pilietinės visuomenės atžvilgiu“. (<i>Lentelė sudaryta darbo autorės naudojant tyrimo medžiagą</i>)	49
9 lentelė. „Priemonės, kuriomis būtų galima paskatinti pilietinį visuomenės aktyvumą“. (<i>Lentelė sudaryta darbo autorės naudojant tyrimo medžiagą</i>).....	53

Įvadas

Europos Sąjungos socialinės plėtros strategijos darbotvarkėje itin daug dėmesio skiriama pilietinei visuomenei. Jos reikšmė itin akcentuojama 2001 m. pasirodžiusioje Europos Komisijos Baltojoje knygoje „Europos valdymas“: čia pabrėžiama, jog įvairūs pilietinės visuomenės dariniai, pradedant nevyriausybinėmis organizacijomis ir baigiant religinėmis bendruomenėmis bei žiniasklaida, turėtų lengvinti dialogą su ES institucijomis ir skatinti piliečius aktyviai dalyvauti formuojant bei įgyvendinant ES politiką. Pilietinės visuomenės svarba pabrėžiama ir 2009 m. Baltojoje knygoje dėl daugiapakopio valdymo; joje rekomenduojama skatinti dalyvavimą Europos procese ir didinti Bendrijos veiklos efektyvumą stiprinant bendradarbiavimo patirtį ne tik vertikaliai, bet ir horizontaliai (administraciniai teritoriniai vienetai – pilietinė visuomenė)¹. Institucijų, tiek ES, tiek nacionaliniu lygmeniu, būtinas bendradarbiavimas su pilietinės visuomenės subjektais pabrėžiamas gana dažnai ES teisės aktuose (pavyzdžiui, Lisabonos sutarties 8b (1) straipsnyje², Europos Komisijos „D plane“³). Europos Sąjungos nuolat akcentuojama, kad valdymas turi būti paremtas valdžios organų ir pilietinės visuomenės subjektų bendradarbiavimu bendros gerovės labui.

Savaime suprantama, jog Lietuvai, kaip ES narei, pilietinės visuomenės tema tokiaame kontekste negali būti neaktuali; ypač kai vis dažniau kalbama apie „valstybės ir visuomenės krizę“⁴, paremtą nekontroliuojama valdžia, o, pasak V. Radžvilo, „pilietinė mūsų visuomenė atsidūrė savo raidos kryžkelėje. Ir jai lemta viena iš dviejų: lėtai augti ir stiprėti arba tyliai nykti ir užgesti“⁵. Kadangi pilietinė visuomenė suvokiama kaip tikros demokratijos simbolis, viešojoje erdvėje tikrai netrūksta diskusijų apie tai, kaip ją kurti, stiprinti ir didinti jos vaidmenį valstybės valdyme.

¹ Baltoji knyga dėl daugiapakopio valdymo, <<http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?val=500338:cs&lang=lt&list=601411:cs,562473:cs,562029:cs,520154:cs,517481:cs,516186:cs,503837:cs,500338:cs,497432:cs,495433:cs,&pos=8&page=1&nbl=30&pgs=10&hwords=baltoji%20knyga~&checkboxte=checkbox&visu=#texte>> [žiūrėta 2011 12 07].

² Lisabonos sutartis, <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:306:0010:0041:LT:PDF>> [žiūrėta 2011 12 07].

³ Europos Komisijos „D planas“, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/lt/com/2005/com2005_0494lt01.pdf> [žiūrėta 2011 12 07].

⁴ Žiliukaitė, R., et al. *Neatrasta galia: Lietuvos pilietinės visuomenės žemėlapis*, Vilnius: Versus aureus: Pilietinės visuomenės institutas, 2006, p. 9.

⁵ Radžvilas, V., *Ar atgims pilietiškumo dvasia? // Sunki laisvė: eseistika*, Vilnius: Tyto alba, 2005, p. 154.

Tai, jog šioje plotmėje vystant diskusijas bei žingsnis po žingsnio buriant veiklių, aktyvių ir ryžtingų piliečių bendruomenes, organizacijas ir pan. aktyviai dalyvaujama pačios pilietinės visuomenės koncepcijos formavime, be abejo, byloja mūsų demokratijos ir sąmoningumo naudai; tačiau, kaip rašo R. Žiliukaitė, „didžioji dalis Lietuvos piliečių yra nepatenkinti savo padėtimi, tuo, kaip yra tvarkomas visuomenės gyvenimas. Tačiau dauguma iš jų yra pasyvūs, nesuvokia savęs kaip potencialių politinio proceso veikėjų“⁶.

Vis dėlto efektyviai demokratijai labai svarbus pilietinis visuomenės aktyvumas – gebėjimas aktyviai dalyvauti politiniuose procesuose, įsijungti sprendžiant visuomenei aktualias problemas bei priimant sprendimus, vykdyti valdžios veiksmų kontrolę, kurti bendruomenišką visuomenę. Vienas iš pagrindinių demokratijos bruožų ir yra tai, jog žmonės organizuotai veikia kartu siekdami suformuluoti ir išreikšti savo interesus, vertybes ir tapatumą.

Ši tema Lietuvoje pastaruoju metu dažnai gvildinama: pilietinės visuomenės koncepcija plėtojama daugelyje mokslo šakų – filosofijoje, politikoje ir pan., mokslines publikacijas šia tema rašo I. Matonytė, S. Šilauškas ir kt. Taip pat daug diskusijų vyksta žiniasklaidoje, savo nuomonę teorinėje plotmėje reiškia ir Lietuvos intelektualai (pvz., L. Donskis, A. Mickūnas, V. Radžvilas). Lietuvoje pilietinės visuomenės idėjos plėtojimo srityje dirba Pilietinės visuomenės institutas. Jo leidžiamuose veikaluose daug dėmesio skiriama atskiriems pilietinės visuomenės apraiškų Lietuvoje aspektams. Dažnai pilietinės visuomenės apraiškos tyrinėjamos, taikant kiekybinius metodus. Pilietinės visuomenės tema 2006 m. buvo atliktas tyrimas, kurio tikslas – ištirti Lietuvos pilietinės visuomenės potencialą, nustatyti, kas kliudo jam plėtotis ir kas galėtų paskatinti jo augimą, 2008 m. S. Spurgos disertacijoje nagrinėta VRE pilietinė visuomenė ES valdymo kontekste, kaimiškosios bendruomenės nagrinėtos Rūtos Žiliukaitės disertacijoje. Taip pat reikėtų paminėti, kad tyrimų, nagrinėjant, pavyzdžiui, jaunimo, moksleivių pilietinį aktyvumą, yra atlikta ir Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos užsakymu. Tačiau šiuose tyrimuose daugiausia dėmesio skiriama atskiroms pilietinės visuomenės apraiškų detalėms, koncentruojamasi į plačiąją visuomenę.

Šiame darbe į pilietinės visuomenės opius klausimus siekiama pažvelgti „iš vidaus“, t. y. nagrinėjant pačių aktyvių piliečių požiūrius. Pilietinės visuomenės reiškimosi tendencijos Lietuvoje – pilietinės visuomenės padėtį apibūdinančių veiksnių visuma. Tai pilietinės visuomenės formavimosi, aktyvumo, problemų, veikimo ar neveikimo priežasčių atspindys. Tyrimui buvo pasirinktos kelios Vilniaus miesto bendruomenės, kurios yra visų Lietuvos bendruomenių dalis.

⁶ Žilukaitė, R., *Socialinio kapitalo dinamika pokomunistinėje Lietuvos visuomenėje: socialinės ir kultūrinės efektyvios demokratijos prielaidos*: sociologijos daktaro disertacijos santrauka, Vilnius, 2005, p. 22.

Kadangi Vilniaus mieste veikia pakankamai daug aktyviai savo veiklą vykdančių ir matomų rezultatų pasiekusių bendruomenių, apie kurias kalbama žiniasklaidoje, šiam tyrimui buvo pasirinktos būtent kelios Vilniaus miesto bendruomenės. Šiame darbe šių bendruomenių lyderių požiūriai analizuojami pilietinės visuomenės Lietuvoje reiškimosi tendencijas atspindinčiais aspektais, atsižvelgiant į tai, kaip pilietinės visuomenės sklaida vyksta vietinėse bendruomenėse. Todėl svarbu ne tik aptarti pilietinės visuomenės koncepciją atsižvelgiant į pilietinės visuomenės moderniąsias sampratas ir šiuolaikines teorijų kryptis bei pilietinei visuomenei priskiriamus vaidmenis, bet ir ištirti vietinių bendruomenių požiūrius pilietinės visuomenės reiškimosi tendencijas Lietuvoje atspindinčiais aspektais: požiūrius į pilietinę visuomenę Lietuvoje kaip reiškinį, priemones jai sukurti, problemas, su kuriomis susiduriama, pilietinės visuomenės formavimosi sąlygas bei kitus pilietinės visuomenės reiškimosi Lietuvoje tendencijas atspindinčius aspektus.

Darbo tyrimo objektas – pilietinės visuomenės, kurią atspindi Vilniaus miesto aktyvių bendruomenių veikla, ypatybės, raiška bei plėtra Lietuvoje. Kaip galima vertinti pilietinės visuomenės apraiškas Lietuvoje? Ar visuomenės aktyvumas yra skatinamas, ar žlugdomas? Kokios galimybės formuotis brandžiai pilietinei visuomenei?

Atsižvelgiant į tokią darbo problematiką, keliamas darbo tikslas – apžvelgti įvairių autorių nagrinėjamas pilietinės visuomenės teorijas ir jų kryptis bei išryškinti pilietinės visuomenės koncepciją, kuria vadovaujamosi šiame darbe; remiantis pilietinės visuomenės kaip asociacijų visuomenės koncepcija ištirti aktyviai veikiančių Vilniaus miesto bendruomenių, užsibrėžusių tikslą skatinti pilietinės visuomenės iniciatyvumą, atstovų požiūrį į pilietinės visuomenės reiškimosi tendencijas Lietuvoje.

Darbe keliami uždaviniai:

- apžvelgti moderniąją pilietinės visuomenės sampratą bei šiuolaikines kelių tyrėjų išskiriamas šios koncepcijos teorines kryptis ir išryškinti, atsižvelgiant į teorinę kryptį, kuria bus remiamasi darbe – pilietinė visuomenė kaip asociacijų visuomenė, pilietinei visuomenei priskiriamus vaidmenis;
- apibendrinti apklaustų Vilniaus miesto bendruomenių atstovų požiūrį į pilietinę visuomenę Lietuvoje kaip reiškinį, t. y. ypatybes ir raišką;
- ištirti požiūrį į pilietinės visuomenės formavimosi sąlygas, t. y. formavimąsi teigiamai ar neigiamai veikiančius veiksnius, kylančias problemas ir pasyvumo priežastis;

- remiantis atliktu kokybiniu tyrimu, aptarti bendruomenių lyderių požiūrį į pilietinės visuomenės plėtros galimybes.

Norint apibendrinti teorijas ir autorių požiūrius, mokslinė literatūra buvo analizuojama, lyginama, apibendrinama. Taip pat, siekiant ištirti požiūrius į pilietinės visuomenės reiškimosi Lietuvoje tendencijas, atliktas kokybinis tyrimas, taikant pusiau struktūruoto interviu metodą. Interviu atlikti su aštuonių aktyvių Vilniaus miesto bendruomenių atstovais, tyrimo metu surinkta medžiaga nagrinėta taikant turinio analizę, kuri buvo pasirinkta dėl to, kad ji „palengvina konteksto prasmės tekste suvokimą per išskylančias temas, o kodavimo procedūrų (kategorių, subkategorių) kartojimas produkuoja atskiras temas“⁷, ir pateikta laikantis Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo 12 ir 13(1) straipsnių⁸ bei paisant mokslininkų etikos principų⁹.

Tyrimo pradžioje, atsižvelgiant į 2006 m. Pilietinės visuomenės instituto atlikto tyrimo pagrindinę išvadą, jog Lietuvos visuomenę slegia bejėgiškumo jausmas, kuris dažniausiai nėra pagrįstas realia dalyvavimo pilietinėje veikloje patirtimi¹⁰ buvo daroma prielaida, kad pilietiškai aktyvios visuomenės grupės (bendruomenės, asociacijos, organizacijos ir pan.), vykdydamos savo veiklą, susiduria ne tik su valdžios nepalankia politika, neefektyvia teisine baze, bet, svarbiausia, patiria ir pačios visuomenės sudaromus kliuvinius, susijusius su priešišku nusistatymu pilietinio aktyvumo atžvilgiu. Remiantis šia prielaida buvo suformuluota tokia šio tyrimo hipotezė:

- vangų įsijungimą į bendruomenes, pilietinę veiklą, dalyvavimą (pilietinės visuomenės Lietuvoje formavimąsi) lemia ne tik pačios visuomenės pesimistinės, asmenine patirtimi nepagrįstos nuostatos, bet ir savimonės trūkumas, žinių stoka.

Darbą sudaro dvi dalys. Pirmoji dalis yra teorinio pobūdžio. Joje aptariama moderniosios pilietinės visuomenės sampratos genezė, nagrinėjamos šiuolaikinės pilietinės visuomenės teorinės kryptys ir priskiriami pilietinei visuomenei, kaip asociacijų visuomenei, būdingi vaidmenys. Antrojoje dalyje pateikiama tiriamosios dalies metodologija bei pateikiami atlikto tyrimo rezultatai,

⁷ Bitinas B., Rupšienė L., Žydžiūnaitė V. *Kokybinių tyrimų metodologija. Vadovėlis vadybos ir administravimo studentams*, Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė, 2008, p. 78.

⁸ Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas, <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=400103> [žiūrėta 2011 12 07].

⁹ Socialinių mokslų tyrimų etika, <http://www.kaunorvvg.lt/info/sociologiniai_tyrimai.pdf> [žiūrėta 2011 12 07].

¹⁰ Žiliukaitė, R., et al. *Neatrasta galia: Lietuvos pilietinės visuomenės žemėlapis*, p. 262.

dėmesį sutelkiant į tris aspektus – požiūrį į pilietinę visuomenę Lietuvoje kaip reiškinį, požiūrį į pilietinės visuomenės formavimosi sąlygas ir požiūrį į pilietinės visuomenės plėtros galimybes.

1 SKYRIUS. PILIETINĖS VISUOMENĖS TEORIJŲ RAIDA IR KRYPTYS

1.1. Moderniosios pilietinės visuomenės sampratos genezė

Piliečių dalyvavimas politiniuose, visuomeniniuose ir socialiniuose procesuose labai svarbus. Daugelis autorių, tyrėjų pilietinę visuomenę laiko demokratijos pagrindu. Tačiau pilietinės visuomenės sąvoka yra gana įvairialypė, apimanti ne vieną reikšmę ir funkciją. Dėl to ši sąvoka reikalauja tam tikrų paaiškinimų. Ilgainiui tam tikri sąvokos aspektai keitėsi. Taigi, norint aiškiau suprasti šiuolaikinę pilietinės visuomenės sąvokos sampratą, reikia apžvelgti svarbiausius pilietinės visuomenės sampratos kaitos aspektus.

Visuomenės ir jos santykio su valstybe problema politikos moksle nėra nauja. Ji buvo nagrinėta dar tokių politinės minties klasikų kaip Aristotelis, Ciceronas, Machiavellis, Hobbesas, Lockas, Monteskie, Russo, Kantas, Hegelis, Marxas ir kiti. Šių autorių veikaluose pilietinės visuomenės idėja reiškiamą labai skirtingai: nuo „sąlygų, kuriomis gyvena civilizuota politinė visuomenė, pakankamai pažangi, kad apimtų miestus, turinčius savus teisės kodeksus (*ius civile*), pabrėždama pilietiškumą ir miestišumą (barbarų visuomenės ir visuomenės, dar neturinčios miestų, nelaikomos pilietinėmis)“¹¹ (Aristotelis, Ciceronas) pereita prie „pažangių tautų pasiektos žmogaus vystymosi būsenos, bet jos siekia naudoti ir yra gobšios, joms trūksta šilumos bei moralinės darnos, būdingos primityviai visuomenei. Dabar ji ėmė reikšti ekonominę ir socialinę tvarką, kuri veikia pagal savo pačios principus, neatsižvelgdama į etinius įstatymų bei politinės santaros reikalavimus“¹² (Hegelis).

XVIII a. Hegelis pakeitė pilietinės visuomenės sampratą kryptį. Pilietinės visuomenės sąvoka tapo ypač aktuali kaip socialinio savitarpiskumo sritis, o XIX a. ji buvo vartojama apibūdinti valstybės sričiai nepriklausantį socialinio gyvenimo aspektą. Taigi pagal tai pilietinę visuomenę galima suprasti kaip žmonių bendruomenių, organizacijų bei institucijų, veikiančių atskirai nuo valstybės ir vyriausybės, visumą.

Sąvoka gr. *koinonia politike* (arba rom. *societas civilis* vertinys, reiškiantis valstybę arba politinę visuomenę)¹³ buvo sukurta Aristotelio, siekiant apibrėžti laisvų, lygių bei turinčių įtaką valstybės valdymui piliečių visuomenę.

¹¹ Miller D., *Politinės minties enciklopedija*, Vilnius: Mintis, 2005, p. 406.

¹² Ten pat, p. 407.

¹³ Jankauskas A., *Politikos mokslų enciklopedinis žodynas*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2007, p. 99.

Esminis skirtumas – iki Hegelio suformuluotos naujos pilietinės visuomenės sąvokos iš esmės piliečių gyvenimas buvo neatsiejamas nuo valstybės, jie buvo tapatinami su ja, ją suvokiant kaip lygių ir laisvų piliečių, dalyvaujančių valdyme ir įsipareigojusių teisiškai apibrėžtai viešųjų procedūrų bei bendrų vertybių sistemai, bendruomenė. „Terminas turėjo ir civilizuotos visuomenės reikšmę, t. y. visuomenės, sutvarkytos pagal įstatymus, o ne pagal despotiško valdovo įgeidžius.“¹⁴

Klasikinėje mintyje, t. y. pirmiausia Platono ir Aristotelio politinėje filosofijoje, dabartinei politinei filosofijai būdingo valstybės ir pilietinės visuomenės atskyrimo nėra. Ir Platonas, ir Aristotelis, nors skirtingai traktavo valstybės, arba pilietinės bendruomenės, monolitiškumą¹⁵, kalbėdami apie valstybę, ją tapatino su pilietine bendruomene (tada vadinta pilietine bendrija): „Kadangi kiekviena valstybė, kaip matome, yra tam tikra bendrija, (...) visos jos siekia kokio nors gėrio (...); ši bendrija ir vadinama valstybe, arba pilietine bendrija.“¹⁶

Taigi pilietinė visuomenė buvo suvokiama kaip bendruomenė, kurios nariai tarnauja visuomenei, paremtai teisinės valstybės principu ir turinčiai savo įstatymus. Kadangi tuo metu pilietinės bendruomenės ir valstybės sąvokos buvo neatskiriamos, pilietinė visuomenė buvo laikoma politine visuomene. Pilietinė bendruomenė buvo priešinama ne su valstybe, bet su kitokio pobūdžio visuomenėmis, pavyzdžiui, despotišku valdymu arba pirmykšte padėtimi¹⁷. Pilietinės visuomenės sąvoka, kuria tapatinamos politinė ir pilietinė sferos, iki XVIII a. pabaigos Europos filosofų buvo vartojama tokia pat reikšme kaip, pavyzdžiui, Aristotelio ir kitų, t. y. kaip valstybės ar politinės visuomenės sinonimas. Taigi remiantis tuo, kad pilietiškumo samprata buvo priešinama su pirmykšte visuomene arba tokiomis necivilizuotoms valdymo formomis kaip despotizmas, galima sakyti, kad pilietinė visuomenė reiškia tokį civilizacijos augimą, kai visuomenė tampa civilizuota.

Antroje XVIII a. pusėje pilietinės visuomenės samprata keitėsi. Skirtumą tarp pilietinės visuomenės ir valstybės pirmiausia išvelgė ir naujos sampratos užuomazgas pateikė škotų šviečiamojo amžiaus mąstytojai: Adamas Fergusonas, Thomas Paine'as, Francis Hutchesonas, Davidas Hume'as ir kiti. Skirtinga nuo klasikinės samprata pirmiausia buvo pateikta A. Fergusonso veikalė „Pilietinės visuomenės istorija“ (angl. *An essay of the history of civil society*, 1767 m.). Pasak Keitho Testerio, A. Fergusonas teigė, kad pilietinė visuomenė formuojasi iš savitarpiškumo

¹⁴ Jankauskas A., *Politikos mokslų enciklopedinis žodynas*, p. 99.

¹⁵ „Aristotelio pilietinės bendruomenės samprata pagrįsta aiškia kokybinių funkcijų hierarchija. Todėl Aristotelio pilietinė bendruomenė nėra monolitiška – tuo jo samprata skiriasi nuo Platono, kuris išreiškia valstybės monolitiškumą (vieningumą).“ (Bielskis A., *Pilietija ir valstybė klasikinėje politinėje mintyje // Pilietinė visuomenė: politikos įpilietinimo projekcijos*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2006, p. 17.)

¹⁶ Aristotelis, *Politika*, Vilnius: Pradai, 1997, p. 63, I kn., 1252a.

¹⁷ Kaldor M., *Civil Society and Accountability // Journal of Human Development*, 2003, vol. 4, no. 1, p. 7.

reikalavimų, kuriais susiejami atskiri asmenys. Tačiau nors pilietinę visuomenę galima laikyti suvaržytos abipusiai veikiančios bendruomenės kūrinium, jokia visuomenė negyvena vakuume¹⁸. A. Fergusonas nesiekė teigti, kad pilietinė visuomenė yra visapusiškai harmoninga, kadangi Davido Humo plėtotą temą, kad pilietinės visuomenės šaknų reikėtų ieškoti konfliktuose, taip pat buvo svarbi A. Fergusonso darbuose¹⁹.

Šiuo laikotarpiu skirtingos sampratos pamažu tapo įprastos, taip buvo pabrėžtas pilietinės visuomenės ir valstybės skirtumas, suteikti būdingi bruožai ir principai. Vėliau pilietinė visuomenė buvo suvokiama kaip orientuota į valstybę, bet tuo pačiu ir kaip jos galias ribojantis, o kartais ir prieš jas veikiantis veiksnys. Iš esmės pilietinė visuomenė, remiantis tuometine samprata, buvo suvokiama kaip despotizmo ir kito galimo politinių lyderių piktnaudžiavimo priešprieša.²⁰ Kai kurie autoriai (pavyzdžiui, Sunilas Khilnani) išvelgia ir aptaria sąsają, kad baimės nebuvimas (dėl pilietinės visuomenės) kasdieniame gyvenime sudarė sąlygas ekonominiai veiklai, vykdomai sutarčių pagrindu, užuot vykdžius prievarta, ir susidarė sąlygos iškilti protui, samprotavimams – mąstymo laisvei.²¹

Taip pilietinės visuomenės sąvoka buvo papildyta pabrėžiant komercinės visuomenės svarbą, o rinka iškeliamą kaip pilietinės visuomenės egzistavimo sąlyga. Taigi, apibendrinant, tada pilietinė visuomenė laikyta visuomenė, kuri vadovaujasi taisyklėmis ir kuri yra pagrįsta asmenų pritarimu (taisyklių laikymuisi), priešinga pirmykštei visuomenei, kurioje nebuvo taisyklių, arba despotinei sistemai, kurioje taisyklės buvo primestos prievarta.

Kaip buvo užsiminta anksčiau, skirtumas tarp pilietinės visuomenės ir valstybės apibrėžtas ir suformuluotas buvo XVIII a. – „silpnėję pilietinės visuomenės ir valstybės sąvokų ryšys, ėmė formotis naujoviška pilietinės visuomenės kaip etinio gyvenimo srities, įsiterpusios tarp šeimos ir valstybės, samprata.“²² Modernią pilietinės visuomenės sampratą aiškiai suformulavo Georgas Hegelis „Teisės filosofijos apmatuose“ (1820 m.). Jis pilietinę visuomenę vertino kaip istoriškai susiklosčiusį ekonomikos modernizacijos (ir ne kaip natūralios laisvės išraiškos) ir buržuazijos skatinamos ekonomikos rezultata, tarp šeimos ir valstybės. Jo pilietinė visuomenė

¹⁸ Tester K., *Civil society*, Chatham: Mackays of Chatham PLC, 1992, p. 47.

¹⁹ Ten pat, p. 46.

²⁰ Spurk Ch., *Understanding civil society – history, debates, and contemporary approaches*, p. 5. <<http://graduateinstitute.ch/webdav/site/developpement/shared/developpement/343/SpurkCivilSocietyInPaffenholz.pdf>> [žiūrėta 2011 06 19].

²¹ Khilnani S., *The development of civil society // Civil society. History and possibilities*, Cambridge: Cambridge University Press, 2001, p. 23.

²² Jankauskas A., *Politikos mokslų enciklopedinis žodynas*, p. 99.

apima daugybę subjektų, pavyzdžiui, rinkos ekonomiką, socialines klases (įskaitant buržuaziją), korporacijas, intelektualus, ir valstybės tarnautojus – visi visuomenės subjektai, tiesiogiai nepriklausantys valstybės valdymo sistemai. Hegelis teigia, kad pilietinės visuomenės subjektai tarpusavyje dažnai nesutaria siekdami savanaudiškų interesų. Todėl pilietinę visuomenę būtina reguliuoti, kad būtų siekiama bendrų žmonių interesų.²³

Įtakingi Hegelio idėjų aiškintojai, pavyzdžiui, M. Readelis, pabrėžė Hegelio idėjos naujoviškumą: Hegelis pilietinės visuomenės nebetapatina su politine visuomene, bet apibrėžia kaip atskirą sritį nuo šeimos ir, svarbiausia, nuo valstybės. M. Readelis teigia, kad Hegeliui pilietinė visuomenė yra priemoniniai santykiai tarp susiskaldžiusių ir atsiskyrusių individų. Taigi, jo teigimu, dalyvavimas pilietinėje visuomenėje yra pagrįstas naudos ieškojimu.²⁴

Hegelio pilietinės visuomenės sampratos formavimą lėmė pastangos suderinti tai, kas jam atrodė vertinga moderniojoje prigimtinėje teisėje, ypač modernių liberalių asmens laisvių sąvoka, su moraline ir politinio gyvenimo vizija, bendruomenės etika, morale.²⁵ Pasak S. Khilnani²⁶, Hegelis savo sampratą išvystė dvejomis priemonėmis: pirma, iš naujo įvertino darbo sąvoką ir labiau pabrėžė darbo ekspresyvinę išraišką, o ne darbą kaip priemonę; antra, asmens subjektyvumo, kuris pagrįstas abipusio pripažinimo dinamika, kaita.

Hegelis pagrindiniu visuomenės raidos veiksmu laikė ne valstybę, o pilietinę visuomenę. „Valstybę sudarantys teisiniai ir instituciniai santykiai, visos su jais susijusios moralinės bei religinės idėjos yra tik anstatas, sukurtas ant pilietinės visuomenės ekonominio pagrindo.“²⁷ Vis dėlto „Hegelio valstybės teorija rėmėsi ypatinga ryšio, kuris, jo manymu, egzistuoja tarp valstybės ir pilietinės visuomenės, prigimtimi. Šis santykis yra priešstatos ir abipusės priklausomybės santykis.“²⁸ Pagal šiuos Hegelio sampratos aspektus pilietinės visuomenės ir valstybės sąsaja dvilypė: viena vertus, jos yra nepriklausomos, bet, kita vertus, veikia viena kitą, jų ryšys abipusis – pilietinė visuomenė formuoja valstybės pagrindą remdamasi valstybe – jos protinga priežiūra ir moraliniu reikšmingumu, o valstybė remiasi pilietine visuomene, kuri svarbi įgyvendinant moralinius tikslus, kurių ji laikosi. Iš to galima sakyti, kad Hegelis pilietinę visuomenę traktuoja kaip užtikrinančią socialinę tvarką ir stabilumą. Šiuo aspektu pabrėžiamas, priešingai negu buvo aiškinama Aristotelio, valstybės ir pilietinės visuomenės nelygiavertiškumas. Visų pirma valstybė,

²³ Spurk Ch., *Understanding civil society – history, debates, and contemporary approaches*, p. 2.

²⁴ Khilnani S., *The development of civil society // Civil society. History and possibilities*, p. 23.

²⁵ Ten pat, p. 23.

²⁶ Ten pat, p. 23.

²⁷ Sabine G. H., Thorson Th. L., *Politiinių teorijų istorija*, Vilnius: Margi raštai, 2008, p. 718.

²⁸ Ten pat, p. 621.

siekdama savo tikslų, remiasi pilietine visuomene, taigi ji tarsi valstybės, veikiančios pagal pripažintus principus ir įstatymus, „produktas“. Bet nors valstybės valdžia absoliuti, „ji neišplečiama tiek, kad būtų panaikintos institucijos ar teisės, lemiančios ekonominių funkcijų atlikimą“²⁹. Taigi Hegelis vieną iš pilietinės visuomenės, kaip atskiros nuo valstybės, bet su ja susietos abipusiu ryšiu srities, funkcijų išskyrė ekonominį visuomenės gyvenimą.

Aptariant moderniosios pilietinės visuomenės sampratos genezę svarbu paminėti ir Alexis de Tocqueville'io įnašą šiuolaikinėms pilietinės visuomenės sampratoms. Pasak L. Whiteheado, Tocqueville'is buvo vienas pirmųjų teoretikų pilietinę visuomenę iškėlęs kaip priemonę stabiliai ir veikiančiai demokratijai, o vėliau netgi kaip alternatyvą jai³⁰. Tocqueville'io išreikšta samprata, t. y. pilietinė visuomenė – tai „asociacijos, kurios sudaro pilietinį gyvenimą, nesiejamą su politiniais objektais“³¹, ganėtinai skiriasi nuo Hegelio ar Marxo, kurie pilietinę visuomenę siejo su „materialiniais siekiais ar gerove“³².

Tocqueville'io pilietinės visuomenės teorija, pagal kurią pilietinė visuomenė suvokiama kaip ne valstybinė erdvė tarpinėms asociacijoms kurtis, kilo jam nagrinėjant Prancūzijos istoriją ir Amerikos demokratiją. Kurdamas savo teoriją, jis pasitelkė Montesquieu, Burko, Rousseau idėjas. Jo teorija, pagrįsta vietos interesais ir interesų puoselėjimo politika³³. Pasak Johno Ehrenbergo, Tocqueville'io iškeltos pilietinės visuomenės sampratos ašimi tapo Amerika, nes, Tocqueville'io teigimu, Amerikoje unikalumu tai, jog čia suformuota vietos interesų puoselėjimo tradicija, taip pat įpročiai, kuriuos skatina politinė laisvė ir pasiklovimo savimi kultūra, o visa tai padeda tarpinėms Amerikos pilietinės visuomenės organizacijoms pristatyti savo žmonių interesus valstybei³⁴. Taigi Tocqueville'io požiūriu, pilietinės visuomenės pagrindas – puoselėjami žmonių interesai ir laisvos savanoriškos asociacijos, nes jos gali paskatinti piliečių veiklą ir suderinti atskirus interesus siekiant bendruomenės gerovės. Tik taip, Tocqueville'io manymu, galima užtikrinti teisių lygybę, demokratiją ir solidarumą.

Apibendrinant galima sakyti, kad Hegelis pirmasis pilietinės visuomenės sąvoką ėmė vartoti jos netapatindamas su valstybe. Jo idėjoms įtaką darė škotų politinės ekonomikos (*political economists*) tyrinėtojai, pilietinę visuomenę apibrėžiantys kaip atskirą sritį, esančią tarp šeimos ir

²⁹ Sabine G. H., Thorson Th. L., *Politinių teorijų istorija*, p. 622.

³⁰ Whitehead L., *Demokratization: theory and experience*, New York: Oxford University Press, 2003, p. 71.

³¹ Ten pat, p. 71–72.

³² Ten pat, p. 71.

³³ Ehrenberg J., *Civil society – the critical history of an idea*, New York: New York university press, 1999, p. 160.

³⁴ Ten pat, p. 163.

valstybės.³⁵ Kitaip tariant, pilietinė visuomenė buvo siejama su ekonomika. Hegelio vartotą terminą *Bürgerliche Gesellschaft*³⁶ perėmė Marxas ir vėlesni XIX a. mąstytojai. Hegelio nuomone, pilietinė visuomenė – „naujųjų laikų fenomenas“, nes yra siejama su aukštesniu visuomenės išsivystymo lygiu, atlieka tarpininko vaidmenį tarp šeimos ir valstybės³⁷, tai tarsi universali klasė, atstovaujanti viešuosius, arba visuomeninius, interesus. Vis dėlto Tocqueville'io iškelta samprata suformavo šiek tiek kitokį pilietinės visuomenės vaidmenį – „pilietinė visuomenė suprantama kaip arena, kurioje formuojasi aktyvūs ir sąmoningi piliečiai, subrandinamos vertybės, kuriomis pagrįstas visuomenės gyvenimas sprendimų priėmime ir valstybės valdyme“³⁸.

XX a. paskutiniajame dešimtmetyje atgimus pilietinės visuomenės idėjai, ji įgavo šiek tiek kitą pavidalą pritaikius ją to meto aktualijoms. Iš esmės pilietinės visuomenės idėja atgimė kaip demokratizacijos plėtros priemonė komunistinio bloko šalyse: „Pilietinė visuomenė čia buvo siejama su autentiška piliečių valia, kuri priešinosi komunistinės valstybės struktūrų spaudimui.“³⁹

Palapsniui atsirado įvairių, skirtingų šios idėjos aiškinimų – pilietinė visuomenė, pasak V. Laurėno, „naujaisiais laikais apibūdinama kaip takoskyra – kartais prieštaringas, kartais tolerantiškas – tarp valstybės ir visuomenės produktas“⁴⁰. Nors mąstytojai akcentavo skirtingus šios koncepcijos aspektus, tačiau Hegelio ir Tocqueville'io įtakos net ir dabartinių mąstytojų pateikiamoms pilietinės visuomenės sampratoms nuginčyti negalima.

1.2. Šiuolaikinės pilietinės visuomenės teorijos

Prieš aptariant įvairias pilietinės visuomenės teorijas, reikia pabrėžti, kad pilietinės visuomenės samprata dabartiniame kontekste nėra vienalytė. Pilietinės visuomenės samprata gana įvairiai interpretuojama ir aiškinami skirtingi jos aspektai. Nevienodai pilietinė visuomenė apibrėžiama ne tik atsižvelgiant į skirtingas mokslo šakas, bet ir remiantis skirtingomis politinės minties teorijomis ir mąstymo tradicijomis. Pasak A. Uhlin, „šiuolaikiniai pilietinės visuomenės

³⁵ Kaldor M., *Civil Society and Accountability* // *Journal of Human Development*, p. 7.

³⁶ Autoriams, kuriems Hegelio tradicija padarė įtaką, pilietinė visuomenė reiškia šiuolaikinės vakarietiškos industrinės-kapitalistinės visuomenės socialinę, ekonominę ir etinę santvarką, nagrinėjamą atskirai nuo valstybės. (Seligman A. B., *Pilietinės visuomenės idėja*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2004, p. 19.)

³⁷ Bielskis A., *Pilietija ir valstybė klasikinėje politinėje mintyje* // *Pilietinė visuomenė: politikos įpilietinimo projekcijos*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2006, p. 22.

³⁸ Spurga S., *Pilietinė visuomenė Europos Sąjungos valdyme: daktaro disertacija* [Rankraštis], Vilnius, 2008, p. 37.

³⁹ Spurga S., *Pilietinė visuomenė Europos Sąjungos valdyme: daktaro disertacija* [Rankraštis], p. 34.

⁴⁰ Laurėnas V., *Pilietinės visuomenės sąvokos rekonstrukcija* // *Pilietinė visuomenė: politikos įpilietinimo projekcijos*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2006, p. 46.

apibrėžimai svyruoja nuo „minimalistinių“, pagal kuriuos pilietinė visuomenė apibrėžiama tik kaip politinius ir demokratinius veiksmus skatinančios asociacijos, iki „maksimalistinių“, pagal kuriuos pilietinė visuomenė yra viskas, kas nėra susiję su valstybės sritimi⁴¹.

Siekiant įvertinti šiuolaikinių pilietinės visuomenės teorijų gausą, pirmiausiai reikėtų apžvelgti pilietinės visuomenės sampratos aiškinimus, pateikiamus įvairiuose veikaluose. Žodynuose ir enciklopedijose galima rasti daugybę skirtingų apibrėžčių, kuriomis išryškunami skirtingi pilietinės visuomenės sampratos aspektai. Pavyzdžiui, *The Blackwell dictionary of social policy* pilietinė visuomenė apibūdinama kaip instituciniai ir socialiniai santykiai, kurie puoselėjami ne valstybiniu lygmeniu. Teigiama, jog pilietinė visuomenė susijusi ne tiek su apčiuopiamomis institucijomis, bet su skirtingomis „erdvėmis“, kuriose sąveikauja privatus, savanoriškas ir neformalus sektorai⁴². Kitoks pilietinės visuomenės aspektas pabrėžiamas *The concise encyclopedia of sociology*. Čia teigiama, jog pilietinė visuomenė dažnai suprantama kaip gynimas nuo per didelės valstybės galios ir suskaldyto individualizmo, nes kitu atveju kyla grėsmė, kad tai sudarytų sąlygas autoritarizmui⁴³, o *Politinės minties enciklopedijoje* pilietinė visuomenė trumpai apibūdinama kaip nevalstybiniai socialiniai ir ekonominiai susitarimai, kodeksai, institucijos⁴⁴.

Gana išsamų pilietinės visuomenės sąvokos apibrėžimą galima rasti Anderso Uhlino straipsnyje *The Structure and Culture of Post-Communist Civil Society in Latvia*⁴⁵, kur pateikiamas C. H. Waismano pilietinės visuomenės apibrėžimas; čia pilietinė visuomenė apibūdinama kaip dalis visuomenės, kurios esmė yra savanoriškų asociacijų tinklas, kuris gina (atstovauja) interesus ir vertybes, o jų sąveika nėra kontroliuojama valstybės. Šis apibrėžimas apima bendrąsias ir svarbiausias pilietinės visuomenės charakteristikas. Taigi pilietinė visuomenė suvokiama kaip arena, kurioje veikia skirtingi subjektai. Ši arena iš esmės dažnai itin susijusi su kita arena – valstybe, politine ir ekonomine visuomene. Tai viešoji erdvė (išskyrus su privačiais interesais susijusias organizacijas). Kol pilietinės visuomenės subjektai bendrai organizuoja savo veiklą, galima įsivaizduoti individualius interesus, plėtojamus per viešuosius interesus pasinaudojant pilietinės visuomenės arena. Pilietinės visuomenės veikla gali apimti ir politines, ir ne politines

⁴¹ Uhlin A., *Post-Soviet civil society. Democratization in Russia and the Baltic States*, New York:Routledge, 2006, p. 20.

⁴² Alcock P., et al., *The Blackwell dictionary of social policy*, Malden (Mass.): Blackwell Publishing, 2002, p. 38.

⁴³ Ritzer G., Ryan J. M., *The concise encyclopedia of sociology*, Chichester; Malden (Mass.): Wiley-Blackwell, 2011, p. 62.

⁴⁴ Miller D., *Politinės minties enciklopedija*, p. 406.

⁴⁵ Uhlin A., *The Structure and Culture of Post-Communist Civil Society in Latvia // Europe-Asia studies*, vol. 62, no. 5, July 2010, p. 831.

sritis, pavyzdžiui, pramogines veiklas, bet svarbu atskirti politines ir ne politines pilietinės visuomenės organizacijas, nes jos atlieka labai skirtingus vaidmenis.

Palyginimui galima pateikti lietuvių autorių nuomones. A. Jankauskas *Politikos mokslų enciklopediniame žodyne* pateikia pilietinės visuomenės apibrėžimą, pagal kurį pilietinė visuomenė laikoma „nevyriausybinų savanoriškų organizacijų visuma, sudarančia tarpinę grandį tarp asmens bei šeimos ir valstybės institucijų; viešojo gyvenimo sritimi, kurioje privatūs asmenys nepriklausomai nuo valstybės buriasi į bendrijas, reiškia ir įgyvendina savo interesus⁴⁶“. O T. Birmontienės pateikiamas pilietinės visuomenės apibrėžimas, jog pilietinė visuomenė – tai „sąmoningų piliečių visuomenė. Tai visuomenė, kurios nariai teisinėmis priemonėmis gina savo interesus. Tai visuomenė, kurioje veikia įvairūs piliečių susivienijimai, bendrijos, asociacijos ir kitokios piliečių organizacijos, galinčios padėti apsaugoti ir nuo valstybės piktnaudžiavimo valdžia. Tai teisės prioritetu grindžiama visuomenė⁴⁷“.

Dar plačiau pažvelgti į pilietinę visuomenę, daugiau ją atspindinčių aspektų ir funkcijų atskleisti bandoma *Encyclopedia of social theory* pateikiant dažniausiai pilietinės visuomenės sąvokai priskiriamus bruožus, o ne konkretų apibrėžimą. Čia teigiama, kad pilietinė visuomenė apima su sąveika, institucijomis ir socialine sanglauda susijusią sritį, kuri palaiko visuomeninį gyvenimą, vykstantį atskirai nuo valstybės ir ekonomikos sferų. Kalbant labiau apibendrintai, pilietinė visuomenė yra visuomenės dalyvavimo sritis, kuri yra pagrįsta bendradarbiavimu, išgyvenimais ir tarpusavio sąveika⁴⁸.

Taigi šiuose veikaluose, kalbant apie pilietinę visuomenę, akcentuojami skirtingi aspektai, aiškūs skirtingi požiūriai. Atsižvelgiant į šias sampratas galima išskirti daugybę pilietinei visuomenei priskiriamų bruožų, pavyzdžiui:

- Veikimas viešojoje erdvėje;
- Bendra veikla;
- Dalyvavimas;
- Asmens teisės ir laisvės;
- Bendruomenių grupės;
- Savanoriškos organizacijos;
- Socialinė sanglauda;

⁴⁶ Jankauskas A., *Politikos mokslų enciklopedinis žodynas*, p. 99.

⁴⁷ Pumputis A., et al., *Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė*, Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2003, p. 4.

⁴⁸ Ritzer G. (red.), *Encyclopedia of social theory (I)*, New Delhi: SAGE Publications, 2004, p. 98–99.

- Interesų reiškimas bei atstovavimas visuomenės interesams;
- Tarpininko vaidmuo tarp asmens ir valstybinių institucijų;
- Teisinių priemonių naudojimas.

Atsižvelgiant į šiuos bruožus, akivaizdu, kad visos šios sampratos netapačios, nes grindžiamos skirtingomis teorijomis. Kai kuriose iš jų, galima apibendrinti, pilietinė visuomenė pristatoma kaip socialinio solidarumo ar bendruomenės tapatumo sinonimas. Taip pat pilietinė visuomenė prilyginama individų teisėms ir laisvėms, kuriomis ginama asmenų laisvė ir puoselėjamas visuomeninis gyvenimas. Dar pilietinė visuomenė pristatoma kaip visuomenės pasitikėjimo, kuris skatina pilietiškumą ir didina pilietinių institucijų stabilumą, pagrindas. Be to, pabrėžiamas pilietinės visuomenės kaip sudėtingo institucijų tinklo arba sudėtingo savanoriškų asociacijų tinklo vaidmuo.

Taigi galima teigti, kad pilietinės visuomenės sampratos grindžiamos įvairiomis skirtingomis teorijomis. Kadangi pilietinė visuomenė skirtingiems žmonėms reiškia skirtingus dalykus ir taip išryškėja tam tikri skirtingi požiūrio aspektai, šiuolaikinės pilietinės visuomenės teorijos skirstomos į teorines kryptis.

Pilietinės visuomenės teorijų įvairovę siekė apibendrinti ne vienas tyrėjas. Šiame darbe remiamasi M. Edwardso ir M. Kaldor skiriamomis pilietinės visuomenės teorijų kryptimis. M. Edwardso teigimu, pilietinės visuomenės teorijas galima skirti kaip asociacijų visuomenę, kaip gerąją visuomenę (tokia visuomenė, kokią tos asociacijos turėtų kurti) ir kaip viešąją erdvę, turint omenyje sritis, kuriose piliečiai kalbasi vieni su kitais apie aktualijas ir prieina tam tikro politinio konsensuso, bendros nuomonės. O anglų tyrėja M. Kaldor išskiria „aktyviosios“ pilietinės visuomenės, pilietinės visuomenės kaip trečiojo sektoriaus ir postmoderniąją kryptis. Šios visos teorinės kryptys iš esmės neperdengia viena kitos.

- Pasak M. Edwardso, pilietinė visuomenė interpretuojama kaip asociacijų visuma. Jo teigimu, pilietinę visuomenę visų pirma sudaro savanoriškos organizacijos, kurios veikia skatindamos tokias vertybes kaip tolerancija ir bendradarbiavimas, taip pat formuojami įgūdžiai, kurių reikia norint gyventi demokratinėje visuomenėje⁴⁹.

Galima teigti, kad šią kryptį M. Edwardsas suformulavo atsižvelgdamas į Toqueville'io idėjos tęsėjų teorijas, nes pagal šias teorijas pagrindinė pilietinės visuomenės sampratos idėja ir yra naudą teikiantis asociacijų veikimas.

⁴⁹ Edwards M., *Civil society*, Cambridge: Polity Press, 2009, p. 18–19.

Bene žymiausiu tokios krypties plėtotoju galima laikyti R. Putnamą. Jis išryškina įvairių pilietinių, visuomeninių organizacijų vaidmenį, jį siedamas su pilietinio aktyvumo skatinimu, tokios visuomenės ugdymu. Taip pat tokios teorinės krypties idėjas reiškė G. D. H. Cole'as, P. Druckeris. Anglų teoretikas G. D. H. Cole'as pilietinės visuomenės idėją plėtojo remdamasis tuo, kad nuo valstybinės sistemos reikia pereiti prie daugybės smulkesnių asociacijų vienetų, viešai veikiančių subjektų sistemos. Vėliau tokios krypties požiūrį išreiškė ir P. Druckeris. Jo teigimu, pereita prie organizacijų visuomenės, kas reiškia, kad žmonės pilietinėse grupėse nusistato vietinio lygmens interesus ir taip siekdami bendrų interesų išauga į aukštesnio lygmens (nacionalinio ar globalaus) asociacijų tinklus⁵⁰.

Vis dėlto M. Edwardsas išreiškia požiūrį, kad realioje asociacijų visuomenėje vystosi įvairios skirtingos vertybės ir nuomonės, be to, vertybės ir nuomonės yra puoselėjamos šeimose, mokyklose ir darbo vietose, taip pat asociacijose. Būtent dėl šios priežasties asociacijos retai kada gali užtikrinti tokį politinio konsensuso lygį, kurio reikia, kad būtų pasiektos daugialypės socialinės reformos⁵¹.

- J. Habermaso, H. Arendt, E. Durkheimas, A. Trachtenbergas ir kt. plėtojamos pilietinės visuomenės idėją atspindinčios teorijos gali būti apibendrinamos M. Edwardso minima pilietinės visuomenės kaip viešosios erdvės teorijų kryptimi. Tai kryptis, pagal kurią pilietinė visuomenė vertinama kaip sudaranti sąlygas rasti viešajai erdvei, kurioje piliečiai gali tarpusavyje diskutuoti aktualiais klausimais ir nuolat juos plėtoti atsižvelgdami į bendrus ir viešus interesus.

Jürgenio Habermaso požiūriu, pilietinė visuomenė „apima pastangas kurti viešąją erdvę, kur asmenys gali veikti ir bendrauti laisvai, nepriklausomi nuo valstybės ir kapitalizmo.“⁵² Šios sąvokos pagrindą sudaro tokie nevyriausybiniai ir neekonominiai ryšiai ir savanoriškos asociacijos, kurios įtvirtina viešojo sektoriaus ryšių struktūras pasaulio, kuriame gyvename, vienoje iš sudedamųjų dalių – visuomenėje. Teoretikė H. Arendt, priešindama viešąją ir privačiąją erdves, jas apibūdina kaip nuolat „įplaukiančias“ viena į kitą, o toks erdvių mišinys ir sudaro pilietinės visuomenės esmę⁵³.

Viešoji erdvė gali apimti ir privataus sektoriaus vykdomos atskaitingos veiklos elementus, įskaitant komercines ir savanoriškas grupes, kurios tampa bendru balsu, dalyvavimo

⁵⁰ Bruyn S. T., *A civil republic: Beyond Capitalism and Nationalism*, p. 19–21,

<<https://www2.bc.edu/~bruyn/CivilRepublic/appendixb.pdf>> [žiūrėta 2011 11 29].

⁵¹ Edwards M., *Civil society*, p. 19.

⁵² Kaldor M., *Civil Society and Accountability // Journal of Human Development*, p. 9.

⁵³ Bruyn S. T., *A civil republic: Beyond Capitalism and Nationalism*, p. 30.

erdve. Viešoji erdvė yra tarsi pilietinis centras, vieta, kur žmonės gali atvirai reikšti nuomonę apie opius bendruomenės klausimus.

Pasak M. Edwardso, viešosios erdvės kryptis itin svarbi, kai siekiama rasti išeitį ir priimti sprendimą – glaudžiai bendrauti su visuomene yra demokratijos esmė. Rūpinamasi bendra gerove ir to siekiama demokratiškomis priemonėmis. Bendrų interesų formavimas, noras nusileisti kitiems, gebėjimas pamatyti kažką savo tuose, kurie yra kitokie ir dėl to veiksmingiau dirbti kartu – visa tai yra neatsiejamos veiksmingo valdymo, praktinio problemų sprendimo ir taikaus mūsų skirtumų atskyrimo ypatybės⁵⁴. M. Edwardso pilietinės visuomenės kaip viešosios erdvės teorijų krypties apibūdinimą galima papildyti H. Kealble mintimi, kad pilietinės visuomenės vienetai yra susiję su viešąja erdve – viešoji erdvė dažnai laikoma esminiu pilietinės visuomenės poveikio politikai veiksmu, nes be viešosios erdvės sąsajos su politika neatskleidžiama visapusė pilietinės visuomenės esmė⁵⁵.

Taigi, remiantis šia kryptimi, pilietinė visuomenė tampa diskusijų ir svarstymų, taip pat asociacijų ir institucijų bendradarbiavimo terpe, kurių klestėjimas yra labai svarbus demokratijai, kadangi jei būtų atstovaujama tik tam tikroms tiesoms, jei alternatyvios nuomonės būtų nutildomos darant spaudimą, arba jei vienu nuomonių būtų išklausa labiau nei kitų, nukentėtų visuomenės grupių interesai.

- Kita su pastarąja viešosios erdvės teorijų kryptimi susijusi kryptis – M. Kaldor išskiriama vadinamoji „aktyvioji“ pilietinė visuomenė. Pasak M. Kaldor, šios teorinės krypties formavimąsi paskatino pilietinės visuomenės atgimimas ir Lotynų Amerikoje, ir Rytų Europoje. Čia pabrėžiama, kad užuot stengusis pakeisti valstybę, buvo svarbu pakeisti valstybės ir visuomenės santykius, sukurti visų pripažįstamas, nuo valstybės nepriklausančias institucijas, kurios galėtų pasipriešinti valstybės veiksams. Tai idėja, kuria remdamiesi asmenys ir grupės siekė demokratizuoti valstybę, perskirstyti galią, kitokiu netradiciniu būdu – neužgrobiant valdžios. Tokios teorijos grindžiamos, kad pilietinę visuomenę sudaro daugiau mažiau spontaniškai atsirandančios asociacijos, organizacijos ir judėjimai, kurie, atsižvelgiant į tai, kaip socialinės problemos atsispindi privataus gyvenimo srityse, perteikia tokias reakcijas viešajai sričiai⁵⁶.

⁵⁴ Edwards M., *Civil society*, p. 10–11.

⁵⁵ Kealble H., *Civil society. The concept and the European level // Building democracy and civil society East of the Elbe*, p. 361.

⁵⁶ Kaldor M., *Civil Society and Accountability // Journal of Human Development*, p. 9.

Tačiau reikėtų pridurti, kad nors pilietinė visuomenė pateikia politinius reikalavimus valstybei ir kitiems subjektams, ji nepretenduoja, kaip, pavyzdžiui, politinės partijos, į politinę tarnybą ar valstybės valdymą.⁵⁷

Kaip tokios pilietinės visuomenės sampratos pavyzdį būtų galima pateikti Charleso Tayloro požiūrį – jis pilietinę visuomenę iškelia kaip „sudėtinę bet kokios šiuolaikiniame pasaulyje vykstančios kovos už laisvę dalį“⁵⁸. Galima sakyti, kad pilietinė visuomenė čia pirmiausia suvokiama per savo vaidmenį, kaip, beje, ir V. Tismaneanu darbuose „pilietinė visuomenė galinti mus išvesti anapus autoritarizmo kraštutinumų“⁵⁹. Šiuo požiūriu kiek visapusiškesnis Michaelio Waltzerio požiūris, pilietinę visuomenę apibūdinantis kaip „pasiektą skirtingų vertybių sintezę ieškant gero gyvenimo“⁶⁰.

- Dar viena pilietinės visuomenės teorijų kryptis, kurią išskyrė M. Kaldor, – neoliberalioji. Ši samprata yra glaudžiai susijusi su idėjomis apie trečiąjį sektorių arba „ne pelno sektorių“ (ji susiformavo JAV 8 ir 9 dešimtmetyje). Pasak M. Kaldor, jos esmė, kad pilietinė visuomenė aiškinama kaip organizacijų grupė, kurių nekontroliuoja nei valstybė, nei rinka, tačiau jos atlieka labai svarbų vaidmenį siekiant palengvinti abiejų šių sektorių veikimą⁶¹. Ši samprata artimai susijusi su neoliberaliosiomis idėjomis apie valstybės vaidmens mažinimą. Kaip tokios sampratos pavyzdį galima pateikti Danielio Bello teiginį, kad „reikalavimas grįžti prie pilietinės visuomenės yra reikalavimas grįžti prie valdomo masto socialinio gyvenimo, kai pabrėžiamos savanoriškos sąjungos, bažnyčios ir bendruomenės, įrodinėjama, kad sprendimai turi būti priimami vietose ir neturi būti kontroliuojami valstybės bei jos biurokratijos.“⁶² Net ir laikantis požiūrio, kad pilietinė visuomenė yra atskiras sektorius, nepriklausomas nuo valstybinių institucijų, ji yra natūraliai iš dalies nuo jos priklausoma – pasak A. B. Seligmano, nors pilietinė visuomenė yra šalia valstybės, ji vis dėlto reguliuojama įstatymo.⁶³ Tas nepriklausomumas reiškia savarankiškus, nepriklausomus sprendimus, bet sąsaja su valstybe neišvengiama.

Taigi pagal šią sampratą nevyriausybinės organizacijos, nepelno organizacijos, labdaros fondai ir savanorių asociacijos vertinamos kaip lankstesnės ir naujoviškesnės nei valstybė, ir galinčios pakeisti valstybę teikiant socialines paslaugas, pavyzdžiui, jos gali atlikti patikras dėl

⁵⁷ Spurr Ch., *Understanding civil society – history, debates, and contemporary approaches*, p. 4.

⁵⁸ Seligman A. B., *Pilietinės visuomenės idėja*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2004, p. 14.

⁵⁹ Seligman A. B., *Pilietinės visuomenės idėja*, p. 15.

⁶⁰ Ten pat, p. 14.

⁶¹ Kaldor M., *Civil Society and Accountability // Journal of Human Development*, p. 9.

⁶² Seligman A. B., *Pilietinės visuomenės idėja*, p. 14.

⁶³ Ten pat, p. 15.

valstybės pažeidimų ir netinkamos valdymo praktikos; jos gali raginti bendroves teikti ataskaitas apie veiklą⁶⁴. Šiuo atveju pilietinė visuomenė suprantama kaip būtina atsvara sukūrimams, susijusiems su struktūriniais pokyčiais, kuriant socialinio saugumo tinklą, taip pat siekiant skatinti gerą valdymą.

Šios išskiriamos keturios teorijų kryptys yra populiariausios, jos apima dažniausiai pateikiamas pilietinės visuomenės sampratas. Vis dėlto minėti tyrėjai išskiria postmodernią pilietinės visuomenės teorinę kryptį ir „gerosios“ visuomenės.

- M. Kaldor, išskirdama postmodernią kryptį, teigia, jog šios sampratos šalininkai tvirtina, kad įvairios tradicinės ir neotradicinės organizacijos, susiformavusios giminytės ar religijos pagrindu, kurios išlieka nepriklausomos nuo valstybės, negali būti priskiriamos pilietinės visuomenės sąvokai, nes jos yra tarsi privalomosios asociacijos, jos dažnai tampa priemonėmis visuomenės kontrolei vykdyti. Todėl postmoderniosios sampratos šalininkai labiau linkę šioje sąvokoje atsižvelgti į kultūrinius aspektus, kurie apima įvairias nacionalines ir religines gruputes. Šiai idėjai būdingas skirtingų religijų toleravimas ir netgi sekuliarizmas, bet tuo pačiu jai nebūdingas vakarietiškuose pilietinės visuomenės modeliuose puoselėjamas individualizmas, nes asmenys yra susieti su savo bendruomene⁶⁵.

Taigi galima teigti, kad į šią kryptį įeinančiomis teorijomis tvirtinama, kad pilietinė visuomenė yra ta valstybės dalis, susijusi ne su nustatytomis taisyklėmis, bet su leidimu veikti. Tai ideologijos, arba kultūrinės politikos, erdvė. Pilietinės visuomenės institucijos yra bažnyčios, mokyklos, žiniasklaidos priemonės, prekybos sąjungos ir kitos organizacijos, kurios yra vadovaujanti klasė ir viešpatauja visoje visuomenėje⁶⁶.

- Galiausiai pilietinė visuomenė M. Edwardso išskiriama kaip „gera“ visuomenė (t. y. pagrįsta demokratija). Naudą teikiantis asociacijų veikimas apibūdinamas tinkamame kontekste, puoselėjant teigiamas normas ir vertybes bei pabrėžiant, kad veiksmai turi atitikti politinius ir socialinius uždavinius⁶⁷. Šia mokykla į pilietinės visuomenės sampratą įtraukiamas vertybių aspektas ir akcentuojamas demokratijos ir atitinkamos visuomenės elgsenos skatinimas. Pasak M. Edwardso, pažanga siekiant socialinių, ekonominių ir politinių tikslų yra susijusi su veiksmis skirtingose institucijose, įskaitant valdžios ir verslo sektorius⁶⁸. Taigi gerosios visuomenės egzistavimui reikalingi suderinti veiksmai tarp skirtingų institucijų, kurios veiktų ta pačia kryptimi.

⁶⁴ Kaldor M., *Civil Society and Accountability // Journal of Human Development*, p. 9.

⁶⁵ Kaldor M., *Civil Society and Accountability // Journal of Human Development*, p. 10.

⁶⁶ Ten pat, p. 10.

⁶⁷ Edwards M., *Civil society*, p. 5–6.

⁶⁸ Ten pat, p. 8.

Aptarus pilietinės visuomenės teorijų kryptis, reikėtų pabrėžti, kad vis dėlto šios teorinės kryptys nėra visiškai atskiros, nepriklausomos – visos minėtos kryptys turi bendrą tarpusavyje sąveikaujančių aspektą, pavyzdžiui, nors joms visoms būdinga piliečių tarpusavio sąveika ir veikimas viešojoje erdvėje, vis dėlto jų skirtumus atskleidžia apibūdinant kiekvieną kryptį išryškinamas veiklos pobūdis, atliekamas vaidmuo. Šiame darbe vadovaujamesi pilietinės visuomenės kaip asociacijų visumos teorine kryptimi – pilietine visuomene laikoma nevyriausybinų savanoriškų organizacijų visuma, sudaranti tarpinę grandį tarp asmens ir valstybės institucijų. Tai sąmoningų piliečių visuomenė. Pilietinės visuomenės pagrindas – didelės ir įvairiapusių savanoriškų organizacijų grupės, veikiančios tarpusavyje ir besiorientuojančios į specifinius interesus. Pilietinė visuomenė apima nevalstybinius subjektus ir asociacijas, kurios nesiekia vien tik asmeninių ar ekonominių interesų, nėra valdomos iš išorės ir sąveikauja viešojoje srityje; todėl pilietinė visuomenė yra nepriklausoma nuo valstybinės ir politinės sričių, bet veikia ir sąveikauja artimai su jomis. Taigi, kaip ir teigia H. Keable, pilietinės visuomenės vienetai nėra centralizuoti, juos sudaro daug asociacijų, judėjimų, projektų, tinklų ir asmenų⁶⁹.

Reikėtų pabrėžti, kad, kaip ir buvo minėta pirmiau, nors šiame darbe vadovaujamesi viena teorine kryptimi – pilietinė visuomenė kaip asociacijų visuma – tačiau neatsiribojama nuo kitų krypčių, nes visos šios teorinės kryptys vienaip ar kitaip sąveikauja tarpusavyje.

1.3. Pilietinės visuomenės, kaip asociacijų visuomenės, vaidmuo

Apibrėžus teorines ribas, kuriomis vadovaujamesi šiame darbe, reikia nustatyti, kokią vaidmenį pilietinė visuomenė atlieka tokia kontekste, kadangi pilietinė visuomenė nėra statiškas reiškinys. Be abejo, pilietinės visuomenės vaidmuo priklauso nuo politinės, kultūrinės, ekonominės ir socialinės padėties, tačiau esminiai vaidmens elementai išlieka aktualūs ir dominuojantys nepaisant vienokių ar kitokių pokyčių. Tačiau reikia pabrėžti, kad, kadangi pilietinės visuomenės vaidmuo nėra vienpusis, siekiant efektyvių socialinių pokyčių ir kitų pilietinės visuomenės siekiamų rezultatų šių vaidmenų integracija ir sintezė būtina. Šie vaidmenys tarpusavyje susiję bei papildo vienas kitą.

Pateikiami pilietinės visuomenės vaidmenys padeda atskleisti pilietinės visuomenės idėją, kuria vadovaujamesi darbe.

⁶⁹ Keable H., *Civil society. The concept and the European level // Building democracy and civil society East of the Elbe*, New York: Routledge, 2006, p. 361.

Pirmiausia pilietinei visuomenei, kaip asociacijų visuomenei, galima priskirti, remiantis vokiečių tyrėjų Hanso Loachimo Lautho ir Wolfgango Merkelio modeliu⁷⁰, – bendruomenės kūrimo ir integravimo vaidmenį. Dalyvavimas pilietinėse organizacijose padeda įveikti socialinį susiskaldymą, kurti pilietines dorybes ir skatinti socialinius ryšius, patenkinant asmenų poreikius, siekiant plėtoti ryšius ir sąjungas. Esminis skirtumas – pilietinės visuomenės organizacijos neapima etninių, religinių rasistinių siekių⁷¹. Toks pilietinės visuomenės vaidmuo išskiriamas ir lietuvių tyrėjo V. Šlapkausko. Tokį vaidmenį jis įvardija kaip socialinis susiorganizavimas, t. y. šis pilietinės visuomenės vaidmuo priklauso nuo asmenybės savanoriškumo ir iniciatyvos ir apima visus jos socialinius subjektus – bendrijas, asociacijas, socialines institucijas ir kitus jos struktūrinius darinius⁷².

Antrasis su pilietinės visuomenės aktyvumu siejamas vaidmuo – tarpininkavimas tarp valstybės ir piliečių. Tai reiškia, kad pilietinė visuomenė turi išlaikyti pagrindinės valdžios ir socialinių tinklų pusiausvyrą, nes ši pusiausvyra – esminė sąlyga siekiant užtikrinti teisinės valstybės veikimą. Šis vaidmuo susijęs su savarankiškai veikiančių asociacijų ir valstybės sąveika⁷³.

Kitas, K. Raik teigimu, pilietinei visuomenei galimas priskirti vaidmuo – tai skirtingų grupių vertybių ir interesų apsaugos ir puoselėjimas⁷⁴.

Dar vienas, pasak K. Raik, klasikinis, pilietinei visuomenei priskiriamas vaidmuo – valdžios institucijų veiksmų kontrolė.

Be to, pilietinė visuomenė gali atlikti socialinių paslaugų teikėjos vaidmenį: pilietinė visuomenė gali atlikti socialinių funkcijų vykdymo vaidmenį, kaip antai rūpinimasis vaikais ir senyvo amžiaus žmonėmis, pagalba nepalankioje padėtyje esantiems žmonėms, visuomenės sveikatos skatinimas⁷⁵.

Bene vienas svarbiausių galimų pilietinei visuomenei priskirti vaidmenų – pilietinės visuomenės siekis kurti socializaciją dalyvaujant. Pasak minėtų vokiečių tyrėjų, tai svarbu tuo, kad

⁷⁰ Remiamasi vokiečių tyrėjų Hanso Loachimo Lautho ir Wolfgango Merkelio pilietinei visuomenei priskiriamų vaidmenų modeliu, sudarytu nagrinėjant daugybę praktinių pilietinės visuomenės vaidmens skirtingais atvejais pavyzdžių, o vaidmenys skiriami atsižvelgiant į demokratiškumą ir kultūrinius, regioninius aspektus bei socialines sąlygas, kuris pateiktas Ch. Spurko darbe *Understanding Civil Society - History, debates, and contemporary approaches*, p. 15.

⁷¹ Spurk Ch., *Understanding civil society – history, debates, and contemporary approaches*, p. 15.

⁷² Šlapkauskas V., *Teisės sociologijos pagrindai*, Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004, p. 504.

⁷³ Spurk Ch., *Understanding civil society – history, debates, and contemporary approaches*, p. 16.

⁷⁴ Raik K., *Promoting democracy through civil society: how to step up the EU's policy towards to Eastern Neighbourhood*, p. 4.

⁷⁵ Ten pat, p. 4.

pilietinė visuomenė ir asociacijos skatina demokratiją. Tokiomis priemonėmis (dalyvavimu pilietinėje visuomenėje, atitinkamose organizacijose ir asociacijose) siekiant demokratiškesnių teisių žmonės įgyja gebėjimą būti piliečiais, dalyvauti visuomeniniame gyvenime, atrasti tikėjimą, pasitikėjimą, toleranciją ir palankumą. Tai skatina valdžios decentralizavimą, piliečių solidarumo kūrimą, kuris yra svarbiausias pasipriešinimo būdas siekiant apsaugoti savo laisvę⁷⁶.

Atsižvelgiant į tokių pilietinės visuomenės vaidmenų visumą, akivaizdu, kad tokie vaidmenys dažniausiai tampa smulkių pilietinės visuomenės vienetų, t. y. bendruomenių, asociacijų ir kitų vietinių organizacijų tikslu. Vietinės bendruomenės veikia siekdamos skatinti gyventojus, kad jie stengtųsi pagerinti savo gyvenimo sąlygas, motyvuoti juos saviugdai ir kultūrinei saviraiškai, sustiprinti solidarumo bei bendruomeniškumo apraiškas, dalyvauti visuomeniniuose procesuose ir taip daryti įtaką valdžios institucijų vykdomai veiklai. Taigi pilietinės visuomenės ir vietinių bendruomenių santykis šiame darbe nusakomas per pilietinės visuomenės sklaidos vietinėse bendruomenėse prizmę.

⁷⁶ Spurr Ch., *Understanding civil society – history, debates, and contemporary approaches*, p. 16.

2 SKYRIUS. PILIETINĖS VISUOMENĖS REIŠKIMOSI TENDENCIJOS LIETUVOJE VILNIAUS MIESTO BENDRUOMENIŲ ATSTOVŲ POŽIŪRIU. KOKYBINIS TYRIMAS

2.1. Pilietinės visuomenės reiškimosi tendencijos Lietuvoje. Tyrimo metodologija

Pastaruoju laikotarpiu, kai vis dažniau keliamas Lietuvoje kilusios, pasak A. Ramonaitės ir R. Žiliukaitės, valstybės ir visuomenės krizės⁷⁷ klausimas, o tokie intelektualai kaip, pavyzdžiui, V. Radžvilas kalba apie tai, kad Lietuvoje vyrauja „piliečių beveik nekontroliuojama ir jų teises vos ne kasdien paminanti valdžia ir piliečiai, tykantys menkiausias progos apgauti valstybę bei apeiti jos įstatymus“⁷⁸, pilietinės visuomenės tema nepraranda savo aktualumo.

Pilietinis visuomenės aktyvumas – gebėjimas aktyviai dalyvauti politiniuose procesuose, įsijungti sprendžiant visuomenei aktualias problemas bei priimant sprendimus, vykdyti valdžios veiksmų kontrolę, kurti bendruomenišką ir sąveikaujančią visuomenę, vienas efektyviausių atstovavimo visuomenės interesams, problemų sprendimo, gerovės užtikrinimo būdų.

Atsižvelgiant į tai, kad šiame darbe pilietinė visuomenė, kaip asociacijų visuomenė, siejama su tuo, kaip pilietinės visuomenės sklaida vyksta vietinėse bendruomenėse, šiame darbe pilietinės visuomenės padėtis Lietuvoje ir analizuojama per bendruomenių ir asociacijų kaip vienetų, galinčių tiesiogiai daryti įtaką valdžios institucijoms (pavyzdžiui, savivaldos institucijoms) prizmę. Tyrimui buvo pasirinktos kelios Vilniaus miesto bendruomenės, kurios yra visų Lietuvos bendruomenių dalis. Kadangi Vilniaus mieste veikia pakankamai daug aktyviai savo veiklą vykdančių ir matomų rezultatų pasiekusių bendruomenių, apie kurias kalbama žiniasklaidoje, šiam tyrimui buvo pasirinktos būtent Vilniaus miesto bendruomenės. Šiame darbe šių bendruomenių lyderių požiūriai analizuojami pilietinės visuomenės Lietuvoje reiškimosi tendencijas atspindinčiais aspektais.

Nuo kitų nevyriausybinų organizacijų vietinės bendruomenės skiriasi tuo, kad tikslinė grupė yra tam tikroje vietovėje gyvenantys žmonės, jos kuriasi vietos pagrindu. Be to, bendruomenių, asociacijų ir kitų vietinių organizacijų veiklos sritys labai plačios: apima ir

⁷⁷ Žiliukaitė, R., et al. *Neatrasta galia: Lietuvos pilietinės visuomenės žemėlapis*, p. 9.

⁷⁸ Radžvilas, V., *Ar atgims pilietiškumo dvasia? // Šunki laisvė: eseistika*, p. 153.

kultūrinių, ir socialinių gyventojų poreikių tenkinimą, išitraukimą į vietinės savivaldos procesus, bendruomenių gyvenimo kokybės gerinimą.

Būtent dėl to toks svarbus savo vaidmenį gebančios atlikti ir veikti bendro gėrio labai pilietinės visuomenės Lietuvoje klausimas. 2005 m. Rūtos Žiliukaitės disertacijoje „Socialinio kapitalo dinamika pokomunistinėje Lietuvos visuomenėje: socialinės ir kultūrinės efektyvios demokratijos prielaidos“, pasitelkiant „Kaimiškujų bendruomenių organizacijų tyrimą“, atliktą „Skaitmeninių bendruomenių link“ grupės ir VU socialinių studijų centro, tiriamas klausimas, kokią poveikį turi savanoriškų organizacijų veikla visos bendruomenės gerovei ir kokie veiksniai, remiantis keturiomis charakteristikomis (organizacijos žmogiškasis kapitalas, ryšiai su valdžios institucijomis, ryšiai su vietiniais verslininkais, ryšiai su kitomis NVO), turi įtakos savanoriškų organizacijų veiklos efektyvumui.

Pilietinės visuomenės tema 2006 m. buvo atliktas Pilietinės visuomenės instituto tyrimas, kurio rezultatai pateikiami knygoje „Neatrasta galia: Lietuvos pilietinės visuomenės žemėlapis“. Tyrimo tikslas – ištirti Lietuvos pilietinės visuomenės potencialą, nustatyti, kas kliudo jam plėtotis ir kas galėtų paskatinti jo augimą. Tyrimo duomenys surinkti derinant kiekybinius ir kokybinius metodus, kurie apėmė politinio ir pilietinio aktyvumo, vertybinių orientacijų rodiklius, pavyzdžiui, „priklausymas ir dalyvavimas savanoriškų organizacijų veikloje, neformalus socialiniai tinklai, domėjimasis politika, įvairių žiniasklaidos priemonių vartojimas, dalyvavimas protesto politikoje, balsavimas rinkimuose, parama politinei valdžiai, demokratiniam režimui ar politinei bendrijai, solidarumas, socialinis pasitikėjimas“⁷⁹ ir suteikia galimybę „įvertinti Lietuvos gyventojų pilietinių ir politinių vertybinių orientacijų dinamiką per šešiolika Lietuvos Nepriklausomybės metų“⁸⁰ bei leidžia pažvelgti į Lietuvą kitų šalių kontekste.

2008 m. S. Spurgos disertacijoje „Pilietinė visuomenė Europos Sąjungos valdyme“ nagrinėta VRE pilietinė visuomenė ES valdymo kontekste, kurios tikslas – „ES valdymo principo, suteikiančio svarbų vaidmenį pilietinei visuomenei, įvertinimas VRE valstybių PVO⁸¹ atstovavimo interesams ES sprendimų priėmimo požiūriu“⁸². Kadangi pagal ES valdymo principą svarbus vaidmuo ES sprendimų priėmime suteikiamas pilietinei visuomenei, siekiama ištirti, kiek šis principas palankus Vidurio ir Rytų Europos valstybėms. Darbe ištirtas senųjų ES narių ir VRE

⁷⁹ Žiliukaitė, R., et al. *Neatrasta galia: Lietuvos pilietinės visuomenės žemėlapis*, p. 14.

⁸⁰ Ten pat, p. 14.

⁸¹ PVO – pilietinės visuomenės organizacijos, (Spurga S., *Pilietinė visuomenė Europos Sąjungos valdyme: sociologijos daktaro disertacijos santrauka*, Vilnius, 2008, p. 35.).

⁸² Spurga S., *Pilietinė visuomenė Europos Sąjungos valdyme: sociologijos daktaro disertacijos santrauka*, Vilnius, 2008, p. 36.

valstybių PVO atstovavimas interesams ES lygmenyje. Pasitelkiant lyginimo metodą buvo siekiama nustatyti, ar vienos valstybių grupės PVO ES lygmenyje yra atstovaujamos geriau, nei kitos⁸³.

Taip pat kalbant apie temos iširtumą reikėtų paminėti Pilietinės visuomenės instituto atliekamus tyrimus ir Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos užsakomus tyrimus. Pavyzdžiui, visuomenės nuomonės tyrimų centras „TNS Gallup“ ir Pilietinės visuomenės institutas nuo 2007 m. ėmė vykdyti ilgalaikį tyrimų projektą, kuriuo kasmet nustatomas Lietuvos visuomenės pilietinės galios indeksas, atskleidžiantis, kaip kinta visuomenės pilietinės galios: ar jos auga žmonėms įgyjant vis daugiau demokratinės patirties ir įgūdžių, ar mažėja stiprėjant politiniam susvetimėjimui. 2007 m. pabaigoje buvo atliktas pirmasis kiekybinis tyrimas. Jo rezultatai apima tokius visuomenei svarbius klausimus kaip, ar piliečiai jaučiasi turintys įtakos savo valstybėje, ar Lietuvos visuomenė pilietiškai aktyvi, kas pilietinę veiklą galėtų paskatinti, o kas pilietiškumą Lietuvoje slopina. 2008 m. atliktas antrasis Pilietinės galios indekso tyrimas. Skirtingai nei ankstesnis, 2008 metų tyrimas apėmė ne tik visos Lietuvos visuomenės, bet ir šalies mokytojų pilietinės galios vertinimą. Lyginamoji analizė atskleidė itin didelius mokytojų ir visos visuomenės pilietinės galios skirtumus. Lietuvos mokytojų pilietinės galios vertinimą apėmė ir 2009 m. atliktas trečiasis Pilietinės galios indekso tyrimas. 2010 m. atliktas ketvirtasis Pilietinės galios indeksas išsiskiria tuo, jog jo metu buvo atidžiau nagrinėtos Lietuvos jaunimo, Nepriklausomybės metais brendusių 15–29 metų žmonių, pilietinės nuostatos ir aktyvumas⁸⁴.

Kaip minėta, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos užsakymu tarpinstitucinės nepriklausomų tyrėjų grupės yra atlikta keletas kiekybinių tyrimų jaunimo visuomeninio aktyvumo rodikliams nustatyti. Pavyzdžiui, 2006 m. atliktas „16–24 metų amžiaus jaunimo visuomeninis dalyvavimas“⁸⁵ tyrimas, 2008 m. atliktas „Visuomeniškai aktyvūs 16–24 metų asmenys“⁸⁶ tyrimas. Šiais tyrimais siekta iširti 16–24 metų amžiaus jaunimo pilietinį aktyvumą, kaupti duomenis šio aktyvumo pokyčių stebėsenai (2006 m. tyrimas), nustatyti valstybės švietimo stebėsenos rodiklį Nr. 10.6 („Asociacijų ir savivaldos institucijų veikloje dalyvaujančių

⁸³ Spurga S., *Pilietinė visuomenė Europos Sąjungos valdyme: sociologijos daktaro disertacijos santrauka*, Vilnius, 2008, p. 37.

⁸⁴ Pilietinės visuomenės institutas, Pilietinės galios indekso tyrimo aprašymas, <<http://www.civitas.lt/lt/?pid=74&id=78>> [žiūrėta 2011 11 17].

⁸⁵ ŠMM, tyrimas, <http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai/16-24_amz_jaun_visuom_dalyv.pdf> [žiūrėta 2011 11 17].

⁸⁶ ŠMM, tyrimas, http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai/sb/Visuomeniskai_aktyvus_asm_2009_03_10.pdf [žiūrėta 2011 11 17].

16–24 metų asmenų dalis (proc.) ir išanalizuoti 16–24 metų asmenų visuomeninį aktyvumą ir jo raišką (2008 m. tyrimas).

Šiame darbe pateikiama pilietinės visuomenės reikšimosi tendencijų Lietuvoje analizė, paremta Vilniaus miesto bendruomenių lyderių požiūriais, nei perdengia, nei pakartoja minėtuose darbuose pateikiamų pilietinio aktyvumo tyrimų. Minėtuose tyrimuose daugiausia remiamasi statistika arba pilietinė visuomenė nagrinėjama pasitelkiant didesnę vienetai nei vietinė bendruomenė, tačiau kokybinių tyrimų, kuriuose pilietinė visuomenė Lietuvoje būtų nagrinėjama nuo sąlyginai smulkiausios dalies, nėra. Pasirinktu kokybiniu tyrimu tiriami bendruomenių kaip vienos svarbiausių grandžių, per kurią vyksta pilietinės visuomenės sklaida, lyderių požiūriai bei pasirenkamas elgesys, veiksmai ir išryškinamos socialinės ir kultūrinės normos toje visuomenėje. Pasak, knygos „Qualitative research methods“ autorių, kokybiniai tyrimai tinkamiausi naudoti klausimams „kodėl“ paaiškinti ir suprasti problemą arba klausimams „kaip“, kuriais apibūdinamai procesai ir elgesys. Kokybiniais tyrimais aiškinama per interpretavimo paradigmą, o kiekybinių tyrimų prielaida būdinga pozityvistinėje paradigmoje⁸⁷. To ir siekiama šiame darbe.

Šio darbo tyrimo tikslas – remiantis pilietinės visuomenės kaip asociacijų visuomenės koncepcija ištirti aktyviai veikiančių Vilniaus miesto bendruomenių, užsibrėžusių tikslą skatinti pilietinės visuomenės iniciatyvumą, atstovų požiūrį į pilietinės visuomenės reikšimosi tendencijas Lietuvoje, išsiaiškinant bendruomenių lyderių požiūrį į pilietinę visuomenę kaip reiškinį, įvardijant problemas, kliudančias plėtotis pilietinei visuomenei, ir jų priežastis bei įvertinant vykdomą politiką ir skatinimo galimybes.

Siekiant įgyvendinti tikslą, atliekant tyrimą užsibrėžti tokie uždaviniai:

- Apibendrinti Vilniaus miesto bendruomenių atstovų požiūrį į pilietinę visuomenę Lietuvoje kaip reiškinį:
 - palyginti pilietinės visuomenės sampratose išryškinamus elementus;
 - išsiaiškinti, kaip vertinama pilietinės visuomenės svarba;
 - sužinoti, kokiomis formomis ir būdais pilietinė visuomenė veikia Lietuvoje.
- Ištirti Vilniaus miesto bendruomenių atstovų požiūrį į pilietinės visuomenės formavimosi sąlygas:
 - apžvelgti, kokie veiksniai lemia pilietinės visuomenės kūrimąsi;
 - ištirti, su kokiomis problemomis Lietuvoje susiduria pilietinė visuomenė;
 - kokios pilietinio pasyvumo priežastys.
- Aptarti Vilniaus miesto bendruomenių atstovų požiūrį į pilietinės visuomenės plėtojimosi galimybes:

⁸⁷ Hennink M. M., et. al., *Qualitative research methods*, Thousand Oaks (Calif.): SAGE Publications, 2011, p. 10.

- įvertinti požiūrius į valstybės vykdomą politiką pilietinės visuomenės atžvilgiu;
- išanalizuoti, kokiomis priemonėmis galima paskatinti pilietinės visuomenės augimą;
- aptarti požiūrį į pilietinės visuomenės Lietuvoje ateities perspektyvas ir sektinus pavyzdžius.

Siekiant įgyvendinti šį išsikelto tikslą ir užsibrėžtus uždavinius buvo pasirinkta atlikti empirinį tyrimą interviu metodu. Socialiniuose tyrimuose interviu – tai tyrėjo pokalbis su tiriamuoju siekiant surinkti tyrimui reikalingos informacijos⁸⁸. „Kokybiniai interviu, kaip kokybinių duomenų rinkimo metodo, taikymas grindžiamas prielaida, kad prasminga žinoti informantų požiūrius, vertinimus ir nuomones.“⁸⁹

Iš pradžių, siekiant išsiaiškinti esminius ir pilietinės visuomenės reiškimosi tendencijas padedančius atskleisti aspektus, buvo atliktas nestructūruotas interviu su ekspertu. Šio interviu metu buvo pateikiamos pagrindinės pokalbio temos be konkrečių klausimų formuluočių, klausinėjama aktualių dalykų tiriamojo klausimo kontekste, siekiant gauti naujų įžvalgų apie tiriamą pilietinės visuomenę Lietuvoje reiškinį. Pasak Michaelio Angrosino, tokio nestructūruoto interviu metu nutolstama nuo pradinių įžvalgų, o tai gerai atveria tyrimo galimybes, į kurias tyrėjas iš pradžių neatkreipė dėmesio. Informantas padeda tyrėjui atrasti klausimus tolesniam tyrimui⁹⁰.

Išsiaiškinus, kokie klausimai yra aktualūs, buvo sudarytas pusiau struktūruotas klausimynas. Pusiau struktūruotas, arba kryptingasis⁹¹, interviu buvo pasirinktas, nes respondentų atsakymai išlieka laisvi, neribojami siūlomų atsakymų variantų, skatinama diskusija, taip pat nenukrypstama nuo temos, o tai svarbu siekiant sužinoti apklaustųjų įžvalgas, sampratas, nuomonę. Taip pat interviu galima „valdyti“, t. y. prireikus, tą pačią informaciją galima gauti paklausiant kitaip, užduoti papildomą klausimą, jei tiriamasis nevisiškai atsako į pateiktą klausimą ir pan. Kitaip tariant, pasak Robert K. Yin, atliekant tokį interviu nuomonė išsakoma veikiant abipusei sąveikai, kurios metu interviu dalyvis teikia žinias tyrėjui⁹².

⁸⁸ Angrosino M. *Doing Ethnographic and Observation Research*, Trowbridge: The Cromwell Press Ltd, 2007, p. 42–43.

⁸⁹ Bitinas B., Rupšienė L., Žydžiūnaitė V. *Kokybinių tyrimų metodologija. Vadovėlis vadybos ir administravimo studentams*, p. 4.

⁹⁰ Angrosino M. *Doing Ethnographic and Observation Research*, Trowbridge: The Cromwell Press Ltd, 2007, p. 42–43.

⁹¹ „Kryptingasis (dar vadinamas iš dalies struktūruotu) interviu priimtinausias atliekant kokybinius tyrimus. Tyrėjas iš anksto numato temas arba problemas, kurias aptars interviu metu, bet „neprisiriša“ prie klausimų tvarkos (...). Pagrindinis privalumas: interviu gaunama išsamesnių, susistemintų duomenų (...), o pats interviu lieka neformalus, vyksta pokalbio forma.“ (Bitinas B., Rupšienė L., Žydžiūnaitė V. *Kokybinių tyrimų metodologija. Vadovėlis vadybos ir administravimo studentams*, 2008, p. 8)

⁹² Yin Robert K., *Qualitative Research from Start to Finish*, London: Guilford Press, 2011, p. 134.

Medžiaga, gauta atliekant pusiau struktūruotą interviu, išanalizuota naudojant kokybinę turinio analizę. Turinio analizė yra metodas, kuriuo suteikiama galimybė palyginti ir pagrįsti daromas išvadas, atsižvelgiant į duomenis ir kontekstą⁹³. Atliekant turinio analizę siekiama tyrimo metu surinktą medžiagą, t. y. tekstus, pakeisti į mažesnius elementus – prasminius vienetus. Tai suteikia galimybę sumažinti subjektyvumą. Šiuo metodu reziumuojami reikšmingi tyrimo medžiagos duomenys. Taigi kokybinė turinio analizė „palengvina konteksto prasmės tekste suvokimą per iškylančias temas, o kodavimo procedūrų (kategorijų, subkategorijų) kartojimas produkuoja atskiras temas“⁹⁴ – taip atskleidžiami svarbūs aspektai, iliustruojantys tiriamą temą.

Atliekant turinio analizę buvo atlikti tam tikri žingsniai:

- Interviu metodu surinktų kokybinių duomenų, įtašytų, o vėliau iššifruotų ir transkribuotų, analizė, išrenkant prasminius vienetus – žodžius, frazes, sakinius;
- Sukurti kodavimo vienetai – kategorijos ir subkategorijos. Kategorija apima grupę subkategorijų, apibendrinančių panašios ar tokios pat reikšmės respondentų išsakytus teiginius.
- Aptartos kodavimo vienetų (kategorijų ir subkategorijų) reikšmės, atlikta reikšminių vienetų interpretacija ir padaryti apibendrinimai.

Kaip buvo minėta, interviu metu aptariamos temos ir problemos buvo iš anksto numatytos, sudarytas klausimynas.

Interviu metu užduotus klausimus galima suskirstyti į penkias grupes:

- a) Klausimai, kuriais siekiama išsiaiškinti pilietinės visuomenės vertinimą – kas tai yra, kodėl svarbu, kaip pasireiškia Lietuvoje (1, 2, 3, 4, 14 klausimai);
- b) Pilietinės visuomenės formavimuisi aktualius aspektus atskleidžiantys klausimai, t. y. kas turi didžiausią įtaką pilietinės visuomenės formavimuisi, kokie veiksniai lemia pilietinės visuomenės aktyvumą, su kokiomis problemomis pilietinė visuomenė susiduria Lietuvoje ir kokios pasyvumo priežastys (5, 9, 10 klausimai);
- c) Klausimai, susiję su aspektais, atskleidžiančiais pilietinės visuomenės plėtojimosi galimybes – valstybės vykdoma politika, priemonės, kuriomis būtų galima paskatinti piliečių aktyvumą (6, 7, 12);
- d) Klausimas, atskleidžiantis bendruomenių atstovų požiūrį į tai, kaip Lietuvos pilietinė visuomenė atrodo kitų šalių kontekste (13 klausimas);

⁹³ Bertrand I., Hughes P., *Media Research Methods: Audiences, Institutions, Texts*, New York (N.Y.): Palgrave Macmillan, 2005, p. 177.

⁹⁴ Bitinas B., Rupšienė L., Žydžiūnaitė V. *Kokybinių tyrimų metodologija. Vadovėlis vadybos ir administravimo studentams*, p. 78.

- e) Bendro pobūdžio klausimai, kuriais išsiaiškinama, kokioje pilietinėje veikloje respondentas dalyvauja, gaunama informacijos apie organizacijos veiklą (8, 11 klausimai).

Interviu metu iš viso apklausti aštuoni respondentai – Vilniaus miesto aktyvių bendruomenių, užsibrėžusių tikslą skatinti pilietinės visuomenės iniciatyvumą, atstovai. Bendruomenės buvo pasirinktos atsižvelgiant į jų aktyvumą. Žvėryno bendruomenė, Balsių bendruomenė ir Senamiesčio bendruomenė yra ne tik aktyviai veikiančios bendruomenės, bet ir priklauso Vilniaus bendruomenių asociacijai. Pilietiškai viena aktyviausių – Žvėryno bendruomenė. Ši bendruomenė daug dėmesio skiria miesto plėtros klausimams, pavyzdžiui, aktyviai dalyvaudama teritorijų planavimo procese savivaldybei neleido „nuslėpti“ teritorijos prie Kęstučio ir Liubarto gatvių sankryžos ir inicijavo Mildos skvero įrengimą, kreipėsi į įvairias institucijas dėl Birutes 40 – Generalgubernatoriaus rezidencijos privatizavimo, teisme gynė Birutės 64 – Žvėryno malūną, padėjo Gervijų gatvės 7 gyventojams teisme gintis dėl drastiškai per jų kiemą tiesiamos gatvės, taip pat aplinkosaugos problemoms, bendruomenės saugumui ir paminklosaugai, pavyzdžiui, Žvėryno medinės architektūros gelbėjimo darbai.

Kita itin aktyvi bendruomenė – Balsių bendruomenė. Šios bendruomenės veiklos sritis susijusi su Balsių gyvenvietės teritorijos infrastruktūros problemomis, kultūros ir paslaugų centrų kūrimu. Balsių bendruomenė inicijuoja vystymo projektus. Pastaraisiais metais įgyvendinta nemažai projektų: atlikti gatvių asfaltavimo, apšvietimo darbai, įkurtas Balsių mitologinis parkas, pastatyta mokykla, įrengtas šeimos medicinos centras. Taip pat nuolat organizuojamos tradicinės šventės.

Senamiesčio bendruomenė „Gelbėkime Senamiestį“ aktyviai kovojo dėl Senamiesčio išsaugojimo. Senamiesčio bendruomenė reikalavo, kad Senamiesčio tvarkymo reglamentą ir teritorijos detalų planą visapusiškai įvertintų užsienio ekspertai. Buvo rengiami piketai, mitingai, kreiptasi į Lietuvos Prezidentą ir UNESCO garbės ambasadorių Valdą Adamkų bei UNESCO būstines Lietuvoje ir Paryžiuje, bandant atkreipti dėmesį į savivalę ir abejingumą Vilniaus Senamiesčio likimui.

Kitų dviejų pasirinktų bendruomenių veiklos pobūdis šiek tiek kitoks – jos orientuotos į piliečių bendruomeniškumo, būrimosi skatinimą. Fabijoniškių bendruomenės „Fabijonai“ veikla orientuota į vaikų žaidimo aikštelių kūrimą, bendruomenės narių kompiuterinio raštingumo mokymą ir pan. Bendruomenė turi jaunimo, moterų, senjorų, žurnalistų, verslininkų, švietimo darbuotojų, gyvūnų mylėtojų klubus. Dažnai organizuojami kultūriniai, sportiniai renginiai.

Panašaus pobūdžio veikla vykdoma ir Pilaitės bendruomenėje. Ši bendruomenė aktyviai vykdo aplinkos priežiūros, jos gerinimo, gyventojų švietimo, kultūros puoselėjimo ir pilietinio

aktyvinimo veiklą. Pilaitės bendruomenė užsiima socialinės paramos bei užimtumo bendruomenėje projektų vykdymu, pavyzdžiui, organizuoja paramos akcijas socialiai remtinoms šeimoms, skatindama dovanoti nebenešiojamus drabužius, nupirkti mokyklinių prekių vaikams. Aktyviai rengia kultūrinius, socialinius renginius.

Paskutinė į tyrimą įtraukta bendruomenė – kultūros centras-kūrybinės dirbtuvės, įsikūrusios Pilaitės mikrorajone. Šis kultūros centras taip pat skatina bendruomeniškumą ir pilietinį aktyvumą. Šio centro veikla orientuota daugiau į kūrybinius užsiėmimus nei masinius renginius, siekiama suburti darnią vietinę bendruomenę, didinti žmonių užimtumą, kelti laisvalaikio kokybę ir atskleisti jų visuomenišką potencialą. Iki šiol neseniai įsikūręs centras yra surengęs eksperimentinę instaliaciją „Vėjo burnos“, kurios tikslas – atkreipti vietinės bendruomenės dėmesį į apleistas mikrorajono prieigas, kurios galėtų tapti kultūros židiniu, „Kaimynų vakariene“ – renginį, skatinantį susiburti kaimynus, susipažinti ir kartu praleisti laiką. Kultūros centras planuoja aktyviai veikti ir gamtos saugojimo srityje, pavyzdžiui, prisidėti prie akcijos „Darom“ ir imtis valyti mišką nuo krūmų ir šiukšlių, kad ilgainiui šalia dirbtuvių atsirastų parkas.⁹⁵

1 lentelė. „Informacija apie respondentus“.

Interviu numeris	Informacija apie respondentą
Nr. 1	Žvėryno bendruomenės valdybos narys, veikloje dalyvauja nuo pat bendruomenės įkūrimo 2002 m. gegužės 25 d.
Nr. 2	Fabijoniškių bendruomenės „Fabijonai“ tarybos narys, veikloje dalyvauja nuo pat bendruomenės įkūrimo 2006 m. gegužės 12 d.
Nr. 3	Pilaitės bendruomenės tarybos narys. Įvairioje pilietinėje veikloje dalyvauja apie aštuoniolika metų.
Nr. 4	Balsių bendruomenės tarybos narys, veikloje dalyvauja nuo bendruomenės įkūrimo 2002 m. balandžio mėn.
Nr. 5	Pilaitės kultūros centro, kūrybinių dirbtuvių „BEEpart“ aktyvistas. Pilietinėje veikloje dalyvauja apie porą metų.
Nr. 6	Senamiesčio bendruomenės „Gelbėkime Senamiestį“ valdybos narys, įvairioje pilietinėje veikloje dalyvauja apie keturiasdešimt septynerius metus.
Nr. 7	Senamiesčio bendruomenės „Gelbėkime Senamiestį“ valdybos narys,

⁹⁵ Informacija apie bendruomenes pateikiama remiantis bendruomenių internetiniuose puslapiuose skelbiama informacija.

	veikloje dalyvauja nuo Senamiesčio bendruomenės įkūrimo.
Nr. 8	Senamiesčio bendruomenės „Gelbėkime Senamiestį“ aktyvus narys, pilietinėje veikloje dalyvauja nuo Senamiesčio bendruomenės įkūrimo.

(Lentelė sudaryta darbo autorės naudojant tyrimo medžiagą)

Atlikus šiuos interviu gauta informacija naudojant turinio analizę buvo išanalizuota, susisteminta ir pristatyti gauti rezultatai, išvados bei rekomendacijos. Interviu metu gauta medžiaga apdorota ir darbe pateikiama laikantis Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo 12 ir 13(1) straipsnių⁹⁶, kuriais užtikrinamas tinkamas, atitinkantis įstatymą, asmens duomenų tvarkymas mokslinio tyrimo tikslais, bei paisant mokslininkų etikos principų⁹⁷.

2.2. Vilniaus miesto bendruomenių atstovų požiūris į pilietinės visuomenės reiškimosi tendencijas Lietuvoje

Tradiciškai pilietinės visuomenės sąvoka apima nevyriausybinės, savanoriškas organizacijas, kurios atlieka tarpininko vaidmenį tarp asmens ir valstybės institucijų; kalbant apie pilietinę visuomenę paprastai galvoje turima viešojo gyvenimo sritis, kur asmenys nepriklausomai nuo valstybės (institucijų) buriasi į bendrijas, asociacijas, bendruomenes ar pan. ir jų veiklos rėmuose reiškia bei gina savo interesus.

Tarp pagrindinių pilietinės visuomenės charakteristikų išskiriami tokie svarbūs aspektai kaip sąmoningumas, gebėjimas teisinėmis priemonėmis ginti savo interesus, piliečių susivienijimų, bendrijų, asociacijų bei kitokių visuomeninių organizacijų aktyvumas siekiant išvengti valstybės piktnaudžiavimo valdžia⁹⁸.

Kaip jau buvo minėta anksčiau, dėl skirtingų politinės minties mokyklų, skirtingų socialinių, politinių, ekonominių bei kultūrinių aplinkybių pilietinės visuomenės idėja suvokiama ir interpretuojama kiek skirtingai. Pasak R. Žiliukaitės ir A. Ramonaitės, „Per ne vieną šimtmetį susiformavo įvairovė sampratų, siejamų su skirtingomis intelektualinėmis tradicijomis bei skirtingais socialiniais ir politiniais kontekstais. Pilietinės visuomenės samprata mus įgalina sutelkti dėmesį į tuos pilietinio solidarumo arba jo trūkumo aspektus mūsų visuomenėje, kurie neatsiejami nuo visuomenės pajėgumo kontroliuoti valdžią ir socialinio gebėjimo bendradarbiauti bendrą

⁹⁶ Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas,

<http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=400103> [žiūrėta 2011 12 07].

⁹⁷ Socialinių mokslų tyrimų etika, <http://www.kaunorvvg.lt/info/sociologiniai_tyrimai.pdf> [žiūrėta 2011 12 07].

⁹⁸ Pumptis A., et al., *Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė: monografija*, Vilnius: p. 4.

interesų labai⁹⁹. Visuomenė, dalyvaujanti įvairiose kolektyvinėse veiklose ir organizacijose, neabejinga politiniams įvykiams, besiburianti ir sprendžianti socialinius bei ekonominius bendruomenės reikalus, žinanti ir ginanti savo teises, išitraukianti į valstybinius procesus – tai ir yra esminis pilietinės visuomenės bruožas.

Ypač pilietinės visuomenės aktyvumui įtaką turi nevyriausybių organizacijų kūrimasis, asociacijos, bendruomenės, socialiniai tinklai, žiniasklaida, įvairios akcijos, kurių telkimosi motyvai siejami su siekiu paveikti socialinius ir politinius procesus šalyje bei prisidėti sprendžiant vietines problemas. Tačiau reikia atkreipti dėmesį į tai, jog pilietinė visuomenė nekelia sau tikslo priešintis valstybei kaip institucijai, o veikia išreiškia kritiką, siekius, opozicines nuostatas tam tikrų visuomeninių aspektų, politikų ar jų veiksmų atžvilgiu.

Žiūrint iš filosofinės minties pozicijų pilietinės visuomenės pagrindas slypi visuomenės santykiyje su valstybe. Pasak R. Sakadolskio, „Lietuvoje daug kas įsivaizduoja valstybę atskirą nuo visuomenės. Ta atskirtis yra viena iš nepilietiškos visuomenės bruožų“¹⁰⁰. Taigi pilietinėje visuomenėje turi būti suvokiama, kad visuomenė ir valstybė negali veikti atskirai, netapačiai, o visuomeninė veikla vienaip ar kitaip turi krypti tikslų, siejamų su gerove, link. Esant skirtingų požiūrių įvairovei, skirtingai interpretuojant ar skirtingais būdais reiškiant pilietinį aktyvumą, pilietinės visuomenės pagrindu turi išlikti savo teisių gynimas, savo nuomonės išreiškimas, aktyvus dalyvavimas, neabejingumas priimamiems sprendimams, vienijimasis su kitais siekiant bendrų tikslų.

Pilietinės visuomenės reiškimosi tendencijos Lietuvoje – šiame darbe tai pilietinės visuomenės padėtį apibūdinančių veiksnių visuma. Tai pilietinės visuomenės formavimosi, aktyvumo, problemų, veikimo ar neveikimo priežasčių atspindys. Šiame darbe pilietinės visuomenės reiškimosi tendencijas atspindintys aspektai suformuluoti ir išanalizuoti tiriant aktyvių bendruomenių patirtį.

Šiame tyrime siekiama išanalizuoti požiūrį į pilietinės visuomenės reiškimosi Lietuvoje tendencijas, būtent išryškinti charakteringiausias pilietinės visuomenės sampratos aspektus, svarbą, reiškimosi būdus, kūrimąsi lemiančius ypatumus, problemas, priežastis, valdžios vykdomos politikos vertinimus ir pilietinio aktyvumo skatinimo galimybes. Siekiama per Vilniaus miesto bendruomenių atstovų požiūrį į pilietinės visuomenės Lietuvoje padėtį atspindinčius aspektus išryškinti pilietinės visuomenės reiškimosi Lietuvoje tendencijas.

⁹⁹ Žiliukaitė R. et. al., *Neatrasta galia: Lietuvos pilietinės visuomenės žemėlapis*, p. 11.

¹⁰⁰ R. Sakadolskis: Pilietinės visuomenės nebuvimo kainą mokame visi (interviu)

<<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/rsakadolskis-pilietines-visuomenes-nebuvimo-kaina-mokame-visi.d?id=38074117>> [žiūrėta 2011 10 29].

Remiantis tiriamąja medžiaga, nagrinėjami Vilniaus miesto bendruomenių lyderių požiūriai į tris pilietinės visuomenės reiškimosi tendencijas atspindinčius aspektus:

- Požiūris į pilietinę visuomenę Lietuvoje kaip reiškini;
- Požiūris į pilietinės visuomenės formavimosi sąlygas;
- Požiūris į pilietinės visuomenės plėtojimosi galimybes.

Visi išskirti pilietinės visuomenės reiškimosi Lietuvoje tendencijas atspindys aspektai yra glaudžiai tarpusavyje susiję, persipynę, netgi kai kuriais atvejais pasikartojantys, todėl darbe pateikiami labiausiai respondentų akcentuoti ir (objektyviausiai) kiekvieną aspektą atspindintys atvejai.

2.2.1. Požiūris į pilietinę visuomenę kaip reiškini

Kadangi pilietinės visuomenės koncepcija skirtingų žmonių suvokiama skirtingai, vienas iš pusiau struktūruoto interviu uždavinių – išsiaiškinti, ką, respondentų nuomone, galima vadinti pilietine visuomene Lietuvoje. Šis uždavinys yra svarbus siekiant įvertinti pilietinės visuomenės reiškimosi Lietuvoje tendencijas, nes esant požiūrių įvairovei, skirtingoms interpretacijoms ar skirtingiems pilietinio aktyvumo būdams, reikėtų visų pirma išsiaiškinti, kaip pilietinės visuomenės fenomeną suvokia pati Lietuvos visuomenė.

Norint išsiaiškinti, kaip suprantama pilietinė visuomenė, kokios jos esminės ypatybės išryškinamos, siekiama išryškinti svarbiausius tris elementus: kas tai, koks to tikslas ir kaip tai įgyvendinama.

Norint įgyvendinti šį uždavinį, pirmiausia reikia atsižvelgti į išskiriamus elementus, su kuriais respondentai tapatina pilietinę visuomenę (2 lentelė). To siekiant respondentų buvo prašoma apibūdinti, kas, jų požiūriu, yra pilietinė visuomenė.

2 lentelė. „Respondentų nurodytos pilietinės visuomenės sampratos ypatybės“.

Kategorija	Subkategorija	Pavyzdžiai
Sampratos bruožai	Konstitucinė	„Visuomenė, kur teisės visų lygios.“ (Nr. 1)
	Vertybė	„Tai ir visuomenės sąžinė, tolerancija, pagarba, na tiesiog daug faktorių.“ (Nr. 2)

Visuomenės iniciatyvumo	„Ką patys padarėm tam, kad būtų kažkas geriau [...] gulinčiu akmeniu vanduo neteka, lygiai taip pat ir visuomenė, jei nieko pati nedarys, niekada geriau nebus.“ (Nr. 3)
	„Tai žmonės, kurie tiki tuo, ką jie daro.“ (Nr. 4)
	„Apjungė [Sąjūdis] įvairias grupes, ir savo noru iš skirtingų grupių interesai buvo sujungti, visi iš vien.“ (Nr. 7)

(Lentelė sudaryta darbo autorės naudojant tyrimo medžiagą)

Nagrinėjant respondentų pilietinės visuomenės suvokimo aiškinimus, galima išskirti tris ryškiausias sampratos subkategorijas – konstitucinę, vertybinę ir visuomenės iniciatyvumo. Konstitucine samprata visų pirma pabrėžiama valstybės santvarka, nustatyta pagrindiniame jos įstatyme Lietuvos Respublikos Konstitucijoje. Interviu Nr. 1 teigiama, kad „Pilietinė visuomenė – tai tokia visuomenė, kur teisės visų lygios. Tokia pilietinė visuomenė suprantama tada, kai valstybė yra demokratinė. [...] Todėl į pilietinės visuomenės sampratą apskritai aš ir žiūriu konstitucine prasme – tai tokia visuomenė, kuri gyvena tokioje valstybėje, kurioje yra demokratinė santvarka.“ Tokio pobūdžio nuomonę išreiškia ir Mohan J. Dutta-Bergman. Pasak jo, pilietinė visuomenė yra „pilietybe grindžiama visuomeninė išraiška, į kurią aktyviai įsitraukę piliečiai valdo savo santykius ir sprendžia savo ginčus pagal teisinės sistemos normas“¹⁰¹. Šiai kategorijai priskirta samprata tuo ir skiriasi nuo kitų, nes ja neakcentuojamas piliečių aktyvumas, išreiškiamas bendruomeniškais formomis. Remiantis šiuo pilietinės visuomenės apibūdinimu, tokioje pilietinėje visuomenėje piliečiai gali veikti, siekti gerovės ir pavieniui. Interviu Nr. 1 sakoma, kad „Pats susibūrimų aktyvumas nenusako teikiamo socialinio gėrio“. Taigi šiuo atveju pilietinė visuomenė siejama su konstitucinėmis teisėmis, bet ne su bendruomeniškumu.

¹⁰¹ Dutta-Bergman J., *Civil Society and Public Relations: Not So Civil After All* Mohan // *Journal of Public Relations Research*, 2009, 17 (3), p. 268.

Kitos dvi subkategorijos – vertybinė ir visuomenės iniciatyvumo – nors ir atskleidžia skirtingas sampratos ypatybes, yra susijusios su piliečių būrimusi. Vertybinė samprata – tai visuma savybių, kuriomis nusakoma visuomenės vertė, vertinimas tų, kurie jomis remiasi, ir tų, kurie jų nepaiso; tai moralinės nuostatos, pagal kurias gyvena visuomenė („Objektai ir reiškiniai tampa vertybėmis tik dėl to, kad jie įtraukiami į žmonių visuomenės būties sferas. Todėl vertybės paprastai yra tokie nuo visuomenės priklausomi objektai ir reiškiniai, kurie, patenkindami kuriuos nors žmogaus poreikius bei interesus, turi teigiamos reikšmės“¹⁰²).

Interviu Nr. 2 svarstoma, kad „visuomenės pilietiškumas priklauso nuo asmenybių ir kas supa vieni kitus. Kas tai – tai yra daug dalykų: tai ir sąžinė, tolerancija, pagarba, na tiesiog daug faktorių“. Galima teigti, kad šiuo atveju pilietinė visuomenė tapatinama su visuomenės, žmonių, t. y. piliečių, tarpusavio santykiais. Panaši mintis, kad pilietinės visuomenės formavimasis visų pirma prasideda nuo žmonių tarpusavio santykių, bendravimo, išreiškiama ir interviu Nr. 6: „Tai jeigu taip jau žmonės nebendruoja, kiemuose nesusitaria, kur mašinas statyt, kaip kiemą prižiūrėt, tai ką galvot toliau.“

Trečioji subkategorija – visuomenės iniciatyvumas. Tai iniciatyvi, veikli visuomenė, besiburianti ir kartu kurianti bendro gėrio labui. Šiai subkategorijai priskirtų sampratų ypatybes galima susieti ir su tautos tradicijų puoselėjimu, iškėlimu. Bet vis dėlto čia svarbiausia – bendras veikimas siekiant bendro gėrio. Interviu Nr. 3 netgi palyginama: „Dabar mokam sakyti tik kad blogai blogai blogai, o ką patys padarėm tam, kad būtų kažkas geriau. Dėl to ir turi būti kažkoks pilietinis, visuomeninis judėjimas, pačių žmonių įdirbis, įnašas, kad kažkas būtų geriau. Kaip ir sako senoliai, gulnčiu akmeniu vanduo neteka, lygiai taip pat ir visuomenė, jei nieko pati nedarys, niekada geriau nebus“. Taigi pilietinės visuomenės augimas turi prasidėti nuo kiekvieno piliečio savimonei, iniciatyvos. Taip pat ir interviu Nr. 4 akcentuojama, kad pilietinė visuomenė visų pirma yra tokia, kuri sprendžia problemas pati: „Didžioji dauguma žmonių galvoja, kad ateis kažkas tai ir jo problemą išspręs. [...] Pilietinė visuomenė – tai žmonės, kurie tiki tuo, ką jie daro.“

Taip pat prie visuomenės iniciatyvumo subkategorijos galima priskirti ir tokį požiūrį, kad pilietinė visuomenė – įvairių interesų ir siekių grupių susitelkimas. Šiuo atveju „tikra“ pilietinė visuomenė buvo siejama su Sąjūdžiu: „Tiesiog tuo Sąjūdžio laiku pilietinė visuomenė buvo apsijungus, dabar jinau tokiom mažesnėm grupelėm, kiekvienas daugiau savo gvildena problemas, [...] bet tos visumos, kuri buvo Sąjūdžio laiku, to apjungimo nėra.“¹⁰³

¹⁰² Lazauskas J. [red.], *Dorovinės vertybės. Etikos etiudai*, Vilnius: Mintis, 1982, p. 5.

¹⁰³ Žr. interviu Nr. 1.

Kitas dalykas, kurį buvo siekiama išsiaiškinti interviu metu, – bendruomenių lyderių nuomonė, kodėl pilietinės visuomenės tema tokia svarbi (3 lentelė). Šis klausimas taip pat padeda atskleisti, kaip suvokiama pilietinė visuomenė.

3 lentelė. „Pilietinės visuomenės svarba“.

Kategorija	Subkategorija	Pavyzdžiai
Aktualumo priežastys, svarba	Konstitucinė	„Pilietis turėtų turėti pareigą aktyviai ginti savo teises.“ (Nr. 1)
	Vertybinė	„Nepilietiškumas sunaikina tautą.“ (Nr. 2)
	Gerovės	„Pagrindinis įrankis valstybės klestėjimui.“ (Nr. 4)

(Lentelė sudaryta darbo autorės naudojant tyrimo medžiagą)

Pateikiant charakteringiausias atvejus pilietinės visuomenės temos aktualumo prielaidas galima apibrėžti trimis subkategorijomis (iš kurių dvi artimos jau minėtoms 2 lentelėje) – konstitucinio, vertybinio ir gerovės pobūdžio. Konstitucinio požiūrio subkategorija apibrėžiama, kad „didesne dalim aktyvūs piliečiai mano ir veikia tada, kai yra pažeistos kažkokios teisės. [...] pilietis turėtų turėti pareigą aktyviai ginti savo teises“¹⁰⁴.

Kaip jau buvo minėta anksčiau, vertybinis požiūris siejamas su visuomenės vertės (savivertės) ypatybėmis. Interviu Nr. 2 teigiama, kad „nepilietiškumas sunaikina tautą. Jeigu nėra visuomenė pilietiška, tai apie tautos išlikimą nėra ką“. Taigi galima teigti, kad pilietinė visuomenė suvokiama net kaip tautos egzistencijos pagrindas, siejamas su tautiškumu.

Gerovės subkategorija siejama su „geru, aprūpintu gyvenimu“¹⁰⁵. Šiuo atveju pilietinė visuomenė interpretuojama kaip priemonė, leidžianti reguliuoti valdžios veiksmus, siekiant geresnio gyvenimo visuomenei. Kadangi pilietinė visuomenė siekia bendrų visuomenei tikslų, pasak respondento, „pilietinė visuomenė yra pagrindinis įrankis valstybės klestėjimui“¹⁰⁶.

Apskritai pilietinė visuomenė dažniausiai tapatinama su demokratijos klestėjimu šalyje, tai demokratijos simbolis. Tokią nuomonę reiškia ne tik tyrėjai, politologai, bet ir kartoja

¹⁰⁴ Žr. interviu Nr. 1.

¹⁰⁵ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, <<http://www.lki.lt/dlkz/>> [žiūrėta 2011 11 01].

¹⁰⁶ Žr. interviu Nr. 4.

žiniasklaida, pavyzdžiui, „Lietuvoje nėra susiformavusi aktyvi pilietinė visuomenė, kurios nebuvimas ar net žudymas politikų rankomis panaikina visą demokratijos esmę ir naudą.“¹⁰⁷ Negalima teigti, jog respondentų nusakyta pilietinės visuomenės svarba neatspindi demokratijos klestėjimo, atvirkščiai, įvardijami pamatiniai demokratijos elementai.

Kadangi Lietuvos Respublikos Konstitucijos 33 straipsnyje nustatyta, kad „piliečiai turi teisę dalyvauti valdant savo šalį tiek tiesiogiai, tiek per demokratiškai išrinktus atstovus. [...] Piliečiams laiduojama teisė kritikuoti valstybės įstaigų ar pareigūnų darbą, apskusti jų sprendimus. [...] Piliečiams laiduojama peticijos teisė, kurios įgyvendinimo tvarką nustato įstatymas“¹⁰⁸, kitas svarbus išsiaiškinti ir sampratą leidžiantis įvertinti aspektas – būdai, kaip veikia aktyvūs piliečiai, atsižvelgiant į bendruomenių veiklą (4 lentelė). Siekiant tai išsiaiškinti, interviu metu buvo klausama, kaip, kokiais būdais bendruomenės siekia užsibrėžtų tikslų.

Reiškimosi būdų kategorija siekiama atskleisti, kokiais būdais pilietinė visuomenė Lietuvoje kelia rūpimas problemas, kaip ji pasireiškia siekdama tikslų. Analizuojant tyrimo metu surinktą medžiagą paaiškėjo, kad galima skirti keturis tokius reiškimosi būdus: teisinį, konfliktišką, konstruktyvaus bendradarbiavimo ir kreatyvinį.

4 lentelė. „Pilietinės visuomenės pasireiškimo būdai“.

Kategorija	Subkategorija	Pavyzdžiai
Reiškimosi būdai	Teisinis	„Pasirinko kitą būdą, t. y. teisinį teisminį.“ (Nr. 1)
	Konfliktiškas	„Manyčiau piketais.“ (Nr. 1)
		„Kova dėl tų [bendrų] interesų dažnai pasireiškia [...] visi suskumba protestuoti.“ (Nr. 5)
		„Senamiesčio arba juoda, arba balta, arba statyt pastatą, kurio nebuvo, arba nestatyt, arba prižiūrėt, arba neprižiūrėt.“ (Nr. 6)

¹⁰⁷ „Pilietinė visuomenė – komos būklėje“, <<http://www.ve.lt/naujienos/lietuva/lietuvos-naujienos/pilietine-visuomene--komos-bukleje/>> [žiūrėta 2011 12 01].

¹⁰⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucija, <<http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>> [žiūrėta 2011 12 09]

Konstruktyvaus bendradarbiavimo	„Reikia burtis žmonėms, reikia bendrauti.“ (Nr. 2)
	„Dalyvauja visokiuose renginiuose.“ (Nr.3)
	„Per akcijas.“ (Nr. 5)
	„Ėjom per žmonės, parašus rinkom, bandėm apjungt, supažindint visuomenę su tuo kas vyksta, ir kas gali įvykti.“ (Nr. 7)
Kreatyvinis	„Padaryti gali ne destrukcijos, ne prieštaravimo būdu, o kūrybiniu keliu.“ (Nr. 4)

(Lentelė sudaryta darbo autorės naudojant tyrimo medžiagą)

Atsižvelgiant į turimus duomenis galima daryti išvadą, kad dažniausiai tikslams siekti pasirenkamas konstruktyvaus bendradarbiavimo ir konfliktiškas kelias.

Pastarąjį – konfliktišką – reikimosi būdą galima apibūdinti kaip priešingų interesų ar jų reiškių susidūrimą, susikirtimą, veikiant energingais prieštaravimais, viešais kritikavimais, veiksmų, laikomų neteisingais. Tokio reikimosi būdo aiškiausi pavyzdžiai gali būti piketai, streikai, mitingai ir pan. Pavyzdžiui, interviu Nr. 6 teigiama, kad jų atveju kitoks būdas būtų net ir neįmanomas: „Senamiesčio arba juoda, arba balta, arba statyt pastatą, kurio nebuvo, arba nestatyt, arba prižiūrėt, arba neprižiūrėt.“

Kitais dviem atvejais tiesiog nusakoma padėtis Lietuvoje, kokių veiksmų imamasi, pavyzdžiui, „Kova dėl tų [bendrų] interesų dažnai pasireiškia [...] visi suskumba protestuot“¹⁰⁹ arba „Manyčiau piketais.[...] valdžia ir visuomenė pasirinkusi tokį konfliktinį, išsišokelišką. Visa kita visuomenė laiko aktyvumą kiek garsiau kas šaukia, o ne teisminį, daužo langus, papiketuoja. Taip tai taip pat aktyvumo išraiška, bet jį priskirčiau kokiam XVII, XIX, XX a., bet ne XXI a.“¹¹⁰ Taigi nors pastaroji nuomonė pakankamai kritiška, ja pabrėžiama, jog vis dėlto šis konfliktiškas būdas pasirenkamas ganėtinai dažnai. Tačiau apibendrinant galima sakyti, kad piketai, mitingai ir kitokios protesto akcijos retai duoda siekiamų rezultatų. Atsižvelgiant į šiandienos įvykius, Lietuvoje vyksta

¹⁰⁹ Žr. interviu Nr. 5.

¹¹⁰ Žr. interviu Nr. 1.

pavienės, mažų būrelių, dažniausiai vyresnio amžiaus žmonių, kaip dažnai pabrėžiama žiniasklaidos, protesto akcijos, kuriomis retai atkreipiamas valdžios institucijų dėmesys.

Kitas dažnai respondentų minėtas pilietinės visuomenės reiškimosi būdas – konstruktyvus bendradarbiavimas. Konstruktyvus bendradarbiavimas – tai bendra veikla, „tinkama veikimui, kuriamasis“¹¹¹, tai toks bendradarbiavimas, kai bendrų siekių, gerovės siekiama buriant žmones, jie informuojami, skatinami tapti aktyviais dalyviais, pavyzdžiui, renginių, kuriais taikiai išreiškiamas bendruomenės tikslas. Toks požiūris buvo išreikštas tokiomis frazėmis kaip „reikia burtis žmonėms, reikia bendrauti“¹¹², „jie [žmonės] daugiau dalyvauja visokiuose renginiuose, jie patys ir šoka, ir dainuoja, ir pas kitus važiuoja, dalyvauja, padeda, kai organizuojam akcijas visokias padėti socialiai remtinoms šeimoms“¹¹³ arba „bendra veikla, bendrais interesais, [...] per akcijas, pvz., „Darom“ akciją, kai renkamos yra šiukšlės“¹¹⁴. Atsižvelgiant į šiai subkategorijai priskirtus pavyzdžius, galima teigti, kad konstruktyviu bendradarbiavimu labiau siekiama socialinės gerovės, pavyzdžiui, organizuojant akcijas šeimoms paremti arba akcijas, skatinančias rūpintis gamta, aplinka.

Kiti du reiškimosi būdai – teisinis ir kreatyvinis – nebuvo dažnai minėti.

Teisiniu reiškimosi būdu nusakoma teisingumo sampratos nustatoma laisvė, galimybė ką daryti¹¹⁵, t. y. galimybė veikti. Šiuo atveju visų pirma išryškinama piliečių teisė, nustatyta Lietuvos Respublikos Konstitucijoje – kreiptis į teismą, jeigu jo konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos¹¹⁶. Pilietinė visuomenė suvokiama kaip visuomenė, ginanti savo teises teisiniu keliu: „Vienintelė žvėryno bendruomenė elgiasi kitaip. Ji galbūt vienintelė organizacija, kuri nuo pat įsteigimo pasirinko kitą būdą, t. y. teisinį teisiniu.“¹¹⁷ Galima palyginti, kad nors kitos bendruomenės tokį reiškimosi būdą vertina teigiamai, tačiau daugelis jų laiko ne visiems prieinamu, todėl ir renkasi kitus, pavyzdžiui, konfliktiškus būdus: „kadangi Žvėryno bendruomenėje yra valdančių personų, turinčių teisinį išsilavinimą, tai jiems ten pasirodė, kad tas kelias gal labiau

¹¹¹ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, <<http://www.lki.lt/dlkz/>> [žiūrėta 2011 11 01].

¹¹² Žr. interviu Nr. 2.

¹¹³ Žr. interviu Nr. 3.

¹¹⁴ Žr. interviu Nr. 5.

¹¹⁵ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, <<http://www.lki.lt/dlkz/>> [žiūrėta 2011 11 01].

¹¹⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucija, <<http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>> [žiūrėta 2011 11 01].

¹¹⁷ Žr. interviu Nr. 1.

priimtinas, labiau supratimą turėjo¹¹⁸, o „pavyzdžiui, gaunasi, kad Senamiesčio bendruomenės žmonės turi už savo asmenines lėšas samdytis teisininkus, jeigu jų tarpe nėra teisininko“¹¹⁹.

Kreatyvinis pilietinės visuomenės reikimosi būdas yra toks, kai aktyviais veiksmais siekiama materialinio, apčiuopiamo gėrio, kas kartu yra naudinga visai visuomenei. Tai kuriamasis darbas, ko nors naujo darymas. Interviu Nr. 4 teigiama, kad „mano nuomone, streikuojant, prieštaraujant nieko pasiekti nepavyks. Pilietinė visuomenė kažką padaryti gali ne destrukcijos, ne prieštaravimo būdu, o kūrybiniu keliu.“

Nors išnagrinėjus respondentų nuomonę paaiškėjo, kad bendruomenės vis dėlto dažniausiai renkasi taikų konstruktyvaus bendradarbiavimo kelią, pagrįstą dalyvavimu bei įsitraukimu į veiklą, dažnai minėtas ir konfliktiškas būdas. Kalbant apie tai, kaip pilietinės visuomenės reikimasis dažniausiai atspindimas žiniasklaidoje, verta pacituoti: „Streikuoti ir lipti per galvas valdžios vyrams tol, kol bus pasiekti norimi rezultatai.“¹²⁰

Taigi galima sakyti, kad, išnagrinėjus respondentų požiūrius, pilietinė visuomenė – tai tokia visuomenė, kuri gina savo konstitucines teises, veiksmus grindžia vertybėmis ir iniciatyviai veikia burdamasi bendriems tikslams, susijusiems su visuomenės gerove, pasiekti. Ji tikslų siekia įvairiai – teisiniu, konfliktišku, bendravimo ir kreatyviu keliu.

2.2.2. Požiūris į pilietinės visuomenės formavimosi sąlygas

Atliekant tyrimą antrasis keltas uždavinys – ištirti pilietinės visuomenės formavimosi sąlygas. Tai iš esmės atspindi pilietinės visuomenės padėtį.

Pirmiausia svarbu ištirti, kokie veiksniai lemia pilietinės visuomenės formavimąsi (5 lentelė). Interviu metu buvo klausama, kas turi didžiausią įtaką šiandieninės pilietinės visuomenės formavimuisi, kas turi didžiausią įtaką, kas ir kaip gali paskatinti piliečių aktyvumą.

5 lentelė. „Pilietinės visuomenės formavimąsi lemiantys veiksniai“.

Kategorija	Subkategorija	Pavyzdžiai
Formavimąsi lemiantys	Socialiniai	„Mokykla, draugai.“ (Nr. 1)

¹¹⁸ Žr. interviu Nr. 6.

¹¹⁹ Žr. interviu Nr. 8.

¹²⁰ „Pilietinė visuomenė – komos būklėje“, <<http://www.ve.lt/naujienos/lietuva/lietuvos-naujienos/pilietine-visuomene--komos-bukleje>> [žiūrėta 2011 12 01].

veiksniai	„Tik ugdytas.“ (Nr. 1)
	„Skiepijimas nuo mažens.“ (Nr. 7)
	„Koks pavyzdys yra rodomas [vaikams], ar tėvai kažką daro.“ (Nr. 8)
Politiniai-įstatyminiai	„Valdžia nenurodo kažkokių gairių.“ (Nr. 2)
	„Pilietinė visuomenė gimsta iš tvarkos, sistemos.“ (Nr. 2)
	„Nejaučiamas atgalinis ryšys.“ (Nr. 8)
Visuomenės informavimo	„Ir spauda, ir žiniasklaida teikia per daug negatyvo, turėtų pasistengti skleisti kuo mažiau jo.“ (Nr. 3)
	„Žiniasklaida griaua šalį.“ (Nr. 4)
Pačių iniciatyvos	„Daugiau lemia bendruomeniškumas, bendruomenė veikla.“ (Nr. 3)
	„Tik asmenybė [...] ir pats bendravimas.“ (Nr. 6)
Viešinimo	„Pavyzdys. Pavyzdžio rodymas, pavyzdžio iškėlimas.“ (Nr. 4)
	„Jeigu kažkas mato, kad galima paveikti.“ (Nr. 6)

(Lentelė sudaryta darbo autorės naudojant tyrimo medžiagą)

Kategorija „Formavimąsi lemiantys veiksniai“ siekiama atskleisti, kokie faktoriai lemia pilietinį aktyvumą. Išanalizavus surinktą medžiagą paaiškėjo, kad pilietinės visuomenės kūrimąsi lemia penki veiksniai – socialiniai, politiniai-įstatyminiai, visuomenės informavimo, pačių piliečių

iniciatyva ir viešinimas. Interviu metu dažniausiai buvo išreiškiamas požiūris, kad pilietinės visuomenės kūrimąsi Lietuvoje lemia socialiniai veiksniai.

Socialiniai veiksniai – susiję su visuomenės gyvenimu, o būtent šiuo atveju socialiniai veiksniai siejami su švietimu, šeima, užmezgamais ryšiais. Pavyzdžiui, interviu Nr. 1 sakoma, kad „Tik ugdytas. Ugdytas turi būti įtrauktas į mokymo programą. Pirma, nuo pat darželio turi būti įvesta tam tikras mokymas teisės, nes jeigu tu moki, turi supratimą, susigaudai, niekas neapgauš“. Taigi šiuo atveju manoma, kad pilietinę visuomenę galima sukurti tik ugdam, formuojant žinias, susijusias su konstitucinėmis teisėmis, įstatymine baze. Tokiam ugdymo požiūriui pritaria ir R. Sakatolskis – interviu jis sakė: „mokyklą baigiau JAV ir mes turėjome tokią pamoką [susijusią su pilietiškumu]. Jos metu kalbėjome apie tai, kaip veikia valstybė, ką reiškia būti išrinktam, kokios atsakomybės yra politiko, kokios atsakomybės yra rinkėjo, kokios yra tavo teisės. [...] Manau, kad tokia pamoka pasiteisintų bet kurioje šalyje, tad ir Lietuvoje. Ji galėtų mokiniams suteikti didesnę bendruomeniškumo jausmą.“¹²¹

Kiti trys socialinius veiksnius atspindintys požiūriai susiję su asmens ryšiais su visuomene. Pavyzdžiui, interviu Nr. 1 taip pat teigiama, jog pilietiškumo formavimąsi lemia „mokykla, draugai“ ir šeima. Teigiama, jog pilietinės visuomenės formavimasis prasideda šeimoje. Toks požiūris išreikštas frazėmis „skiepijimas nuo mažens“¹²², „koks pavyzdys yra rodomas [vaikams], ar tėvai kažką daro“¹²³. „Turim labai gerą pavyzdį, gyvena žmonės su mažais vaikais, sakykim, Fabijoniškėse daugiaaukščiuose, jie eina, praeina, jiems niekas nerūpi. Nei kažkokia aplinka. Pradėkim nuo to: nuo pat mažens eikim, įjunkim vaikus, kad jam rūpėtų aplink jį gabaliukas, tada dar didesnis gabaliukas, žmonės vieni su kitais bendrauja. Tai ne, visi kažko laukia.“¹²⁴ Galima sakyti, kad tokie socialiniai veiksniai susidaro dėl to, kad menkai vystomi kaimynystės ir bendruomeniškumo santykiai, o nuo to, kaip ir minėjo keli respondentai, pradėdama auginti pilietinę visuomenę. Dėl vis didesnio miesto gyventojų judumo, tautų, nusiteikusių priešiška vieni kitų atžvilgiu, įvairovės bendruomeniniai ryšiai formuojasi sudėtingai, vyrauja žmonių socialinis susvetimėjimas, pilietinių pareigų vengimas. Iš visų šių veiksnį pabrėžusių respondentų požiūrių galima daryti išvadą, jog bendruomeninius ryšius reikia pradėti formuoti nedidelėje bendruomenėje, pavyzdžiui, šeimoje, mokykloje ir pan.

¹²¹R. Sakatolskis: Pilietinės visuomenės nebuvimo kainą mokame visi (interviu)

<[http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/rsakadolskis-pilietines-visuomenes-nebuvimo-kaina-mokame-
visi.d?id=38074117](http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/rsakadolskis-pilietines-visuomenes-nebuvimo-kaina-mokame-
visi.d?id=38074117)> [žiūrėta 2011 10 29].

¹²² Žr. interviu Nr. 8.

¹²³ Žr. interviu Nr. 8.

¹²⁴ Žr. interviu Nr. 7.

Politine-įstatymine subkategorija apibendrinami veiksniai, kurie priklauso nuo valdžios įnašo skatinant, formuojant pilietinę visuomenę. Pavyzdžiui, interviu Nr. 2 teigiama: „Be abejonės, valdžia, nors turėtų, nenurodo kažkokių gairių. Pilietinė visuomenė gimsta iš tvarkos. Turi būti sistema [...] Turi būti laisvė, bet laisvė turi būti tiek, kad viskas galėtų vykti ne schematiškai, bet viskas vyktų apgalvotai. Tada ir pilietinė visuomenė iš karto atras savo vietą. O dabar išsibarsto, nesusivokia žmogus, jis nežino, ar tai verta, ar tai neverta ir gimdo tada abejingumą, o abejingumas žudo pilietinę visuomenę.“

Taip pat nurodoma, jog didelę įtaką pilietinės visuomenės kūrimuisi daro ir tai, jog valdžia nerodo atgalinio ryšio: „Būtent yra tų aktyvių žmonių, jie bando daryti, kurti, bet kai visada atsimuši į sieną, tai daugumai nusvyra rankos, tiesiog turi būti atgalinis ryšys, kad žmonės pajustų, kad tai, ką jie daro, iš tikrųjų yra prasminga ir kad jie pasiekia tam tikrų rezultatų.“¹²⁵

Visuomenės informavimo veiksnys susijęs su žiniasklaidos teikiamos informacijos pobūdžiu. Du respondentai teigė, kad žiniasklaidos teikiama tik neigiama informacija slopina pilietinę visuomenę: „Kaip ir sakiau, ir spauda, ir žiniasklaida teikia per daug negatyvo, turėtų pasistengti skleisti kuo mažiau jo, kadangi [...] žmogus pasidaro tiesiog pasyvus“¹²⁶ arba „žiniasklaida griaua šalį. Žiniasklaida, televizija, visi šitie. [...] Todėl žmogus blokuoja aplinkinį pasaulį, užsidaro savo vienutėj“¹²⁷. Galima sakyti, kad dėl žiniasklaidos skleidžiamo negatyvo nelieka bendruomeniškumo, būtino formuoti pilietinei visuomenei. Šiandieninė žiniasklaida menkai nušviečia, stebi ir ypač objektyviai analizuoja politinį gyvenimą, visuomenė nesusidaro pagrįstos nuomonės apie prieinamas alternatyvas. Nuolatiniu neigiamu įvykių pabrėžimu užgožiami teigiami veiksmai ar pokyčiai, taip tik dar labiau paskatinant pasyvumą ir bejėgiškumą, negebėjimo pakeisti padėtį jausmą. Taigi taip nesudaromos sąlygos objektyviai, argumentuotai suprasti šalies politinį gyvenimą, neformuojamas visuomenės pilietinis raštingumas.

Kitas pilietinės visuomenės formavimąsi lemiantis veiksnys – pačių iniciatyva. Du respondentai pabrėžė, kad pilietinės visuomenės kūrimasis prasideda nuo bendravimo. Toks požiūris buvo išreikštas frazėmis „daugiau lemia bendruomeniškumas, bendruomeninė veikla“¹²⁸ ir „tik asmenybė [...] ir pats bendravimas“¹²⁹. Šias išreikštas nuomones išsamiau galima papildyti R. Sakadolskio požiūriu, kad „JAV [...] bendraujama kaip lygūs su lygiu, ten yra draugiška visuomenė, o tokia visuomenė – jau pilietiško užuomazga. [...] Lietuvoje žmogus gyvena savo

¹²⁵ Žr. interviu Nr. 8.

¹²⁶ Žr. interviu Nr. 3.

¹²⁷ Žr. interviu Nr. 4.

¹²⁸ Žr. interviu Nr. 3.

¹²⁹ Žr. interviu Nr. 6.

individualų gyvenimą ir neskuba jungtis į kažkokias bendruomenes. [...] Lietuvoje yra „aš“ ir „visuomenė“ – viskas atskira nuo manęs, nieko bendra su manimi ir aš esu neįgalus, aš nieko negaliu padaryti.“¹³⁰

Taip pat analizuojant tyrimo metu surinktą medžiagą paaikškėjo, kad pilietinės visuomenės formavimasi gali lemti ir viešinimas. Kalbant apie šią subkategoriją, galvoje turima, kad gerų, sėkmės sulaukusių, rezultatų pasiekusių pavyzdžių leidimas į viešumą, skelbimas taip pat padeda skatinti piliečių aktyvų dalyvavimą, veikimą. Interviu Nr. 4 sakoma: „Pavyzdys. Pavyzdžio rodymas, pavyzdžio iškėlimas. Taip pat gerų darbų viešinimas, kas dabar Lietuvoje yra visiškai blokuojama“, taip pat interviu Nr. 6 teigiama, kad „jeigu kažkas mato, kad galima paveikti [...], atsimena, kad nebuvo be reikalo“. Iš šių pavyzdžių galima apibendrinti, kad piliečiai ar susibūrusi piliečių grupė, matydama, kad kiti veikdami tam tikrais pasirinktais būdais pasiekia tikslų, bus paskatinta imtis panašių veiksmų.

Taigi atsižvelgiant į respondentų nuomonę, galima teigti, jog pilietinės visuomenės formavimasi lemia ir išoriniai, ir vidiniai (pačių piliečių iniciatyva) veiksniai.

Taip pat interviu metu buvo siekiama išsiaiškinti, su kokiomis problemomis Lietuvoje susiduria pilietinė visuomenė (6 lentelė). Siekiant tai išsiaiškinti, respondentų buvo prašoma, atsižvelgiant į savo pilietinę veiklą, įvardyti, kas kliudo pilietiniam veikimui.

6 lentelė. „Problemos, su kuriomis susiduria pilietinė visuomenė“.

Kategorija	Subkategorija	Pavyzdžiai
Problemos	Sąlygų neužtikrinimas	„Jeigu būtų centrai kažkokie, gal būtų daugiau aktyvistų.“ (Nr. 3)
		„Visa veikla dėl ko sustoja, todėl kad niekas finansuojama.“ (Nr. 3)
		„Pas mus dar taip pat trūksta tų pačių teisininkų, kurie atstovautų būtent viešąjį

¹³⁰ R. Sakadolskis: Pilietinės visuomenės nebuvimo kaina mokame visi (interviu)

<<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/rsakadolskis-pilietines-visuomenes-nebuvimo-kaina-mokame-visi.d?id=38074117>> [žiūrėta 2011 10 29].

	interesa, remtų tą pilietinę visuomenę.“ (Nr. 8)
Valdžios požiūris	„Mūsų savivaldos modelis neskatina pilietiškai domėtis ir dalyvauti.“ (Nr. 4)
	„Abejingumas. Valdžios struktūrų abejingumas.“ (Nr. 4)
	„Nepasitikėjimas.“ (Nr. 5)
	„Nė vienas senūnas nedalyvavo.“ (Nr. 6)
	„Atgalinio ryšio nebuvimas.“ (Nr. 8)
Visuomenės požiūris	„Renkant parašus dėl seniūnaičių kandidato, sako kiek tau moka.“ (Nr. 7)
	„Tokia mąstysena žmonių žiūri tik sau.“ (Nr. 7)

(Lentelė sudaryta darbo autorės naudojant tyrimo medžiagą)

Kalbant apie problemas, su kuriomis susiduria pilietinė visuomenė Lietuvoje, galima skirti tris subkategorijas – sąlygų neužtikrinimas, valdžios požiūris ir visuomenės požiūris. Pirmosios dvi subkategorijos – sąlygų neužtikrinimas ir valdžios požiūris – susijusios su nuo valdžios institucijų priklausančiais veiksniais, o trečioji – su nuo visuomenės priklausančiais veiksniais.

Pirmąją subkategoriją „Sąlygų neužtikrinimas“ apibendrinamos problemos, susijusios su finansavimu, pavyzdžiui, „Visa veikla dėl ko sustoja, todėl kad niekas nefinansuojama. Kaip anksčiau žadėjo ir viena vyriausybė, ir kita, kad va bendruomenėm bus finansuojami kažkokie elementarūs dalykai – popierius, telefonas, dar kažkas tai“¹³¹, taip pat su patalpomis, kur galėtų rinktis žmonės, pavyzdžiui, „Jeigu būtų centrai kažkokie, gal būtų daugiau aktyvistų“¹³², be to, išreiškiama ir nuomonė, jog „pas mus dar taip pat trūksta tų pačių teisininkų, kurie atstovautų būtent

¹³¹ Žr. interviu Nr. 3.

¹³² Žr. interviu Nr. 3.

viešąjį interesą, remtų tą pilietinę visuomenę¹³³. Taigi galima teigti, kad nurodomos problemos materialinio pobūdžio.

Taip pat respondentai kaip aktualią problemą įvardijo valdžios požiūrį. Pavyzdžiui, interviu Nr. 4 teigiama, jog „pilietinės visuomenės dalyvavimas, jie yra atstumti nuo to. Mūsų savivaldos modelis neskatina pilietiškai domėtis ir dalyvauti. Viskas yra apsprendžiama partijoj, o partijos turi vėlgi savo dievą. Pilietinė visuomenė yra tuo pranašesnė, kad ji daug jautriau reaguoja. Aš nepriklausau jokiai partijai. Aš prisimatuojų kiekvieno rūbą, kaip padaryti, kad jam nespaustų. Turi būti aktyvus darbas su žmonėmis.“ Atsižvelgiant į šią citatą galima teigti, jog problema – valdžios negebėjimas tinkamai įvertinti situacijos, nes ji „atitrūkusi“ nuo esamos padėties, kylančių kliuvinių, būtent todėl turėtų būti sudaromos sąlygos įsijungti piliečiams.

Su valdžios abejingumu susijęs ir kitas pavyzdys: „Ir tarkim toj pačioj seniūnijoje jiems visiškai neįdomu bendrauti su Senamiesčio gyventojais, kai buvo tie epizodai 2004–2005 m., tos problemos, nė vienas seniūnas nedalyvavo, nors jis yra tas valdžios piramidėje, kuris turėtų būti arčiau Senamiesčio reikalų, jaust, kas vyksta, bet net negyvena žmogus Senamiesty. Tai jeigu jau pati valdžios piramidė tokia pasidarė, tai kokioj firmoj galėtų būti, sakykim, padalinio viršininkas ar vadovas, kuris su ta komanda net nebendruoja. Kiek ta firma nuvažiuotų?“¹³⁴

Kiek kitokio pobūdžio problema, susijusi su valdžios požiūriu, nurodoma interviu Nr. 5: „Nepasitikėjimas valdininkų tarpe, kad va kažkas ateina, kad kažką nori daryti, tai ieškoma visokių kažkokių kabliukų, kad kažkas paslėpta turi būti būtinai, kad kažkur kažkoks biznis bus tikrai daromas.“ Panaši mintis išsakoma ir interviu Nr. 4, tik šiuo atveju respondentas įvardija, jog tokia problema vyrauja ne tik valdžios lygmenyje, bet ir visuomenėje: „Yra geros žinios nuvertinimas iki vulgaraus savo pasaulio.“

Trečiaja subkategorija nurodoma problema, susijusi su pačios visuomenės požiūriu. Interviu metu buvo pabrėžta, jog „renkant parašus dėl seniūnaičių kandidato, sako, kiek tau moka. Arba kitas, gerai, aš pasirašysiu, bet štai pas mane balkonas griūna, man to reikia. Vat tokia mąstysena žmonių, žiūri tik sau, nesupranta, kad žmogus eini, darai dėl bendrų problemų.“¹³⁵ Iš šių pavyzdžių matyti, kad susiduriama su neigiamu, įtariu požiūriu į dalyvavimą pilietinėje veikloje. Tokia padėtis susidaro, galima manyti, dėl informuotumo trūkumo. Visuomenė mažai susipažinusi ir (arba) supažindinta su bendruomenių veikla, piliečiams nežinomi tokių organizacijų veiklos rezultatai, todėl galbūt jiems ir sunku pritarti, pasitikėti, įvertinti bendruomenių teikiamą naudą. Taigi neigiamą visuomenės požiūrį galima sieti ne tik su žmonių pasyvumu, pesimizmu, bet ir

¹³³ Žr. interviu Nr. 8.

¹³⁴ Žr. interviu Nr. 6.

¹³⁵ Žr. interviu Nr. 7.

bendruomenių nepakankamu dėmesiu viešiesiems ryšiams. Menkas veiklos ir rezultatų skleidimas riboja galimybes pritraukti daugiau narių, praplėsti dalyvių ar bent palaikančiųjų veiklą ratą. Organizacijos tampa gana uždaros, o tai tik didina neigiamą visuomenės požiūrį į jas.

Taigi galima sakyti, kad problemos, su kuriomis susiduria pilietinė visuomenė, yra dvejopos – kylančios iš valdžios institucijų ir kylančios iš pačios visuomenės. Šias respondentų įvardytas problemas galima skirti ir kitaip – t. y. materialinio pobūdžio (sąlygų neužtikrinimas) ir vertybinio pobūdžio.

Dar vienas interviu metu siektas išsiaiškinti klausimas, kokias esamos pilietinės visuomenės Lietuvoje būklės priežastis gali įvardyti patys aktyvūs piliečiai – Vilniaus miesto bendruomenių atstovai (7 lentelė).

Priežasčių kategorija nusakomi reiškiniai, dėl kurių vyksta tam tikri procesai arba kurie nulėmė kitus reiškinius, t. y. šiuo atveju pilietinės visuomenės būklę. Priežastys, dėl kurių Lietuvoje pilietinė visuomenė formuojasi lėtai ir vangiai, yra ketveriopos – tai siejama su istoriniu-kultūriniu palikimu, socialiniais, tautinio mentaliteto ir politiniais veiksniais.

7 lentelė. „Priežastys, lemiančios pilietinės visuomenės padėtį Lietuvoje“.

Kategorija	Subkategorija	Pavyzdžiai	
Pasyvumo priežastys	Istorinės-kultūrinės	„Kaimo visuomenė.“ (Nr. 1)	
		„Sovietinis periodas.“ (Nr. 5)	
	Socialinės	„Sociumas.“ (Nr. 1)	
		„Šeima, paskui mokykla, paskui draugai.“ (Nr. 1)	
		„Iš skurdo.“ (Nr. 2)	
		„Kokioj terpėj augo tas žmogus.“ (Nr. 2)	
		Tautinio mentaliteto	„Lietuviškoj kultūroj tradicija yra prisitaikėliška.“ (Nr. 1)
			„Lietuviai viską daro pavieniui.“ (Nr. 1)
			„Iš vienas kito nepalaikymo, iš abejingumo.“ (Nr. 2)
			„Didžioji dauguma žmonių

	galvoja, kad ateis kažkas tai ir jo problemą išspręs.“ (Nr. 4)
	„Nėra pozityvių pavyzdžių, mąstymas kitoks.“ (Nr. 6)
	„Viskas atsiremia, kaip sakiau, į interesus, pinigus.“ (Nr. 7)
	„Pas lietuvius juk dar tas vergo mentalitetas.“ (Nr. 8)
	„Kaip sako lietuviui kuolą tašyk ant galvos, kai galvą perskelsi, tai tada gal.“ (Nr. 8)
Politinės	„Visi jau dabar supranta, kad jie reikalingi prieš rinkimus ir va bendruomenių ta visa veikla, iniciatyvos irgi bandoma pritraukti būtent prie jiem reikalingų projektų.“ (Nr. 3)

(Lentelė sudaryta darbo autorės naudojant tyrimo medžiagą)

Dažniausiai respondentų buvo minimos tautinio mentaliteto priežastys. Tautiniu mentalitetu nusakomos tokios priežastys, kurios siejamos su tautos ypatybių visuma, būdu, individui arba žmonių grupei būdinga galvosena, mąstymo, suvokimo būdu. Toks požiūris respondentų buvo išreikštas įvairiai: „lietuviškoj kultūroj tradicija yra prisitaikėliška“¹³⁶, o tai reiškia, kad „tai aplinka tokia, kad reikia valdžiai įtikti, reikia prisitaikyti, kas taip daro, tas išgyvena, gauna gerą darbą, jeigu lojalus būsi. [...] Todėl tai ir rodo, kad šiai visuomenei išgyventi – būti prisitaikėliška, o tai reiškia neišlįsti, nebūti aktyviam“¹³⁷, taip pat susijusios tokios priežastys kaip „lietuviai viską daro pavieniui“¹³⁸ ir „iš vienas kito nepalaikymo, iš abejingumo“¹³⁹, taip pat teigiama, kad „didžioji dauguma žmonių galvoja, kad ateis kažkas tai ir jo problemą išspręs“¹⁴⁰,

¹³⁶ Žr. interviu Nr. 1.

¹³⁷ Žr. interviu Nr. 1.

¹³⁸ Žr. interviu Nr. 1.

¹³⁹ Žr. interviu Nr. 2.

¹⁴⁰ Žr. interviu Nr. 4.

„pas lietuvius juk dar tas vergo mentalitetas [...] Kaip sako lietuviui kuolą tašyk ant galvos, kai galvą perskelsi, tai tada gal.“ Žinoma, šių tautinio mentaliteto priežasčių šaknų galima ieškoti kultūrinėje plotmėje, tačiau susiklostęs tautos būdas, kaip paaiškėjo, išties lemia piliečių bendruomeniškumą ir visuomenės pilietiškumą. Tokioms nuomonėms dažniausiai pritariama ir žiniasklaidoje, pavyzdžiui, viename iš straipsnių pilietinės visuomenės problemų tema, konstatuojama, jog „statistinis lietuvis nėra revoliucionierius, reformatorius ar įgalus apginti savo teisių. Vyrauja bjauri mąstymo tendencija, jog „kažkas kitas už mane padarys“, „kažkas kažką duos“, „valstybė privalo man padėti“ ir t. t.“¹⁴¹ Tokį požiūrį galima apibendrinti pabrėžiant, kad dažniausia pasyvumo priežastis, kliudanti plėtotis pilietinėms iniciatyvoms Lietuvoje, vyraujantis netikėjimas pilietinėmis jėgomis, t. y. kad bendri piliečių veiksmai gali pakeisti netenkinančią padėtį ar pasiekti kitokių reikšmingų rezultatų.

Taip pat nemažai kalbėta apie socialines priežastis. Jos buvo nusakytos tokiomis frazėmis kaip „formuoja sociumas“, „kažkuriam etape formuoja šeima, paskui mokykla, paskui draugai“, „kyla abejingumas aplink vykstantiems dalykams ir ne pilietiškumas iš skurdo“, „kokioj terpėj augo tas žmogus, o tų terpių buvo įvairių, jeigu yra tam tikra kultūra, šeimos kultūra, tradicijos, autoritetai“. Taigi galima daryti išvadą, kad socialinės priežastys kyla iš šeimos, artimiausios aplinkos.

Istorinės-kultūrinės priežastys siejamos su tautos, valstybės praeitimi, ją formavusiais įvykiais ir jų įtakoje „pasiektą tobulumo laipsnį“¹⁴². Visų pirma kaip tokio pobūdžio priežasties pavyzdį galima pateikti, kad lietuviai yra „kaimo visuomenė. [...] Kaimiečiui valstybė nereikalinga, lietuviai tik atvažiavo į miestą. Skirtingas miesto ir kaimo mentaliteto suvokimas. [...] Jie dalyvavo tik tada, kai lieté jų asmeninį, pvz., žemę, bet kai kalbama apie bendrą valstybės gerovę, nieko“. Taip pat kaip viena iš svarių priežasčių įvardijamas sovietinės okupacijos laikotarpis: „Mūsų sovietinis periodas, nes jis išdraskė nusistovėjusius bendruomeninius santykius, nėra istorinio vientisumo, ko nepasakytum apie šalis, kurios palengva ir stabiliai vystėsi.“¹⁴³

Taip pat galima išskirti ir politines pilietinės visuomenės padėties priežastis: „Visi jau dabar supranta, kad jie reikalingi prieš rinkimus ir va bendruomenių ta visa veikla, iniciatyvos irgi bandoma pritraukti būtent prie jiems reikalingų projektų“¹⁴⁴ Tokių priežasčių galima rasti ir pasisakymuose žiniasklaidoje, pavyzdžiui, viename iš internetinių portalų rašoma, kad „viena iš

¹⁴¹ „Pilietinė visuomenė Lietuvoje: butaforiniai protestai ir galybė kompleksų“, <<http://www.zurnalistika-kitaip.lt/visuomene/pilietine-visuomene-lietuvoje-butaforiniai-protestai-ir-galybe-kompleksu>> [žiūrėta 2011 12 01].

¹⁴² Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, <<http://www.lki.lt/dlkz/>> [žiūrėta 2011 11 01].

¹⁴³ Žr. interviu Nr. 5.

¹⁴⁴ Žr. interviu Nr. 3.

priežasčių, kodėl lietuviai tyli, sukandę dantis, – valdžios reakcijos į mitingus, protestus nebuvimas.¹⁴⁵ Iš šios ir prieš kai pateiktos citatos galima susidaryti įspūdį, jog visuomenė valdžios yra ignoruojama, nemezgamas abipusės sąveikos ryšys.

Taigi bendrai tariant, esamos pilietinės visuomenės padėties Lietuvoje priežastys yra savaime ir (ar) istoriškai susiklosčiusios (tautinis mentalitetas, istorinės-kultūrinės priežastys) ir nulemtos aplinkos veiksnių (socialinės ir politinės priežastys).

Apibendrinant respondentų nurodytas pilietinės visuomenės formavimosi sąlygas galima daryti išvadą, jog svarbiausia pamatinė tokios visuomenės vertybė yra pačių piliečių aktyvumas, iniciatyvumas, kuriam savo ruožtu įtaką daro tam tikros aplinkybės: artimiausios aplinkos, valstybės ir (arba) viešosios erdvės požiūrio. Problemos, su kuriomis daugiausiai susiduriama, taip pat kyla iš visuomenės vidaus, tačiau yra nulemtos specifinių išorinių veiksnių.

2.2.3. Požiūris į pilietinės visuomenės plėtojimosi galimybes

Paskutinis pilietinės visuomenės reikimosi tendencijas atspindintis aspektas – kaip vertinamos pilietinės visuomenės plėtojimosi galimybės, atsižvelgiant į valstybės vykdomą politiką, esamą teisinę bazę pilietiniam aktyvumui skatinti, ir siūlomas priemonės, kuriomis būtų galima paskatinti pilietinės visuomenės augimą.

Žinoma, pirmiausia norint išsiaiškinti pilietinės visuomenės plėtojimosi galimybes, reikia aptarti nuomones dėl valstybės vykdomos politikos pilietinės visuomenės atžvilgiu ir ar ji skatina pilietinės visuomenės aktyvumą (8 lentelė).

8 lentelė. „Valstybės vykdoma politika pilietinės visuomenės atžvilgiu“.

Kategorija	Subkategorija	Pavyzdžiai
Politika	Institucinė-biurokratinė	„Politikai ir valdžia atsiriboja nuo žmonių ir turi atotrūki.“ (Nr. 4)
	Formali	„Jei jie tik deklaruoja, o nieko nedaro.“ (Nr. 3)
		„Sukuriama kažkokia Regimybė, bet realiai yra tas

¹⁴⁵ „Pilietinė visuomenė – komos būklėje“, <<http://www.ve.lt/naujienos/lietuva/lietuvos-naujienos/pilietine-visuomene--komos-bukleje/>> [žiūrėta 2011 12 01].

	toleruojama iki tol, kol ta pilietinė visuomenė nepradedą kištis į tų „didelių berniukų“ reikalus.“ (Nr. 8)
Nekompetentinga	„Norėtu, bet nelabai žino, kaip.“ (Nr. 5)
Neskaidri	„Dabar dar lesiklėlės periodas.“ (Nr. 6)

(Lentelė sudaryta darbo autorės naudojant tyrimo medžiagą)

Siekiant apibendrinti požiūrius, susijusius su vykdoma politika kaip viešųjų reikalų tvarkymo procesu, t. y. žmonių gyvenimo visuomenėje organizavimu ir nuolatinio reguliavimo veikla, nustatant bendras privalomas taisykles visuomenėje, galima skirti keturias subkategorijas – institucinės-biurokratinės, formalios, nekompetentingos ir neskaidrios politikos.

Institucinė-biurokratinė politika šiuo atveju suprantama kaip politika, kuriama neatsižvelgiant į visuomenės poreikius, kitaip sakant, valstybės ir piliečio ryšį galima vertinti kaip vertikalią. Žinoma, toks požiūris susijęs ir su žmonių mąstymu. Tokios politikos pasekmės – valdžios ir visuomenės atotrūkis, kai institucijų veikla neturi sąlyčio su kasdieniniu visuomenės gyvenimu. Toks požiūris išsakomas interviu Nr. 4: „Politikai ir valdžia atsiriboja nuo žmonių ir turi atotrūki. [...] Jie nelabai suvokia, kas čia vyksta, nes dvi kadencijas pabuvus Seime jisai nelabai įsivaizduoja, kaip tas žmogus gyvena. Jis gyvena visai kitoj dimensijoje, jam tie dalykai nesuprantami. Todėl jie daro, kad būtų jiems patogų. Jie susikūrė sau įstatymus, pagal kuriuos patogų gyventi tikrai jiems. Vyksta nekonstruktyvus bendradarbiavimas. Čia kaip pasakėčioj apie lydeką, gulbę ir vėžį, kai jie bandė vežimą traukti. Tai ir dabar taip. Valdžia traukia ten, politikai ten, o visuomenė traukia ten.“ Tokią nuomonę galima paremti ir politologo A. Lukošaičio interviu išsakytą pozicija: „Kitas dalykas – šiuo metu mūsų politinė sistema yra taip surėdyta, kad jungties tarp valdžios institucijų ir paprastų piliečių nėra.“¹⁴⁶ Galima sakyti, kad tokia padėtis lemia ir tai, kad klostosi neatskaitingi santykiai tarp valdžios ir visuomenės, kas sudaro sąlygas neefektyviai politikai, nepagrįstai visuomenės poreikiais.

Taigi valdžios ir visuomenės santykis vertinamas kaip nekonstruktyvus. Nekonstruktyvumą lemia dialogo nebuvimas, kaip ir teigia R. Sakadolskis: „Siūlyčiau valdžiai

¹⁴⁶ „Pilietinė visuomenė – komos būklėje“, <<http://www.ve.lt/naujienos/lietuva/lietuvos-naujienos/pilietine-visuomene--komos-bukleje/>> [žiūrėta 2011 12 01].

kreipti didesnę dėmesį į ryšius su visuomene, kad pakeistų požiūrį į save, o taip pat požiūrį į valdžią – iš vertikalios „administracinio“ į horizontalų lygių piliečių. Būtina, kad dialogas būtų dalis visko, ką valdžia daro.“¹⁴⁷

Kitų respondentų išsakyta nuomonė dėl vykdomos politikos pilietinės visuomenės atžvilgiu galima apibūdinti kaip formalią politiką. Pavyzdžiui, interviu Nr. 3 teigiama: „Bet nemanau, kad valstybė skatina, todėl kad tiesiog viskas vis tiek prasideda nuo valstybės vadovų, o jei jie tik deklaruoja, o nieko nedaro, nepadedą, tai...“.

Panašus vertinimas išreiškiamas ir interviu Nr. 8: „Lyg yra sukuriama kažkokia regimybė, oficialiai yra lyg ir skatinama, politikai šneka per masinės informacijos priemones, taip mes norim pilietinės visuomenės, kad visi būtų atsakingi už savo šalį, už save, už savo artimą ir pan., bet realiai yra tas toleruojama iki tol, kol ta pilietinė visuomenė nepradedą kištis į tų „didelių berniukų“ reikalus. Iki tol tai yra deklaruojama, viskas gerai, būkit jūs ta pilietinė visuomenė, o realiai, ar to iš tikrųjų reikia.“

Taip pat valstybės vykdomą politiką, atsižvelgiant į respondentų nuomonę, galima vertinti kaip nekompetentingą ir neskaidrią. Nekompetentingą politiką nusakomas valdžios negebėjimas tinkamai tvarkyti procesus, netgi neišmanymas. Interviu Nr. 5 teigiama, jog „kad jie norėtų, bet nelabai žino, kaip gali tą pradėti padaryti, kaip skatinti, nes yra daug dalykų, kurie prieštarauja jų veiksams“, o politikos neskaidrumas nusakomas tokiais žodžiais: „Dabar dar lesyklėlės periodas. [...] Kas žino, kaip ta lesyklėlė veikia, draugam prie tos lesyklėlės yra priėjimai, jiems gal tada ir nubyra kažkas ar iš ES paramos veiklom pinigų ar iš savivaldybės lesyklėlės, o kas nežiūri į tą visuomeninę veiklą kaip į lesyklėlę, o kaip kažkokio gėrio įnešti, o ne tik prasimaitinti, savo šeimą, savo pusbrolius ir t. t., tai jiems nelabai.“¹⁴⁸

Nors respondentai tokio požiūrio, vertindami valstybės politiką pilietinės visuomenės atžvilgiu, ir neatskleidė, vis dėlto įdomu, kad žiniasklaidoje valstybės politika vis dažniau apibūdinama kaip „neutralizuojanti“, nes „dalyviai patraukti baudžiamojon atsakomybėn“¹⁴⁹.

Siekiant įvertinti aktyvių piliečių požiūrį, susijusį su valstybės vykdomą politika, taip pat buvo klausama, kaip respondentai vertina teisinę bazę pilietinei visuomenei skatinti. Išanalizavus surinktą medžiagą, galima daryti išvadą, kad aktyviausių Vilniaus miesto bendruomenių lyderiai

¹⁴⁷ R. Sakadolskis: Pilietinės visuomenės nebuvimo kaina mokame visi (interviu)

<[http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/rsakadolskis-pilietines-visuomenes-nebuvimo-kaina-mokame-
visi.d?id=38074117](http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/rsakadolskis-pilietines-visuomenes-nebuvimo-kaina-mokame-
visi.d?id=38074117)> [žiūrėta 2011 10 29].

¹⁴⁸ Žr. interviu Nr. 6.

¹⁴⁹ „Pilietinė visuomenė Lietuvoje: butaforiniai protestai ir galybė kompleksų“, <[http://www.zurnalistika-
kitaip.lt/visuomene/pilietine-visuomene-lietuvoje-butaforiniai-protestai-ir-galybe-kompleksu](http://www.zurnalistika-
kitaip.lt/visuomene/pilietine-visuomene-lietuvoje-butaforiniai-protestai-ir-galybe-kompleksu)> [žiūrėta 2011 12 01].

nejaučia didelio poreikio gilintis į įstatyminę bazę, nes pagrindiniai pilietinės visuomenės veikimo principai, kuriais remiamasi, numatyti jau pačioje Konstitucijoje: „Pakankamai. Visų pirma konstitucija, straipsnis trisdešimtas. Kiekvienas manantis, kad pažeistos jo teisės, turi teisę kreiptis į teismus. Tai mūsų absoliuti teisė. Ko daugiau reikia? Kitas dalykas procesinė tvarka.“¹⁵⁰ Konkrečiai teisinė bazė respondentų nebuvo vertinama, požiūris į tam tikrus dokumentus neišsakomas, visais atvejais buvo išreikšti tik bendro pobūdžio vertinimai: „Kaip su dauguma įstatymų pas mus yra: sukuriama tam tikra teisinė bazė, bet nelabai kas kontroliuoja, ar ji įgyvendinama.“¹⁵¹ arba „Ji skirta ne mums, o jiems, kaip sakiau, kas žino, kaip ta lesyklėlė veikia, tiem naudinga.“¹⁵²

Vis dėlto kalbant apie teisinę bazę, skirtą pilietinei visuomenei skatinti, be Lietuvos Respublikos Konstitucijos, reikėtų paminėti Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Jos 10 (1) straipsnyje rašoma: „Kiekvienas turi teisę į saviraiškos laisvę. Ši teisė apima laisvę turėti savo nuomonę, gauti bei skleisti informaciją ir idėjas valdžios institucijų netrukdomam ir nepaisant valstybės sienų. Šis straipsnis netrukdo valstybėms licencijuoti radijo, televizijos ar kino įstaigų.“, o 11 (1) straipsnyje: „Kiekvienas turi teisę į taikių susirinkimų laisvę, taip pat laisvę jungtis į asociacijas kartu su kitais, įskaitant teisę steigti profesines sąjungas ir stoti į jas, kad būtų ginami savi interesai.“¹⁵³ Taip pat Lietuvoje galioja Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. Jos 20 straipsniu pabrėžiama, kad „kiekvienas turi teisę laisvai burtis į taikius susirinkimus ir asociacijas; Niekas negali būti verčiamas priklausyti kokiam nors asociacijai“, o 21 straipsniu, kad kiekvienas turi teisę tiesiogiai arba per laisvai išrinktus atstovus dalyvauti valdant savo šalį.“¹⁵⁴ Tačiau, atsižvelgiant į minėtus dokumentus, taip pat kitus žmogaus teisę burtis ir ginti savo interesus ir pan. nustatančius dokumentus, kyla klausimas, ar tokia teisinė bazė pakankama ir veiksminga Lietuvoje. Žiniasklaidoje galima rasti tokių pasisakymų kaip: „Lietuvai įstojus į ES, dėmesys žmogaus teisėms nublėso – nebebuvo politinės valios įgyvendinti visus tarptautinius instrumentus, kuriuos pasirašėme ir įsipareigojome įgyvendinti.“¹⁵⁵

Taigi, atsižvelgiant į respondentų nuomones, valstybės vykdoma politika visais atvejais vertinama suteikiant jai negatyvią reikšmę.

¹⁵⁰ Žr. interviu Nr. 1.

¹⁵¹ Žr. interviu Nr. 8.

¹⁵² Žr. interviu Nr. 6.

¹⁵³ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija,

<http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=114048> [2011 12 07].

¹⁵⁴ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija,

<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=278385&p_query=&p_tr2=> [2011 12 07].

¹⁵⁵ H.Clinton išgirdo apie žmogaus teisių padėtį Lietuvoje, <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/hclinton-isingirdo-apie-zmogaus-teisiu-padeti-lietuvoje.d?id=52594545>> [2011 12 07].

Galiausiai svarbu nustatyti, kaip ir kokiais būdais būtų galima paskatinti pilietinės visuomenės augimą. Interviu metu respondentų buvo prašoma išskirti priemones, būdus, kuriais, jų nuomone, būtų galima paskatinti pilietinį visuomenės aktyvumą (9 lentelė).

Atsižvelgiant į respondentų nuomonę, galima išskirti keturias pilietinio visuomenės aktyvumo skatinimo priemones – tai bendruomeniškumo skatinimas, švietimas, materialinės gerovės užtikrinimas ir pavyzdžio rodymas.

9 lentelė. „Priemonės, kuriomis būtų galima paskatinti pilietinį visuomenės aktyvumą“.

Kategorija	Subkategorija	Pavyzdžiai
Priemonės	Bendruomeniškumo skatinimas	„Mažų susibūrimų.“ (Nr. 2)
		„Patys dalyvauja, kai patys neateina tik pasižiūrėti, o veiksmė dalyvauja.“ (Nr. 2)
	Švietimas	„Šeima, mokykla, į organizacijas įtraukimas jaunimo.“ (Nr. 8)
		„Minėtas ugdymas.“ (Nr. 1)
Materialinės gerovės užtikrinimas	Pavyzdžio rodymas	„Žmonių suvokimas, savišvieta.“ (Nr. 1)
		„Turi keistis žmonių mąstysena pirmiausiai.“ (Nr. 7)
		„Jie net nemoka jos reikšti, tai tada ir to švietimo daugiau reikėtų.“ (Nr. 8)
		„Pirmiausia žmogus turėtų gauti tam tikras pajamas, kurios tikrai nežemintų jo orumo.“ (Nr. 3)
		„Agitavimas ginčytis.“ (Nr. 1)

	„Gerų darbų viešinimas.“ (Nr. 4)
	„Vykdėti, kas jau pradėta daryti.“ (Nr. 5)

(Lentelė sudaryta darbo autorės naudojant tyrimo medžiagą)

Dažniausiai respondentų minėta priemonė – švietimas. Respondentų nuomone, visuomenę paskatinti aktyviai veikti savo interesų labui galima tik ugdant ją, kadangi visuomenei trūksta kompetencijos, teisinio išmanymo: „turi keistis žmonių mąstysena pirmiausiai“¹⁵⁶, taip pat „jie bijo reikšti savo nuomonę arba jie net nemoka jos reikšti, tai tada ir to švietimo daugiau reikėtų“¹⁵⁷. Ugdymas, „žmonių suvokimas, savišvieta“¹⁵⁸ buvo minima taip pat ir kituose interviu. Švietimas taip dažnai minėtas išties pagrįstai, nes pilietinio veikimo prielaida – aukštas politinės savimoneės lygis, kuris išugdomas gerinant politines žinias. Su švietimo priemone vis dėlto visais atvejais tapatintas jaunimas – tai rodo, jog viltys formuoti brandžią pilietinę visuomenę Lietuvoje siejamos su jaunąja karta. Taigi pabrėžiama, kad norint išugdyti kompetentingą, aktyvią, politinėje sistemoje susigaudančią, savo teises ginančią ir, svarbiausia, sąmoningą visuomenę reikalingas ugdymas ne tik šeimos, bei ir platesniu lygmeniu.

Taip pat pakankamai dažnai buvo minimas pavyzdžio rodymas kaip priemonė, galinti paskatinti piliečių veikimą. Tokio būdo nauda buvo išreiškiama „agitavimas ginčytis, skatinti, kad kai tik matai, kad pažeidžiamos teisės, ginčytis, nelaukt kol kitas, paduoti skundą į prokuratūrą“¹⁵⁹, „Gerų darbų viešinimas. Turbūt nieko kito geresnio nėra. Mokykis iš kitų pasiekimų ir kitų klaidų. Žmonės, kurie daro kažką nesavanaudiškai, kitaip sakant keistuoliai tokie. Jie kažką kuria, daro kažką. Ir staiga pastebi, o kažką padarė, tada ir kitas patiki, kad gali“¹⁶⁰, „Tiesiog vykdyti, kas jau pradėta daryti. Kurti va tokius centrus, daryti, kad žmonės pamatytų, kad čia galima daryti, kad kartu reikia daryti ir tęsti tą darbą tiesiog.“¹⁶¹

Dar viena respondentų įvardyta priemonė – bendruomeniškumo skatinimas. Tuo norima pasakyti, jog tiesiog piliečius reikia skatinti pačius dalyvauti, ištraukti, pavyzdžiui: „turėtų prasidėti nuo mažų susibūrimų. Kai patys dalyvauja, kai patys neateina tik pasižiūrėti, o veiksmė dalyvauja,

¹⁵⁶ Žr. interviu Nr. 7.

¹⁵⁷ Žr. interviu Nr. 8.

¹⁵⁸ Žr. interviu Nr. 1.

¹⁵⁹ Žr. interviu Nr. 1.

¹⁶⁰ Žr. interviu Nr. 4.

¹⁶¹ Žr. interviu Nr. 5.

formuojamas pilietiškumas, tik šitaip. O jeigu ateina ir tik iš šono žiūri, jokia teorija nepadės, tik praktiniai dalykai¹⁶². Kaip ir pasak R. D. Putnamo, „dalyvavimas pilietinėse organizacijose įdiegia bendradarbiavimo įgūdžių ir bendros atsakomybės už kolektyvines pastangas jausmą¹⁶³. Apskritai kalbant, galima apibendrinti, jog tokia priemone norint įtraukti piliečius į visuomeninę veiklą, reikia tarsi skatinti pareigos bendruomenei jausmą, siejamą su dalyvavimu kuriant šalies gerovę, rūpinimusi ne tik savo asmenine, bet ir kitų žmonių gerove, savo teisių gynimu bei naudojimusi. Šios vertybinės nuostatos sudaro tam tikrą pagrindą bendruomeniškumui, o kartu ir pilietiškumui ugdyti.

Ketvirtąją priemonę nusakoma, kad ir stabilus materialinis pagrindas padėtų piliečiams įsijungti į visuomeninę veiklą. Tai siejama su tuo, jog dabar, esant prastai materialinei padėčiai, žmonės tiesiog praranda norą dalyvauti, veikti, imtis iniciatyvos, siekti gerovės, tad kaip visų kitų minėtų priemonių pagrindas įvardijamas materialinės gerovės užtikrinimas: „Pirmiausia žmogus turėtų gauti tam tikras pajamas, kurios tikrai nežemintų jo orumo.“¹⁶⁴

Apibendrinant galima daryti išvadą, jog respondentų visos įvardytos priemonės iš esmės priklauso nuo pačių piliečių, visuomenės ir jos savimonės skatinimo. Iš esmės tokią išvadą galima papildyti ir R. Sakadolskio įvardytu būdu pilietiškumui skatinti: „Kiekvienas žmogus turėtų suprasti, kad pilietinė visuomenė prasideda nuo vieno veiksmo. Dažnai sakoma: „Palauk, taigi vienu veiksmu nieko nepakeisi“. Atsiprašau, kaip tai nieko nepakeisi? Pakeisi save ir tai jau labai daug. Pradėti nuo savęs, man atrodo, yra vienas iš pirmųjų pilietiškumo žingsnių“¹⁶⁵.

2.2.3.1. Požiūris į pilietinės visuomenės Lietuvoje ateities perspektyvas ir sektini pavyzdžiai

Kitas šio tyrimo siekis – palyginti, kaip Vilniaus miesto aktyvių bendruomenių lyderiai vertina pilietinės visuomenės padėtį. Jų buvo klausama, kaip jie vertina pilietinę visuomenę Lietuvoje ir kokia linkme, jų manymu, toliau pilietinė visuomenė Lietuvoje plėtosis.

Pilietinė visuomenė dažniausiai apibūdinama kaip besiformuojanti (pvz., „manau, kad ji dar tik formuojasi. Yra kur tobulėti.“¹⁶⁶), bet vertinama teigiamai. Bendruomenių lyderiai pastebi,

¹⁶² Žr. interviu Nr. 2.

¹⁶³ Putnam R. D. *Kad demokratija veiktų: pilietinės tradicijos šiuolaikinėje Italijoje*, Vilnius: Margi raštai, 2001, p. 123.

¹⁶⁴ Žr. interviu Nr. 3.

¹⁶⁵ R. Sakadolskis: Pilietinės visuomenės nebuvimo kainą mokame visi (interviu)

<<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/rsakadolskis-pilietines-visuomenes-nebuvimo-kaina-mokame-visi.d?id=38074117>> [žiūrėta 2011 10 29].

¹⁶⁶ Žr. interviu Nr. 5.

kad besidominčių, norinčių dalyvauti, prisidėti atsiranda vis daugiau: „Žmonės tikrai yra jau ne tokie pasyvūs. [...] per paskutinius metus žmonės kažkaip atkuto, nes po to nepriklausomybės paskelbimo tai buvo visi tokie nusiteikę tom permainingom, bet kadangi pas mus vyksta viskas labai lėtai, sakykim viskas labai mažai pajudėjo į priekį, žmonės tiesiog buvo nusivylę ir jiems tiesiog nereikia. [...] Na o dabar jau bręsta visokie judėjimai, bet tik aišku, kad pas mus nebūtų taip, kaip buvo Graikijoje.“¹⁶⁷

Galima teigti, kad respondentai pilietinę visuomenę vertina kaip vėl atgyjančią, o interviu Nr. 8 netgi sakoma: „Po penkiasdešimties metų priespaudos, kol dar buvo sunku, visi buvo susitelkę, po to tik atsipalaidavo, pradėjo šiek tiek geriau gyventi ir, man atrodo, ačiū Dievui, kad tos krizės dar yra, nes jos dar žmones šiek tiek sujudina, nes jeigu taip būtų tęsiasi kaip nuo kokių šeštų iki aštuntų metų, ką aš vadinu Lietuvos aukso amžium per XX–XXI a. istoriją, tai toliau dar blogiau būtų buvę, dar daugiau niekam niekas būtų nerūpėję.“

Svari nuomonė išsakoma interviu Nr. 1: „Jų yra. Reiškia, valstybė turi šansų gyvuoti, kažkas gali judėti, plius jeigu jie aktyvūs, reiškia ta santvarka valstybėje nenueis link diktatūros. [...] Jeigu kalbate apie aktyvius piliečius, kurie žino, ką daro, ir daro tai teisėtomis priemonėmis, tai nukenčia. O jeigu piliečiai nesuvokia savo teisių, iš jų jokios naudos.“

Šią nuomonę galima papildyti ir kitų respondentų išsakytomis optimistinėmis prognozėmis: „tik tokiu būdu mes galime išlipti iš tos duobės. Sako jau dugnas, nė velnio, dar iš apačios kažkas beldžiasi – dar ne dugnas. [...] Sprendžiant pagal tai, kas dabar vyksta, vyksta konsolidacija kažkokių tai skirtingų jėgų. Kiek laiko tai truks, neaišku. Žmonės pradeda domėtis tautiškumu, pradeda gerbti savo teritoriją, pradeda mylėti savo kraštą, savo šalį, savo tradicijas, iš naujo atranda save. Kada jie sugebės atrasti save, sugebės prisijungti prie praeities. Praeitis turi įkvėpti ateities darbams. Iki šiol praeitis buvo blokuojama, mes kaip tas medelis ne pasodintas, o užmerktas stiklainyje. Aš tikiu, kad viskas bus gerai, žinoma, neaišku, kiek laiko praeis, bet daugėja žmonių, kurie domisi, yra aktyvūs.“¹⁶⁸ arba „Nori nenori ji tobulės. Žmonės bus visuomeniškesni, labiau pasitikės vieni kitais, bet tam reikia laiko nemažai, kad nedaužyt, nebjaurot, o kurti.“¹⁶⁹

Kiekvieno interviu pabaigoje respondentų buvo paprašyta nurodyti pilietinės visuomenės tolimesnio vystymosi gaires, kaip siekiamybę ir pavyzdį pasitelkiant kitų valstybių patirtį. Dauguma respondentų aptarė brandžios demokratijos valstybių padėtį: „Pavyzdžiui, skandinavai: pas juos yra įprasta turėti va tokius bendruomenės namus, aplink kuriuos vyksta kultūrinis gyvenimas. Pas mus

¹⁶⁷ Žr. interviu Nr. 3.

¹⁶⁸ Žr. interviu Nr. 4.

¹⁶⁹ Žr. interviu Nr. 5.

čia yra naujiena¹⁷⁰; „Pvz., Amerikoje žmonės gyveno po priespauda labai daug metų, ne vieną šimtą ir vis tiek tiek jaunimas, tiek gyventojai įsijungia į kažkokius tuos *movements*, kad kažką gero padaryt. Iš vidaus kažkur tą reikia semtis, pilietinis noras sukurt po priespaudos.“¹⁷¹

Reikia pažymėti, jog ir kitas respondentas mini jaunimą vakaruose: „Buvau Danijoje. Mus pasitinka tie šeiminkai. Tie šeiminkai tai trijų keturių metų vaikučiai, aišku, su auklėtojom, ir jau įeinam į kiemą, jame vėliavytė labai tokia graži danų, o jisai sako: „O čia tai mūsų vėliava“. Jis pradėjo nuo vėliavos“¹⁷². Tokie pasisakymai lyg ir suponuoja mintį, jog, kaip jau buvo užsiminta, respondentai pilietinės visuomenės perspektyvą išvelgia ateities kartose, tačiau čia pat pabrėžiama, jog tai turėtų vykti natūraliai, neforsuojant: „Mums to dar stinga, dirbtinai to irgi negalima diegti, turi tai pajauti kiekvienas, kad šitas dalykas yra ne šiaip sau primestas“¹⁷³.

Taip pat tarp pavyzdžių buvo paminėta ir mums artimesnė Lenkijos visuomenė: „Toli nereikia eiti, pvz., lenkai. Jie yra žymiai pilietiškesni, aišku, jie nebuvo priespaudoj penkiasdešimt metų, bet dar lemia ir žmogiškas faktorius, bendruomeniškumas, ryšys ir su vaikais, ir su seneliais – jų visai kiti santykiai negu mūsų. Jeigu nebus tarpusavio santykių geresnių, mes turėsime dar krūvą problemų, nes tie vaikai tada palieka tėvus, pamiršta, kad jie irgi turi kažkokį įsipareigojimą. Kas mane žavi pas lenkus, tai šilti santykiai, ir ar bėda jie visada padės, o pas mus užsidaro savo kiautuose ir viskas. Man atrodo prasidėti turėtų nuo šeimos.“¹⁷⁴

Tačiau reikia pastebėti ir tai, jog, kai kurių respondentų nuomone, ne būtinai kitose valstybėse pilietinės visuomenės padėtis yra geresnė nei Lietuvoje: „Pavyzdžių nėra, čia bendra pasaulio problema [...] Kitur miesto kultūra. Didesnė piliečių dalis gyvena miestuose ir jau ne pirma karta, daugelis kartų. Jie visai kitokie, daug aktyvesni. Graikijoje, Ispanijoje masiniai streikai, piketai, laužai – tai yra lygiai taip pat, bet jie neturi to šiuolaikiškos, išsilavinusios valstybės suvokimo be teisinių žinių. Ten yra nemažas proletaras, kuriam nesvarbu, kaip valdoma, aš noriu socialiai pavalgyti.“¹⁷⁵

Taigi apibendrinant Vilniaus miesto bendruomenių atstovų požiūrius galima teigti, jog padėtis Lietuvoje nėra išskirtinė ir kai kuriais atvejais ne prastesnė, nei iš pirmo žvilgsnio labiau šioje srityje pažengusiose visuomenėse. Kita vertus, sektinų pavyzdžių taip pat nestinga, ir tam tikra

¹⁷⁰ Žr. interviu Nr. 5.

¹⁷¹ Žr. interviu Nr. 6.

¹⁷² Žr. interviu Nr. 2.

¹⁷³ Žr. interviu Nr. 2.

¹⁷⁴ Žr. interviu Nr. 3.

¹⁷⁵ Žr. interviu Nr. 1.

prasme pilietinė visuomenė Lietuvoje, nepaisant valstybės (institucijų) vykdomos ne itin palankios politikos, yra tarsi, pasak respondentų, „pasmerkta“ plėtotis ir vystytis.

Išvados

Apžvelgus pilietinės visuomenės koncepciją, galima daryti tokias išvadas:

- Nors, apžvelgus pilietinės visuomenės sampratos raidą, Hegelį ir Tocqueville'į galima išskirti kaip pagrindinius tolesnių sampratų formuotojus, vis dėlto visos sampratos iš esmės paremtos Hegelio sampratos esme, išskiriant pilietinę visuomenę kaip aktyvios visuomenės sferą, kuri yra nepriklausoma nuo valstybės.
- Kadangi pilietinės visuomenės koncepcija šiuolaikiniame kontekste nėra vienalytė, o teorijų įvairovė labai plati – nuo politinius ir demokratinius veiksmus skatinančios asociacijos iki visko, kas nėra susiję su valstybės sritimi – skiriamos pilietinės visuomenės teorijų kryptys. Pateiktos teorijos klasifikuojamos atsižvelgiant į pilietinės visuomenės veiklos pobūdį, atliekamus vaidmenis. Darbe pasirinkta pilietinės visuomenės kaip asociacijų visuomenės teorinė kryptis, kuria buvo remiamasi, atsižvelgiant į tai, kaip pilietinės visuomenės sklaida vyksta vietinėse bendruomenėse, atliekant tyrimą.

Atlikus tyrimą galima formuluoti tokias išvadas:

- Išnagrinėjus Vilniaus miesto bendruomenių atstovų požiūrius į pilietinę visuomenę Lietuvoje kaip reiškinių, galima daryti išvadą, kad pilietinė visuomenė dažniausiai tapatinama su visuomenės iniciatyvumu. Kitaip sakant, kalbant apie pilietinę visuomenę dažniausiai pabrėžiama ne konstitucinių teisių gynimas ar vertybių puoselėjimas, bet iniciatyvus kolektyvinis veiksmų ėmimasis siekiant bendrų tikslų, susijusių su konstitucinėmis piliečių teisėmis, visuomenės vertybėmis ir gerove. Išanalizavus Vilniaus miesto bendruomenių atstovų požiūrius taip pat paaiškėjo, kad bendruomenėms priimtinausias konstruktyvus bendradarbiavimo kelias, kuriuo tikslai siekiami taikiai, buriant, apjungiant piliečius, rengiant įvairias akcijas.
- Bendruomenių lyderiai išreiškdami požiūrį į pilietinės visuomenės formavimosi sąlygas jas sieja tiek su nuo pačios visuomenės, tiek nuo valdžios priklausančiais veiksniais. Kaip pagrindinę pilietinio pasyvumo priežastį respondentai įvardijo tautinį mentalitetą. Kitaip tariant, pilietinis pasyvumas siejamas su vyraujančiu požiūriu, kad bendrais piliečių veiksmais negalima pasiekti pokyčių ar reikšmingų rezultatų, nuostata, kad veiksmų turi

intis, kažkas kitas, bei prisitaikymo prie situacijos charakterio bruožu. Dalis respondentų mano, kad didžiausią įtaką jungimuisi prie visuomeninės veiklos daro socialiniai veiksniai, siejami su bendruomeniniais bei šeimos ryšiais ir vertybėmis, o bendruomenėms kylančios problemos dažniausiai priklauso nuo valdžios požiūrio, kuris apibūdinamas kaip abejingumas piliečių siekiams, nepasitikėjimas besirūpinančiais kolektyvine gerove, kas lemia visuomenės pilietinį apatiškumą bei nebetikėjimą geresne ateitimi. Šia daroma išvada tik patvirtinama, jog padėtis nesikeičia – ir ankstesniuose tyrimuose buvo prieita prie išvados, jog Lietuvos visuomenę slegia bejėgiškumas, kuris dažniausiai nėra pagrįstas realia dalyvavimo pilietinėje veikloje patirtimi.

- Pilietinės visuomenės Lietuvoje plėtojimosi galimybės bendruomenių lyderių vertinamos iš esmės teigiamai, ateityje pilietinė visuomenė matoma vis labiau besiplėtojanti; tačiau valstybės vykdoma politika pilietinės visuomenės atžvilgiu vertinama negatyviai, dažniausiai įvardijama kaip formali. Kitaip tariant, valdžios institucijų veiksmai laikomi išoriškais, netikrais, neteikiančiais realios naudos, tai siejant su nesirūpinimu sprendimų įgyvendinimu. Taip pat bendruomenių lyderiai ją įvardijo ir kaip neskaidrią, nekompetentingą ir institucinę-biurokratinę. Vis dėlto pilietinio aktyvumo skatinimo priemonės dažniausiai nesiejamos su valstybine valdžia – įvardytos priemonės iš esmės priklauso nuo pačių piliečių. Labiausiai išryškinamos dvi priemonės, kuriomis, respondentų nuomone, būtų galima Lietuvoje paskatinti pilietinį visuomenės aktyvumą: 1) visuomenės bendruomeniškumo skatinimas, kuris suprantamas kaip dalyvavimas, įsitraukimas į kolektyvinę veiklą, susibūrimų organizavimas; 2) visuomenės savimonės skatinimas per švietimą.
- Hipotezė, jog vangų įsijungimą į bendruomenes, pilietinę veiklą, dalyvavimą (pilietinės visuomenės Lietuvoje formavimąsi) lemia ne tik pačios visuomenės pesimistinės, asmenine patirtimi nepagrįstos nuostatos, bet ir savimonės trūkumas, žinių stoka, pasitvirtino. Tai pagrįsti galima pateikiamais bendruomenių lyderių požiūriais – kaip pagrindinę pilietinio pasyvumo priežastį respondentai įvardijo tautinį mentalitetą, didžiausią įtaką jungimuisi prie visuomeninės veiklos daro socialiniai veiksniai, o viena iš labiausiai išryškinamų priemonių, kuriomis, respondentų nuomone, būtų galima Lietuvoje paskatinti pilietinį visuomenės aktyvumą įvardytas visuomenės savimonės skatinimas per švietimą.

Rekomendacijos

- Analizuojant aktyvių Vilniaus miesto bendruomenių atstovų nuomones apie pilietinės visuomenės reiškimašį Lietuvoje, apibendrinant jas ir darant išvadas dažnai buvo pastebėta, kad kalbama ne tik apie valstybinių institucijų ir visuomenės sąveikos sunkumus, bet ir pačios visuomenės bendruomeniškumo stoką ir iniciatyvos siekti bendruomeniškumo nebuvimą.

Atsižvelgiant į tai, dalyvavimą pilietinėje veikloje būtų galima paskatinti tokiais būdais:

- norint į mažas bendruomenes pritraukti daugiau dalyvių, atsižvelgti į kitų gausių, stiprių, aktyvių bendruomenių patirtį;
- sudaryti sąlygas bendruomenėms burtis kuriant tam skirtus atvirus centrus miestų mikrorajonuose ir gyvenvietėse;
- gerinti bendruomenių veiklos finansavimo būdus, pavyzdžiui, priimant fondų sistemą, o ne projektinę.

- Taip pat paaiškėjo, kad didžiausią įtaką jungimosi prie visuomeninės veiklos aktyvumui daro socialiniai veiksniai, todėl skatinant bendruomeniškumą reikia atsižvelgti į pilietinį ugdymą. To siekti galima tokiais būdais:

- keisti pilietinio ugdymo strategiją, programas formuojant taip, kad jų pagrindą sudarytų praktinis suvokimas;
- vykdyti patrauklaus, praktinio ugdymo projektus tarp mokyklų, jaunimui rengti konferencijas, seminarus, kuriuose pilietinis ugdymas būtų paremtas strateginiais žaidimais, pakviečiant kartu dalyvauti ir savivaldybių atstovus.

- Kadangi kalbant apie problemas, su kuriomis susiduria pilietinė visuomenė Lietuvoje, paaiškėjo, kad dažniausiai susiduriama su iniciatyvą slopinančiu valdžios požiūriu, reikia gerinti valstybinių institucijų ir visuomenės sąveiką, komunikaciją bei valdžios atgalinio ryšio teikimą. Tai būtų galima įgyvendinti tokiais būdais:

- gerinti viešųjų ryšių sistemą: geriau informuoti visuomenę apie priimamus sprendimus, apie jų būtinumą, priežastis, kuriant seniūnijos, savivaldybės internetinėse svetainėse atvirus forumus opiais klausimais, kad kiltų kuo mažiau nesusipratimų ir kad būtų išvengta nepasitenkinimu pagrįstų susibūrimų.

Literatūros sąrašas

Teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija,
<<http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>> [žiūrėta 2011 11 02].
2. Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas,
<http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=400103> [žiūrėta 2011 12 07].
3. Baltoji knyga dėl daugiapakopio valdymo, <<http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?val=500338:cs&lang=lt&list=601411:cs,562473:cs,562029:cs,520154:cs,517481:cs,516186:cs,503837:cs,500338:cs,497432:cs,495433:cs,&pos=8&page=1&nbl=30&pgs=10&hwords=baltoji%20knyga~&checktexte=checkbox&visu=#texte>> [žiūrėta 2011 12 07].
4. Lisabonos sutartis, <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:306:0010:0041:LT:PDF>> [žiūrėta 2011 12 07].
5. Europos Komisijos „D planas“, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/lt/com/2005/com2005_0494lt01.pdf> [žiūrėta 2011 12 07].

Naudota literatūra

6. Alcock P., et al., *The Blackwell dictionary of social policy*, Malden (Mass.): Blackwell Publishing, 2002.
7. Angrosino M. *Doing Ethnographic and Observation Research*, Trowbridge: The Cromwell Press Ltd, 2007.
8. Aristotelis, *Politika*, Vilnius: Pradai, 1997.
9. Bertrand I., Hughes P., *Media Research Methods: Audiences, Institutions, Texts*, New York (N.Y.): Palgrave Macmillan, 2005.
10. Bielskis A., *Pilietyja ir valstybė klasikiniėje politinėje mintyje // Pilietinė visuomenė: politikos įpilietinimo projekcijos*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2006.
11. Bitinas B., Rupšienė L., Žydžiūnaitė V. *Kokybinių tyrimų metodologija. Vadovėlis vadybos ir administravimo studentams*, Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė, 2008.
12. Bruyn S. T., *A civil republic: Beyond Capitalism and Nationalism*, p. 30,
<<https://www2.bc.edu/~bruyn/CivilRepublic/appendixb.pdf>> [žiūrėta 2011 11 29].

13. Dutta-Bergman J., *Civil Society and Public Relations: Not So Civil After All Mohan* // *Journal of Public Relations Research*, 2009, 17 (3),
<<http://www.informaworld.com/smpp/title~content=t775653694>> [žiūrėta 2011 03 19].
14. Edwards M., *Civil society*, Cambridge: Polity Press, 2009,
<http://books.google.com/books?id=wuDtzShVw3EC&printsec=frontcover&hl=lt&source=gbg_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false> [žiūrėta 2011 06 21].
15. Ehrenberg J., *Civil society – the critical history of an idea*, New York: New York university press, 1999, <http://books.google.com/books?id=89q-NgCJZXoC&printsec=frontcover&hl=lt&source=gbg_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false> [žiūrėta 2011 06 21].
16. Yin Robert K., *Qualitative Research from Start to Finish*, London: Guilford Press, 2011.
17. Hennink M. M., et. al., *Qualitative research methods*, Thousand Oaks (Calif.): SAGE Publications, 2011.
18. Jankauskas A., *Politikos mokslų enciklopedinis žodynas*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2007.
19. Kaelble H., *Civil society. The concept and the European level // Building democracy and civil society East of the Elbe*, New York:Routledge, 2006.
20. Kaldor M., *Civil Society and Accountability // Journal of Human Development*, 2003, vol. 4, no. 1, <<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1464988032000051469>> [žiūrėta 2011 03 20].
21. Khilnani S., *The development of civil society // Civil society. History and possibilities*, Cambridge: Cambridge University Press, 2001,
<http://books.google.com/books?id=AOnRSNob2O8C&printsec=frontcover&hl=lt&source=gbg_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false> [žiūrėta 2011 06 21].
22. Laurėnas V., *Pilietinės visuomenės sąvokos rekonstrukcija // Pilietinė visuomenė: politikos ipilietinimo projekcijos*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2006.
23. Lazauskas J. [red.], *Dorovinės vertybės. Etikos etiudai*, Vilnius: Mintis, 1982.
24. Miller D., *Politinės minties enciklopedija*, Vilnius: Mintis, 2005.
25. Pumputis A., et al., *Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė*, Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2003.
26. Putnam R. D. *Kad demokratija veiktų: pilietinės tradicijos šiuolaikinėje Italijoje*, Vilnius: Margi raštai.
27. Radžvilas, V. *Ar atgims pilietiškumo dvasia? // Sunki laisvė: eseistika*, Vilnius: Tyto alba, 2005.

28. Raik K., *Promoting democracy through civil society: how to step up the EU's policy towards to Eastern Neighbourhood*, <<http://www.ceps.be/book/promoting-democracy-through-civil-society-how-step-eus-policy-towards-eastern-neighbourhood>> [žiūrėta 2011 08 12].
29. Ritzer G., Ryan J. M. (red.), *The concise encyclopedia of sociology*, Chichester, Malden (Mass.): Wiley-Blackwell, 2011.
30. Ritzer G. (red.), *Encyclopedia of social theory (I)*, New Delhi: SAGE Publications, 2004.
31. Sabine G. H., Thorson Th. L., *Politinių teorijų istorija*, Vilnius: Margi raštai, 2008.
32. Seligman A. B., *Pilietinės visuomenės idėja*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2004.
33. Spurga S., *Pilietinė visuomenė Europos Sąjungos valdyme: sociologijos daktaro disertacijos santrauka*, Vilnius, 2008.
34. Spurga S., *Pilietinė visuomenė Europos Sąjungos valdyme: sociologijos daktaro disertacija*, Vilnius, 2008.
35. Spurr Ch., *Understanding civil society – history, debates, and contemporary approaches*, <<http://graduateinstitute.ch/webdav/site/developpement/shared/developpement/343/SpurrCivilSocietyInPaffenholz.pdf>> [žiūrėta 2011 06 19].
36. Šlapkauskas V., *Teisės sociologijos pagrindai*, Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2004.
37. Tester K., *Civil society*, Chatham: Mackays of Chatham PLC, 1992, <http://books.google.com/books?id=csYOAAAAQAAJ&printsec=frontcover&hl=lt&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false> [žiūrėta 2011 06 21].
38. Uhlin A., *The Structure and Culture of Post-Communist Civil Society in Latvia // Europe-Asia studies*, vol. 62, no. 5, July 2010, <<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09668136.2010.481388>> [žiūrėta 2011 03 20].
39. Uhlin A., *Post-Soviet civil society. Democratization in Russia and the Baltic States*, New York: Routledge, 2006.
40. Žilukaitė, R., *Socialinio kapitalo dinamika pokomunistinėje Lietuvos visuomenėje: socialinės ir kultūrinės efektyvios demokratijos prielaidos: sociologijos daktaro disertacijos santrauka*, Vilnius, 2005.
41. Žiliukaitė R., et. al., *Neatrasta galia: Lietuvos pilietinės visuomenės žemėlapis*, Vilnius: Versus aureus: Pilietinės visuomenės institutas, 2006.

Kiti šaltiniai

42. R. Sakadolskis: Pilietinės visuomenės nebuvimo kainą mokame visi (interviu), <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/rsakadolskis-pilietines-visuomenes-nebuvimo-kaina-mokame-visi.d?id=38074117>> [žiūrėta 2011 10 29].
43. „H. Clinton išgirdo apie žmogaus teisių padėtį Lietuvoje“, <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/hclinton-iscirdo-apie-zmogaus-teisiu-padeti-lietuvoje.d?id=52594545>> [žiūrėta 2011 12 07].
44. Pilietinė visuomenė – komos būklėje“, <<http://www.ve.lt/naujienos/lietuva/lietuvos-naujienos/pilietine-visuomene---komos-bukleje/>> [žiūrėta 2011 12 01].
45. „Pilietinė visuomenė Lietuvoje: butaforiniai protestai ir galybė kompleksų“, <<http://www.zurnalistika-kitaip.lt/visuomene/pilietine-visuomene-lietuvoje-butaforiniai-protestai-ir-galybe-kompleksu>> [žiūrėta 2011 12 01].
46. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, <<http://www.lki.lt/dlkz/>> [žiūrėta 2011 11 05].
47. Pilietinės visuomenės institutas, <<http://www.civitas.lt/lt/?pid=74&id=78>> [žiūrėta 2011 11 17].
48. Švietimo ir mokslo ministerija (ŠMM), <http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai/16-24_amz_jaun_visuom_dalyv.pdf> [žiūrėta 2011 11 17].
49. Švietimo ir mokslo ministerija (ŠMM), <http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai/sb/Visuomeniskai_aktyvus_asm_2009_03_10.pdf> [žiūrėta 2011 11 17].
50. Socialinių mokslų tyrimų etika, <http://www.kaunorvvg.lt/info/sociologiniai_tyrimai.pdf> [žiūrėta 2011 12 07].

Anotacija

Kvietinskaitė G. Pilietinės visuomenės reiškimosi tendencijos Lietuvoje: Vilniaus miesto bendruomenių atstovų požiūris. Vadovas doc. dr. Ramūnas Trimakas, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Politikos ir vadybos fakultetas, 2011, 64 p.

Magistro baigiamajame darbe aptartos ir įvertintos pilietinės visuomenės reiškimosi Lietuvoje tendencijos, analizuojant Vilniaus miesto bendruomenių atstovų požiūrius į jas atspindinčius aspektus, požiūriai įvertinti, padarytos išvados bei pateiktos rekomendacijos. Darbą sudaro dvi dalys. Pirmoji dalis yra teorinio pobūdžio. Joje aptariama moderniosios pilietinės visuomenės sampratos genezė, nagrinėjamos šiuolaikinės pilietinės visuomenės teorinės kryptys ir išryškinami, atsižvelgiant į teorinę kryptį, kuria remiamasi darbe – pilietinė visuomenė kaip asociacijų visuomenė, pilietinei visuomenei priskiriami vaidmenys. Antrojoje dalyje pateikiama tiriamosios dalies metodologija bei atlikto tyrimo rezultatai, dėmesį sutelkiant į tris aspektus – požiūrį į pilietinę visuomenę Lietuvoje kaip reiškinių, požiūrį į pilietinės visuomenės formavimosi sąlygas ir požiūrį į pilietinės visuomenės plėtros galimybes.

Pagrindiniai žodžiai: pilietinė visuomenė, pilietinės visuomenės teorijos ir kryptys, pilietinis aktyvumas.

Annotation

Kvietinskaitė G. The tendencies of the manifestation of civil society in Lithuania: the view of the representatives of the communities of Vilnius. Supervisor assoc. prof. pr. Ramūnas Trimakas, Vilnius: Faculty of Politics and Management, Mykolas Romeris University, 2011, 64 p.

The current Master's work discusses and evaluates the tendencies of civil society in Lithuania by analyzing the views towards the issues reflected by these tendencies. These views are evaluated, the conclusions are drawn and recommendations are given. The work consists of two parts. The first part is theoretical. It discusses the genesis of the modern concept of civil society, analyses the contemporary theoretical trends of civil society and highlights the roles of civil society in accordance with the theoretical trend that is to be followed in this work, i.e. civil society as the society of associations. In the second part the methodology and the results of the carried research are presented by focusing on three issues – the view towards the phenomenon of civil society in Lithuania, the view towards the conditions for the formation of the civil society and the view towards the possibilities of the development of civil society.

Key Words: civil society, theories and trends of civil society, civil activity

Santrauka

Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą vis dažniau gvildinama pilietinės visuomenės, kaip efektyvios demokratijos pagrindo, tema. Praėjus dviem dešimtmečiams po nepriklausomybės atgavimo, Lietuvoje brandi pilietinė visuomenė ne tik nesusiformavo, bet ir atsidūrė raidos kryžkelėje. Atsižvelgiant į tokius vertinimus, tyrimo objektu pasirinktos pilietinės visuomenės, kurią atspindi Vilniaus miesto aktyvių bendruomenių veikla, ypatybės, raiška bei plėtra, keliant tokius probleminius klausimus, kaip galima vertinti pilietinės visuomenės apraiškas Lietuvoje? Ar visuomenės aktyvumas yra skatinamas, ar žlugdomas? Kokios galimybės formuotis brandžiai pilietinei visuomenei?

Gvildenant šią problemą, būtina į ją pažvelgti „iš vidaus“, t. y. kaip ją vertina pati aktyvioji visuomenės dalis, atsižvelgiant į tai, kaip pilietinės visuomenės sklaida vyksta Vilniaus miesto bendruomenėse. Taigi, tyrimu siekiant iširti pilietinės visuomenės reiškimosi Lietuvoje tendencijas vertinant Vilniaus miesto bendruomenių atstovų požiūrius, buvo pasirinktas kokybinis tyrimas interviu metodu su aštuoniais aktyvių Vilniaus miesto bendruomenių, užsibrėžusių tikslą skatinti pilietinės visuomenės iniciatyvumą, lyderiais. Pilietinės visuomenės reiškimosi Lietuvoje tendencijas atskleisti siekiama įgyvendinant iškeltus uždavinius: iširti požiūrį į pilietinę visuomenę kaip reiškinį, pilietinės visuomenės formavimosi sąlygas, pilietinės visuomenės plėtros galimybes. Tyrimo pradžioje kelta hipotezė, jog vangų įsijungimą į bendruomenes, pilietinę veiklą, dalyvavimą (pilietinės visuomenės Lietuvoje formavimąsi) lemia ne tik pačios visuomenės pesimistinės, asmenine patirtimi nepagrįstos nuostatos, bet ir savimonės trūkumas, žinių stoka, pasitvirtino. Tai įrodo daromos išvados, jog kaip pagrindinę pilietinio pasyvumo priežastį respondentai įvardijo tautinį mentalitetą, didžiausią įtaką jungimuisi prie visuomeninės veiklos daro socialiniai veiksniai (šeimos įtaka, aplinka, ugdymas), o viena iš labiausiai išryškinamų priemonių, kuriomis, respondentų nuomone, būtų galima Lietuvoje paskatinti pilietinį visuomenės aktyvumą įvardytas visuomenės savimonės skatinimas per švietimą.

Šį darbą sudaro dvi dalys: pirmoji apima pilietinės visuomenės koncepcijos teorinius aspektus (pilietinės visuomenės moderniasias sampratas bei šiuolaikinių pilietinės visuomenės teorijų kryptis ir pilietinei visuomenei priskiriamus vaidmenis), antroje dalyje pristatoma tyrimo metodologija, analizuojant pasirinktų Vilniaus miesto bendruomenių lyderių požiūrius vertinamos pilietinės visuomenės reiškimosi Lietuvoje tendencijos.

Summary

After Lithuania's accession into European Union the issue of civil society as the background for effective democracy is discussed more and more often. Two decades have passed after the recovery of independence and the mature civil society has not yet developed in Lithuania. Furthermore, it now stands at the crossroads of its development. Bearing in mind such estimations, the object of the research is the peculiarities, expression and development of the civil society that is represented by active communities of Vilnius. The following issues were raised: how can we evaluate the expression/activities of civil society in Lithuania? Is the activity of the society encouraged or is it disrupted? What are the possibilities for the mature civil society to develop?

While analyzing this issue, it is necessary to look at it „from inside“, i.e. to examine how this issue is assessed by the active community itself, bearing in mind the ways of spreading civil society in the communities of Vilnius. Hence while the research aimed at investigating the tendencies of the expression of civil society in Lithuania by assessing the views of the leading community members, the qualitative research using the method on interviewing was carried out. The interviews were taken from eight leading members of the active communities of Vilnius that aim to promote the proactiveness of the civil society. The tendencies of the expression of civil society in Lithuania are to be revealed by achieving the set goals: to define the main features of the phenomenon of civil society, examine the conditions for the formation of civil society, discuss the possibilities of the development of civil society, using the content analysis. The hypothesis made at the beginning of the research was proven, i.e. the formation of the civil society in Lithuania is disrupted by the attitude of the society itself, its pessimistic disposition, indifference, etc. This is demonstrated by the conclusions made: the main peculiarity of the civil society is the proactiveness of the society, the main condition for the formation of civil society are the social factors (the influence of family, environment, education), the civic passiveness is the result of the national mentality and the encouragement of sociality is the most effective measure for promoting civic activity.

The work consists of two parts. The first part is theoretical. It discusses the genesis of the modern concept of civil society, analyses the contemporary theoretical trends of civil society and highlights the roles of civil society in accordance with the theoretical trend that is to be followed in this work, i.e. civil society as the society of associations. In the second part the methodology and the results of the carried research are presented by focusing on three issues – the view towards the

phenomenon of civil society in Lithuania, the view towards the conditions for the formation of the civil society and the view towards the possibilities of the development of civil society.

Priedai

Klausimynas

1. Kas, jūsų požiūriu, yra pilietinė visuomenė apskritai?
2. Kodėl jums turi rūpėti pilietinės visuomenės Lietuvoje tema? Ar pilietinė visuomenė gali pasitarnauti plačiajai visuomenei? Jei taip, kaip? Kaip jūs manote, ar Lietuvos piliečiai supranta, kokią įtaką gali daryti pilietinė visuomenė?
3. Kaip vertinate pilietinę visuomenę Lietuvoje? Kodėl?
4. Kokiomis formomis ir būdais pilietinė visuomenė veikia Lietuvoje? Kokiais būdais tikslų siekia jūsų bendruomenė?
5. Kas, jūsų nuomone, turi didžiausią įtaką sėkmingai pilietinės visuomenės plėtrai Lietuvoje? Kodėl? T. y.
 - 5.1. Kokie veiksniai lemia pilietinės visuomenės aktyvumą? Kodėl?
 - 5.2. Kas ir kaip gali paskatinti pilietinės visuomenės aktyvumą?
6. Ar, jūsų manymu, valstybės politika skatina pilietinės visuomenės apraiškas Lietuvoje? Kodėl?
7. Kaip vertinate teisinę bazę, skirtą pilietiniam aktyvumui skatinti? Kokius teigiamus ar neigiamus aspektus galėtumėte išskirti?
8. Kokioje pilietinėje veikloje dalyvaujate ir kiek laiko? Ko tikėjotės ar siekėte prisidėdami prie organizacijos?
9. Kokias, atsižvelgdami į savo patirtį, galėtumėte įvardyti problemas, su kuriomis susiduria pilietinė visuomenė Lietuvoje? Kokią jos įtaką daro pilietinės visuomenės apraiškoms Lietuvoje?
10. Kokios priežastys lemia esamą šiandieninę pilietinės visuomenės padėtį?
11. Ar jūsų organizacija bendradarbiauja su kitomis panašaus pobūdžio organizacijomis? Kokie tikslai? O koks santykis su valdžios institucijomis?
12. Kokių konkrečių priemonių reikėtų imtis siekiant formuoti aktyvią pilietinę visuomenę Lietuvoje?
13. Kaip vertintumėte Lietuvos pilietinę visuomenę kitų šalių kontekste? Kokia Lietuvos pilietinės visuomenės specifika nei kitų šalių?
14. Kokia linkme, jūsų manymu, toliau vystysis pilietinė visuomenė Lietuvoje? Kokia jos ateitis?

Interviu Nr. 1.

Kas, jūsų požiūriu, yra pilietinė visuomenė apskritai?

Atsiverčiame Konstitucijos prembolę ir parašyta – siekis šios piliečių visuomenės arba susivienijusios valstybės pilietinės visuomenės. Pilietinė visuomenė – tai tokia visuomenė, kur teisės visų lygios. Tokia pilietinė visuomenė suprantama tada, kai valstybė yra demokratinė. Klausimas, monarchijoje gali būti pilietinė visuomenė ar ne? Kitas klausimas aktyvi, kita pusė pasyvi. Tai aktyvumas kur? Tai kas tai aktyvūs piliečiai? Vieni aktyvūs dėl homoseksualų pažeidžiamų teisių, kiti aktyvūs, atvirksčiai, dėl tradicinės šeimos, tretieji aktyvūs, kad nėra sporto aikštynų. Pats susibūrimų aktyvumas nenusako teikiamo socialinio gėrio. Todėl į pilietinės visuomenės sampratą apskritai aš ir žiūriu konstitucine prasme – tai tokia visuomenė, kuri gyvena tokioje valstybėje, kurioje yra demokratinė santvarka.

Kodėl mums turi rūpėti pilietinės visuomenės Lietuvoje tema? Ar pilietinė visuomenė gali pasitarnauti plačiajai visuomenei?

Didesne dalimi aktyvūs piliečiai mano ir veikia tada, kai yra pažeistos kažkokios teisės. Konstitucijoje rašoma, kad mūsų valstybė demokratinė ir mes visi lygūs, o aktyvūs piliečiai sako, kad jūs kažką ne taip darot. Kiti numoja ranka. Skirtumas toks ir yra. Plačiaja filosofine prasme pilietis turėtų turėti pareigą aktyviai ginti savo teises. Čia pasirinkimo laisvė – nori gina, nori ne.

Kodėl „kiti numoja ranka“?

Yra keli aspektai. Viena, žmogus formuojamas nuo kūdikystės, formuoja sociumas, kažkuriam etape formuoja šeima, paskui mokykla, paskui draugai, dar kažkokie socialiniai veiksniai jį suformuoja. Plius tam tikras istorinis faktorius. Tai aplinka tokia, kad reikia valdžiai įtikti, reikia prisitaikyti, kas taip daro, tas išgyvena, gauna gerą darbą, jeigu busi lojalus. Ir lietuvių istorija parodo, ji yra valstietiška, baudžiaunikiška, niekada lietuviai neturėjo miesto kultūros. Lietuviškoji kultūroje tradicija yra prisitaikėliška, plius tai valstiečių visuomenė. Lietuvių kultūroje nesusiformavo miesto kultūra, skirtingai nei žydų ir rusų. Žemės reforma ir istorija lėmė, kad lietuviai viską daro pavieniui, kas mano, ir suvokimą kas bendra. Tai kad lietuviai XX a pradėjo dominuoti miesto kultūroje, nes per istoriją lietuvių niekada nebuvo miesto kultūroje, tai ne lietuvių kultūra, jie čia tik atvykėliai ir atvykėliai vos pirma karta arba antra. Juk sukilimuose, pvz., aštuoniasdešimt trečių

metų kaimiečiai nedalyvavo. Jie dalyvavo tik tada, kai lietė jų asmeninį, pvz., žemę, bet kai kalbama apie bendrą valstybės gerovę, nieko. Todėl tai ir rodo, kad šiai visuomenei išgyventi – būti prisitaikėliška, o tai reiškia neišlysti, nebūti aktyviam. Žinoma, yra dalis žmonių, kurių saviraiška ir būdas yra toks, kad man nusispjaut.

Kaip vertinate pilietinę visuomenę Lietuvoje?

Jei aktyvūs pasyvūs piliečiai, vertinu teigiamai, jų yra. Reiškia valstybė turi šansų gyvuoti, kažkas gali judėti, plius jeigu jie aktyvūs, reiškia ta santvarka valstybėje nenueis link diktatūros. Nors šiandien Konstitucijoj įtvirtinta santvarka demokratinė, bet teisiniai statutai ir jų įgyvendinimas nėra demokratinis ir nėra taip, kaip čia bando kalbėti, atstovaujanti demokratija. Čia yra tipinė oligarchinė santvarka su tam tikros tironijos apraiškom, diktatūros apraiškom. Demokratija kaip tokia, kad kiekvienas pilietis turi tiesiogiai sprendimo teisę, nuo jo tiesiogiai priklauso teisingumo vykdymas. O pas mus tokią teisę turi tik grupė piliečių, susiorganizavusių į grupes, t. y. partijas. Pilietinė visuomenė ant ribos, kad gali išnykti, nu visai išnykti negali, bet ji nedaleistinai maža ir tai yra raudona lempuote, kad mes einame link diktatūrinės valstybės.

Kokiomis formomis ar būdais pilietinė visuomenė veikia Lietuvoje?

Manychiau piketais. Vienintelė žvėryno bendruomenė elgiasi kitaip. Ji galbūt vienintelė organizacija, kuri nuo pat įsteigimo pasirinko kitą būdą, t. y. teisinį teisminį. Ta prasme buvo tik vienas piketas per visą jos septynių metų istoriją ir tai piketas devynių žmonių be leidimo. Mes esame pasirinkę kelią teisminį, nes manome, kad taip reikia, bet valdžia ir visuomenė pasirinkusi tokį konfliktinį išsišokėlišką. Visa kita visuomenė laiko aktyvumą kiek garsiau kas šaukia, o ne teisminį, daug langus, papiketuoja. Taip, tai taip pat aktyvumo išraiška, bet jį priskirčiau kokiam XVII, XIX, XX a. pr., bet ne XXI a.

Kokie veiksniai lemia pilietinės visuomenės aktyvumą?

Mokykla, draugai. Mokosi tokius dalykus, kurie su valstybę nieko bendro neturi. Mokyklą baigęs devyniolikmetis, kuris jau gali kurti šeimą, neturi supratimo, kokioj valstybėj gyvena, kas yra Konstitucija, kas yra Civilinis kodeksas. Vėliau jie pradeda integruotis, iš kur darbas, nemoka parašyti skundo, tada ir daug langus. Jis XXI a. beraštis. Jeigu išaugintume suvokiantį valstybės sandarą, tvarką ir vertybes, mes turėtume visai ką kitą. Bet dabar valdžia ugdo vergus, ta prasme,

sąmoningai nesąmoningai, politinė sistema ji bet kokia iškelė vidutinybes ir prisitaikėliškus, nesugebančius abstrakčiai mąstyti ir jie net nesuvokia, kokia problema.

Kas ir kaip galėtų paskatinti pilietinės visuomenės aktyvumą?

Tik ugdymas. Ugdymas turi būti įtrauktas į mokymo programą. Pirma, nuo pat darželio turi būti įvesta tam tikras mokymas teisės, nes jeigu tu moki, turi supratimą susigaudyti, niekas neapgaudinės. Turi būti ne nuo dešimtos klasės kažkoks fakultatyvus pasirenkamas dalykas, o privaloma disciplina nuo pirmos klasės. Ir tada tokia užaugusi karta, kai koks nors Seimo narys pasakys bus taip ir taip, galės sakyti, ne, nesutinku, toks ir toks įstatymas sako taip ir taip, viešojo administravimo įstatymas sako taip ir taip. Jei būtų atėjusi tokia karta, turėtume visai ką kitą, ir teismai žiūrėtų kitaip, kai kiekvienas pradedantis ginti savo konstitucines teises politikuotai suvokia teisinius santykius. Be švietimo nieko. Taigi kol piliečiai nesuvoks savo teisių, o kad suvoktų reikia švietimo. Reikia išaiškinti, ką reškia kiekvienas Konstitucijos straipsnis.

Ar, jūsų manymu, valstybės politika skatina pilietinės visuomenės apraiškas Lietuvoje?

Vienareikšmiškai neskatina.

Kaip vertinate teisinę bazę, skirtą pilietiniam aktyvumui skatinti? Kokius teigiamus ar neigiamus aspektus galėtumėte išskirti?

Pakankamai. Visų pirma Konstitucija, straipsnis trisdešimtas. Kiekvienas manantis, kad pažeistos jo teisės, turi teisę kreiptis į teismus. Tai mūsų absoliuti teisė. Ko daugiau reikia? Kitas dalykas procesinė tvarka.

Kokioje pilietinėje veikloje dalyvaujate?

Žvėryno bendruomenė, „Konstitucinių teisių gynimo agentūra“. Aš esu aktyvus pilietis, bet aš esu pilietis, kuris nepraleidžia pro ausis, kai pažeidžiamos mano teisės. O „mano teisės“ suvokių šiek tiek plačiau. Ne tik tiesiogiai kai ko nors netenku, pvz., kai Vilniaus miesto savivaldybės taryba biudžetą pirmiausia turi aptarti su visuomene, o jie to nepadaro, ir taip mano teisės pažeidžiamos. Manau, man nusispjaut ant teisių visų kitų, šiuo atžvilgiu pažeistos mano teisės, su manim nepasitarė.

Ko tikėjotės ar siekėte prisidėdamas prie organizacijos?

Esu steigėjas. Reikėjo kokio tai vieneto, nebūtinai steigiant juridinį asmenį. Civilinis kodeksas leidžia jums siekti ne pelno tikslų steigiant asociaciją ir nesukuriant juridinio asmens. Yra straipsnis – bendra jungtinė veikla pavienių asmenų nesiekiant pelno vadinama asociacija.

Ar bendruomenėms svarbu gauti kokią nors valstybės paramą? Kokią tai daro įtaką veiklai?

Dalinai svarbu, nes steigiant juridinį asmenį, kaip taisyklė, žmonės nenori mokėti, jie nenori mokėti nario mokesčio, jie nenori išlaikyti tą subjektą. Sako, valstybė turi išlaikyti. Aš irgi nepritariu. Patys sumastėt, sukūrėt subjektą, paskui sakote, valstybe, mokėk. Pvz., jeigu jūs sukūrėte kažkokią jaunųjų studentų organizaciją, kuri aktyvi, ir sakote, valstybe, mokėk. Tai aš sumokėjau mokesčius į išdą, tai kur Konstitucijoje parašyta, kad bendrus mūsų pinigus galima privačiai visokioms iniciatyvoms naudoti.

Ar jūsų organizacija bendradarbiauja su kitomis panašaus pobūdžio organizacijomis? Kokie tikslai?

Bendradarbiauja. Mes turime įsteigę Vilniaus miesto bendruomenių asociaciją. Yra narė ir visos Lietuvos bendruomenių asociacijos. Juridiniai subjektai bendradarbiauja, bet kiekviena organizacija yra pasirinkusi savo tikslus, labai sunku surasti bendradarbiavimą kažkokį tai, be bendrų posėdžių liežuviu pamalt pusantros valandos daugiau nieko arba kokį pareiškimėlių padaryt pasirašius – vat visas bendradarbiavimas.

Kokių konkrečių priemonių reikėtų imtis siekiant formuoti aktyvią pilietinę visuomenę Lietuvoje?

Jau minėtas ugdymas. Valdžia nieko negali. Nu ką ji gali padaryti. Ką jūs norit, kad valdžia eitų prieš save, pjaus tą šaką, ant kurios sėdi? Nieko jinai negali. Jinai negali vien dėl to, kad tai yra pavojinga jai. Reiškia valdžiai didesnė kontrolė, o kas nori didesnės kontrolės, mažėjimas įgaliojimų, kas nori sumažinti įgaliojimus. Valdžia yra irgi tie patys fiziniai asmenys, tie patys piliečiai. Valdžia nėra abstraktu. Kiekvienas nori, kad jo partija laimėtų. Kitokio noro pas jį negali net būti. Kitokių priemonių kaip žmonių suvokimas, savišvieta. Bet kad žmogui užsiimti savišvieta, čia kultūros klausimas. Kiek žmonių gali užsiimti savišvieta? Nu gali būti dar trečias variantas

agitavimas ginčytis, skatinti, kad kai tik matai, kad pažeidžiamos teisės, ginčytis, nelaukt, kol kitas, paduoti skundą į prokuratūrą.

Kokios priežastys lemia esamą šiandieninę pilietinės visuomenės padėtį?

Kaimo visuomenė, sutampa su tautiniu charakteriu, būdingu kaimo visuomenei. Kaimiečiui valstybė nereikalinga, lietuviai tik atvažiavo į miestą. Skirtingas miesto ir kaimo mentaliteto suvokimas. Jis nori mieste gyventi kaip kaime.

Kaip vertintumėte Lietuvos pilietinę visuomenę kitų šalių kontekste? Kokia Lietuvos pilietinės visuomenės specifika nei kitų šalių?

Aš jau įvardijau. Kitur miesto kultūra. Didesnė piliečių dalis gyvena miestuose ir jau ne pirma karta, daugelis kartų. Jie visai kitokie, daug aktyvesni. Graikijoje, Ispanijoje masiniai streikai, piketai, laužai – tai yra lygiai taip pat, bet jie neturi to šiuolaikiškos, išsilavinusios valstybės suvokimo, be teisinių žinių. Ten yra nemažas proletaras, kuriam nesvarbu, kaip valdoma, aš noriu sočiai pavalgyti. Išaugo kartos. Pavyzdžių nėra, čia bendra pasaulio problema.

Kokia linkme, jūsų manymu, toliau vystysis pilietinė visuomenė Lietuvoje? Kokia jos ateitis?

Blogąja prasme. Esu skeptiškas. Jeigu kalbate apie aktyvius piliečius, kurie žino, ką daro, ir daro tai teisėtomis priemonėmis, tai nukenčia. O jeigu piliečiai nesuvokia savo teisių, iš jų kokios naudos.

Interviu Nr. 2.

Kas, jūsų požiūriu, yra pilietinė visuomenė apskritai?

Tai be pilietinės visuomenės ir tos valstybės turbūt net negalėtų būti ir egzistuoti. Ir jinai visais laikais buvo, tiktai galbūt nebuvo taip akcentuojama tokia išraiška, pavadinimu. O tas pilietiškumas tai jisai būtinas šeimoje, būtinas bet kokioje darbovietėje, na iš to susikrauna ir tas požiūris valstybinis pilietiškumas. Tai, aš manau, jisai iš dalies ir egzistuoja. O jisai egzistuoja tiek, kiek tu pats to nori. Taip kad kritikuoti nededančius indėlio ar noro būtų tuščios kalbos. Aš iš praktikos galiu sakyti. Vat atėjom į šitą mokyklą, ji buvo šešiasdešimt pirmoji, be vardo. Na mes buvome bevardžiai, atėjo jauni žmonės ir truputį vyresnių buvo, požiūriai įvairūs ir reikėjo sukurti šitos

mokyklos bendruomenę, na ir be pilietiškumo, be noro kažką tai padaryti gero nebūtų ir nieko išėję. Tai kaip tik susirinko žmonės entuziastai ir mes labai pilietiškai, gražiai išpuoselėjom šią mokyklą. Ir tokiu būdu pradėjome patys ugdytis ir ugdėme atėjusius čia mokytis mokinius, kai mūsų mikrorajone buvo šešiasdešimt procentų kitataučių arba mišrių šeimų vaikų. Iš pavienių žmonių susikrauna tas sambūris, ta bendruomenė. O iš kur kyla abejingumas aplink vykstantiems dalykams ir nepilietiškumas: iš skurdo, iš vienas kito nepalaikymo, iš abejingumo; kokioj terpėj augo tas žmogus, o tų terpių buvo įvairių, jeigu yra tam tikra kultūra, šeimos kultūra, tradicijos, autoritetai, tai vienas pilietiškumas. Ir yra tos šeimos varganos, kur ten to pilietiškumo nerasi, nes apskritai tas žmogiškumas nužmogėjęs, yra tokių šeimų ir labai daug tokių šeimų, ir kuo toliau, tuo gausėja jų. Tai nepaprastai opi problema, nes tai turi būti tradicijos, turi būti asmenybės, turi tai būti šeimoje. Taigi visuomenės pilietiškumas priklauso nuo asmenybių ir kas supa vieni kitus. Kas yra tai – tai yra [ją sudaro] daug dalykų: tai ir visuomenės sąžinė, tolerancija, pagarba, na tiesiog daug faktorių.

Kodėl mums turi rūpėti pilietinės visuomenės Lietuvoje tema? Kaip pilietinė visuomenė gali pasitarnauti plačiajai visuomenei?

Pasitarnauti gali. Nepilietiškumas sunaikina tautą. Jeigu nėra visuomenė pilietiška, tai apie tautos išlikimą nėra ką. Ir kas dabar gresia iš tiesų. Vertybės, yra sumaterialėjimas, žinoma, turi būti stabili materialinė pusė, bet vien tai irgi nelemia. Vertybės turi išlikti, o vertybės gali išlikti tada, kada žmogus turi socialines garantijas. Kuo socialinės garantijos yra prastesnės, tuo yra pavojai. Tai be galo subtilus dalykas. Jie viens su kitu rišasi.

Kaip vertinate pilietinę visuomenę Lietuvoje?

Žinote, iš tikrųjų tai kai reikia, tų jėgų lietuviams atsiranda. Ir netgi ne būtinai lietuviams, čia gyvenantiems žmonėms. Aš manyčiau, kad dar tvirtos šaknys pilietiškumo iš tikrųjų. Lašas po lašo jos, aišku, pavojų kelia tie visi sunkumai visokiausi, bet iš tikrųjų susivienyti ir būti pilietiškais mūsų tauta sugeba. Tai tikrai daug kas įrodė ir daug kas parodė. Bet pavojų labai daug.

Kokiomis formomis ir būdais pilietinė visuomenė veikia Lietuvoje?

Šis klausimas yra ganėtinai sudėtingas atsakyti taip vienu sakiniu. Na, aš manyčiau, jeigu taip vėlgi labai aukštom materijom nekalbant, paprasti dalykai: sakykime, kad ir va rugėjo pirmoji, visi tėvai, dauguma tėvų, iš tikrųjų vaiką atlydi į mokyklą pakylėti, tai ką ne pilietiškumas? Pilietiškumas, nes

vaikas turi ugdytis, vaikas turi būti ugdomas. Tas toks ryšys tarp tėvų ir vaikų iš tikrųjų, per juos tas pilietiškumas ir matosi. Tie vaikučiai kaip ten bebūtų išruošiami, jie vis tiek yra nuteikiami tam mokslui. Arba bendros šventės mūsų. Vėlgi tai pilietiškumas. Pilietiškumą pirmiausia turi rodyti vadovai kaip bebūtų. Jeigu vadovai yra asmenybės, pilietiškumą galima išjudinti ir galima uždegti kiekviename žmoguje tą pilietiškumą. Vat buvo mūsų bendruomenė, dirbome visuomeniškais pagrindais, susikūrė mūsų tokia grupė, įsteigėme mūsų bendruomenę, „Fabijonai“ vadinosi. Mes matėme, kiek daug problemų keturiasdešimties tūkstančių gyventojų mikrorajone: įvairiausių tautybių skirtumas, nepriteklis, skurdo matosi, girtuoklysciu, narkomanijos. Na, mes bandėme tą bendruomenę suburti. Pavyksta suburti, aišku, taip padaryti, kad būtų gražu ir visiems būtų miela, gana sudėtinga, bet kiek mes organizavom švenčių ar kažkokių paminėjimų, tai tie žmonės sujunda, jie laukia, gal jie nėra pilietiškai, nedrįsta gal, bet jeigu juos tik įtikini, kad bus kažkas gero, visi sujunda, visi atrodo, kad atgyja, tik tu duok kokį ženklą ir pats turi degti kaip vedlys ir jeigu tave mato, tavimi pasitiki, tikrai jau glaudžiasi, o patys kartais, kad tik paburbėt. Ir vėlgi, ką daryti, reikia burtis žmonėms, reikia bendrauti.

Kas ir kaip gali paskatinti pilietinės visuomenės aktyvumą?

Patys piliečiai. Be abejonės, valdžia, nors turėtų, nenurodo kažkokių gairių. Pilietinė visuomenė gimsta iš tvarkos. Turi būti sistema, kaip šeimoje yra sistema, tada viskas tvarkoj, kaip darbe yra sistema atliekant pareigas, tada ir gimsta pilietiškumas. Visur turi būti sistema. Turi būti laisvė, bet laisvė turi būti tiek, kad viskas galėtų vykti ne schematiškai, bet viskas vyktų apgalvotai. Tada ir pilietinė visuomenė iš karto atras savo vietą. O dabar išsibarsto, nesusivokia žmogus, jis nežino, ar tai verta, ar tai neverta ir gimdo tada abejingumą, o abejingumas žudo pilietinę visuomenę.

Kokioje pilietinėje veikloje dalyvaujate? Ko tikėtės ar siekėte prisidėdama prie organizacijos?

Bendruomenės veikloje, kitas dalykas; pasakysiu taip, kiekvienam darbuotojui yra pareigybės ir jeigu tu atliksi pareigą tik kaip pareigą, tai nieko gero tu nepasieksi. Man pilietiškumą padeda palaikyti į kiekvieną veiksmą, problemą įsigilinti giliai ir neatmestina. Ir bet kokioj tai srity.

Kokius, atsižvelgdama į savo patirtį, galėtumėte įvardyti pilietinės visuomenės Lietuvoje spręstinus klausimus / problemas?

Bendravimo problemos, bendradarbiavimo, pažinimo vienas kito, na ir suvokimo, kodėl taip yra, ką daryti, kad visiems iš tikrųjų būtų gerai. Jeigu nebūsime abejingi, išmintingai atidūs, pilietinė visuomenė įgaus tikrą veidą. Jaunimas negirdi, mes turime duoti vaikams ir tą pilietiškumą ugdyti, nes vaikams yra pakišama patys populiariausi dalykai, tai ir nužudo pilietinę visuomenę. Negalima taip viską senamadiškai pateikti, kas buvo praeity arba kokia vertybė ateina iš ten iš tos gilumos, tai jeigu mes mokėsime pateikti, o tai ir turėtume daryti, tokie žmonės ir turi mokykloje dirbti, viskas puikiausiai.

Ar bendruomenės turi galimybę gauti kokią nors valstybės paramą? Kokią tai daro įtaką veiklai?

Dabar jau šiek tiek skiria. Bendruomenėm dabar jau skiria, jau gali kažkokius bendrus organizuoti renginius ir netgi mūsų Fabijoniškių bendruomenė turi patalpas. Aišku, reikia, pvz., bendruomenės patalpas išlaikyti. Reikia žmogaus, kuris tuo užsiimtų. Aš jau nepajėgčiau, laiko paroje pritrūktų rašyti projektus, gal tada ir atsirastų lėšų. O kaip be finansavimo, nieko be finansavimo negali daryti. Kad ir kokį renginį organizuoji, tai kiek tu iš tos idėjos gali ateiti, ateisi, bet reikia ir muzikos, reikia šviesos ir t. t.

Kokių konkrečių priemonių reikėtų imtis siekiant formuoti aktyvią pilietinę visuomenę Lietuvoje?

Elementarus pilietiškumas turi prasidėti nuo vienos klasės susibūrimo su kita klase. Turėtų prasidėti nuo mažų susibūrimų. Kai patys dalyvauja, kai patys neateina tik pasižiūrėti, o veiksmė dalyvauja, formuojamas pilietiškumas, tik šitaip. O jeigu ateina ir tik iš šono žiūri, jokia teorija nepadės, tik praktiniai dalykai. Taip nėra, kad čia dabar parašyta, kas yra pilietinė visuomenė, tai žmogiškumas, pasiaukojimas, perdavimas patirties vieni kitiems.

Kaip vertintumėte Lietuvos pilietinę visuomenę kitų šalių kontekste? Kokia Lietuvos pilietinės visuomenės specifika nei kitų šalių?

Pasakysiu tokį dalyką. Buvau Danijoje. Nuvažiavome į vieną darželį, mažutį darželį. Ir dabar jau mus pasitinka tie šeimininkai. Tie šeimininkai tai trijų keturių metų vaikučiai, aišku, su auklėtojom, ir jau įeinam į kiemą, jame vėliavytė labai tokia graži danų, o jisai sako: „O čia tai mūsų vėliava“. Jis pradėjo nuo vėliavos. Kuriam čia dabar lietuviui ta vėliava. Mums to dar stinga, dirbtinai to irgi negalima diegti, turi tai pajauti kiekvienas, kad šitas dalykas yra ne šiaip sau primesta. Kol kas yra taip reikia, tokia forma yra, ateis laikas, aš manau, kad ateis laikas. Bet tam reikia daug pastangų.

Nuo mažumės reikia taip ugdyti, ką mes dabar taip ir stengiamės daryti. Nes taip savaime niekas nesigaus. Ar visada yra mūsų giedamas himnas? Ne visada. Taip kad iš mūsų pačių dar neina tas toksai užsidegimas. Buvo vienu metu. Buvo kada Atgimimas buvo, iš tikrųjų visi galvojome, kad bus kažkas tai tokio ypatingo. Ir visi tikrai laikėme rankose vėliavytes. Na kita vertus žiūrėkite, vyko krepšinio čempionatas, gali akmenį į mane mest, jei pasakysiu, kad tikrai visų šitų savo atributikų negerbė niekas ir nesakė, kad čia pasididžiavimas. Taip kad tikrai viskas bus gerai, manau, kad viskas turi natūraliai, gražiai susidėlioti, o į tai kiekviena mokykla iš tikrųjų eina. Lašelis po lašelio ir atsigaus visi. Bet tas dalykas vis tiek jau eina. Aišku, tai turi inspiruoti, tai turi padaryti žmonės, kuriais tiki šią dieną, kurie verti to ir tą pilietinę visuomenę išrutulios. Prošvaistė matosi, kad ir iš to, kad kartais jau mokame pasidžiaugti ir pralaimėjimu.

Interviu Nr. 3.

Kas, jūsų požiūriu, yra pilietinė visuomenė?

Dabar visuomenė yra tokia, kuri visada mato, kad padarytų kažkas kitas, bet mano sąvoka tai yra, jeigu tu esi būtent tam žmogus, kuris nori kažko pasiekti, reikia pradėti nuo savęs. Tai vat tas pilietiškumas – irgi savęs paaukojimas tam reikalui.

Kaip manote, kodėl mums turi rūpėti pilietinės visuomenės Lietuvoje tema?

Tai kiekvieno pareiga. Tos visuomenės dalis esam kiekvienas mes ir jeigu žmonės nebus aktyvūs, pilietiškai ir visai nereaguos, neis nei balsuot, niekur nedalyvaus, nu tai dabar mokam sakyti tik, kad blogai blogai blogai, o ką patys padarėm tam, kad būtų kažkas geriau. Dėl to ir turi būti kažkoks pilietinis, visuomeninis judėjimas, pačių žmonių įdirbis, įnašas, kad kažkas būtų geriau. Kaip ir sako senoliai, gulinčiu akmeniu vanduo neteka, lygiai taip pat ir visuomenė, jei nieko pati nedarys, niekada geriau nebus.

Viskas anksčiau, manyčiau, buvo nuo palikimo rusų, kad a, kaip bus, taip bus viskas gerai, bet dabar kiek tenka susidurti su jaunais žmonėmis, gal tas jaunimas daugiau pradėjo tą visą veiklą ir tuos judėjimus visuomeninius, ir jie galbūt daugiau ir toje internetinėje erdvėje ir visur dalyvauja, tai galbūt daugiau, o šiaip žmonėms, aš sakyčiau, yra ganėtina per mažai teikiama informacijos, nes kaip ir šneka visi: įjunkim televizorių – negatyvas, paimekim spaudą – negatyvas, nu tai kur gali būti žmogui gerai, jeigu visą laiką mato tikrai viską juodom spalvom, nu tai matomai nuo to ir išeina. Bet šiaip per paskutinius metus žmonės kažkaip atkuto, nes po to nepriklausomybės paskelbimo tai

buvo visi tokie nusiteikę tom permainom, bet kadangi pas mus vyksta viskas labai lėtai, sakykim, viskas labai mažai pajudėjo į priekį, žmonės tiesiog nusivylė ir jiems tiesiog nereikia. Pvz., kaip Valinsko partiją išrinko, nu taigi galvojo nu va čia šauniai dainuoja, nu tai gal ir čia padainuos, tai va iš nevilties taip, aš manau, taip gaunasi. Žmonės tikrai yra jau ne tokie pasyvūs kaip buvo pradžioj nuo mūsų nepriklausomybės.

Kokiomis formomis ir būdais reiškiasi pilietinė visuomenė Lietuvoje, pvz., jūsų organizacija?

Sprendžiant iš mano bendruomenės, tai kiekvienas prisideda sakykim, pvz., vyresnio amžiaus yra labai daug tremtinių gyventojų ir remtinų, gauna būstus tenai, tai tie, matau, vyresnio amžiaus žmonės daugiau dalyvauja visokiuose renginiuose, jie patys ir šoka, ir dainuoja, ir pas kitus važiuoja. Dalyvauja, padeda, kai organizuojam akcijas visokias padėti socialiai remtinoms šeimoms. Nu kiek įmanoma, tiek jie save pateikia, dalyvauja tame. Ar tai darai kažkokius renginius, ar tai būtų kažkokie koncertai, ar kažkokios tai paskaitos, ar tai būtų kažkokie renginiai, jie taip ganėtinai aktyvūs, o jaunimas dalyvauja tik tai kur kokie šokiai, tai vat jeigu Jonines organizuojam, tai susirenka jaunimo. Kiekviena forma, matomai, nuo amžiaus priklauso.

Kas, jūsų nuomone, turi didžiausią įtaką sėkmingai pilietinės visuomenės plėtrai?

Nu kaip sakiau, ir spauda, ir žiniasklaida teikia per daug negatyvo, turėtų pasistengti skleisti kuo mažiau jo, kadangi tikrai vat žmogui tiktai kala, kad blogai blogai blogai, tik kainos kainos, taigi nieko daugiau nebekalba, tiktai apie kainas ir kas kur ką pavogė. Viskas. Ir žmogus, kai jis tik pramerkia akis ar įsijungia televizorių, jau ir sako, aha, rytoj brangs elektra, poryt brangs šildymas ir viskas, žmogus pasidaro tiesiog pasyvus ir jam jau į lauką net nesinori išeiti, nes nieko gero aš nebematau. Aš manau, kad turėtų kažkaip būti gal daugiau to bendruomeniškumo, bendruomenės veiklos, bet vėlgi, visa veikla dėl ko sustoja, todėl kad niekas finansuojama. Kaip anksčiau žadėjo ir viena vyriausybė, ir kita, kad va bendruomenėm bus finansuojami kažkokie elementarūs dalykai – popierius, telefonas, dar kažkas tai, taigi visi žinom, kad bendruomenių pirmininkai faktiškai, ne faktiškai, o taip ir yra, dirba visuomeniniais pagrindais. Tai būtų logiška, kad žmogus, jeigu tu dirbi ir uždirbi tą patį atlyginimą kaip ir visi, tai ar gali ir telefoną savo naudoti, čia turėtų būt kažkoks finansavimas bendruomenei. Siūlo rašyti projektus, pati susidūriau su tais projektais, parašai tą projektą, paprašai tam renginiui, pvz., 10–15 tūkstančių, kadangi viskas kainuoja, tau tenai jeigu geras dėdė pasirašo, tūkstantį litų duoda, o paskui dėl to tūkstančio su ta sąskaita lakstai į savivaldybę penkis–septynis kartus ir tenai kažkokia finansistė atsisėdus tave vis... . Tai ir viskas, aš

dabar kiek dalyvauju bendruomenių asociacijų veikloj, nieks neberašo projektų jokių, todėl kad tai yra netikslinga, čia pasityčiojimas iš žmogaus. Jei būtų kažkoks materialinis pagrindas, nuvežti kažkur tuos ir vaikus, nu ir pasyviai žiūri, sakyčiau, pvz., mokyklų direktoriai, aš kiek sakiau padarom šventę, ir vat kaip būtent tas bendruomeniškumas, pilietiškumas ir tėvai, ir vaikai, nes mūsų gi dabar tėvai tų vaikų nebemato. Vaikai sau, tėvai sau ir viskas. Tai jeigu dabar taip, tai kas bus toliau? Kokį pilietiškumą mes turėsime? Ir iš karto klausimas, o kas mokės mokytojam? Tai ir kiti į tave žiūri kaip į bendruomenės lyderį, sako tu gal neturi ką veikti. Turėtų ir valstybė apie tai pagalvoti, pasirūpinti.

Kaip valstybe galėtų prisidėti?

Manau, pradžia būtų labai didelis darbas ir finansavimas, todėl kad niekas neprašo kažkokių labai didelių pinigų, bet pas mus visą laiką taip ir darosi. Kadangi aš esu toks žmogus tiesiai šviesiai ir, kaip sakant, tas bendruomenes stengiama pajungti, kai reikalinga ar savivaldybei kokia akcija, tada visi kreipia, o bendruomenė, tada vėl tokie kažkokie kreipiasi į bendruomenę, o kada bendruomenės prašo, tai tada jau nieko nebereikia. Todėl niekas ir nenori eiti į tas bendruomenes, nes visi jau dabar supranta, kad jie reikalingi rinkėjai prieš rinkimus ir va bendruomenių ta visa veikla, iniciatyvos irgi bandoma pritraukti būtent prie jiem reikalingų projektų, kad jie galėtų pasakyti va čia buvo renginys, buvo krūva bendruomenių. Pvz., renginys dėl metro prie Neries, kad vat tai buvo Zuoko, bet mus vis tiek sukviėtė kaip bendruomenes, konkrečiai nebuvo paaiškinta, kad ten bus būtent dėl to, ką dabar rašo. Buvo gi bendruomenių atstovai ir šoko, ir dainavo, ir dalyvavo, renginys buvo, bet taip gavosi, kad buvo politizuotas. Manau, kad tokių dalykų neturėtų būti, todėl, kad kitą kartą niekas nebeis.

Tai nemanote, kad valstybės politika skatina pilietinės visuomenės formavimąsi?

Ne, manau, kad ne. Jie tik labai deklaruoja, bet taip realiai, kad vat dirbant ar darant darbus, stengiantis, buvo pažadėta visiems, pvz., Pilaitei net buvo paskirta 60 000 projekto darbams, bendruomenės centrui įrengti, kur būtų buvę ir senoliai, ir dienos centras, ir biblioteka, ir viskas, kas yra reikalinga, bet taip ir viskas užgeso, kai kurie gavo senų patalpų patalpas kažkokias, kad galėtų rinktis, dalyvauti ir daryti ir kažką, kad ir tą patį jaunimą priimti. Kur jiem dėtis? Galėtų būti kažkokie pamokymai. Bet nemanau, kad valstybė skatina, todėl kad tiesiog viskas vis tiek prasideda nuo valstybės vadovų, o jei jie tik deklaruoja, o nieko nedaro, nepadedą, tai ... Jie netgi daro tokius kliuvinius, pvz., seniūnaičius išrinko. Kam to reikia, neišsiaiškinau iki šiol.

Kokias problemas, atsižvelgdama į savo veiklą, galėtumėte įvardyti, su kuriomis susiduria pilietinė visuomenė Lietuvoje?

Vieta, kurioje mes galime susitikti, ir yra seniūnija. Neturime bendruomenės centro ar kažko, praktiškai visi žmonės yra dirbantys ir jeigu aš noriu organizuoti kažką tai, seniūnija dirba tik iki penkių. Tai ką tu gali darbo dienos metu daryti, o savaitgaliais seniūnija nedirba. Aišku, mes galim prašyt, bet vėl gi, kiek gali prašyt žmonių, kad jie ne savo darbo laiku turėtų sėdėti ten su tavim. Jeigu būtų centrai kažkokie, gal būtų daugiau aktyvistų. Yra gerai, kad bendruomenė, kada jau kreipiesi į kažkokią instituciją kaip bendruomenė, tai jie nors tave išgirsta, nes jeigu pavieniui, nieko negirdžiu, nieko nematau. Arba kaip savivaldybėj dabar labai populiari parašyti pačioj pabaigoj, jeigu jus netenkina atsakymas, prašom kreiptis į trylikimą langelį ir pan. Tai tik vienas dalykas, jeigu kreipiesi kaip bendruomenė, yra galimybė gauti atsakymą ne taip atmetinai.

Kaip manote, kokių konkrečių priemonių reikėtų imtis siekiant formuoti aktyvią pilietinę visuomenę Lietuvoje?

Pirmiausia žmogus turi pasirūpinti žmogum, nes jeigu vyks taip ir toliau, nieko gero nebus. Nes žiūrėkim, kas darosi: kiek pykčio protrūkių, vandalizmo, narkomanijos, kuo daugiau įtraukia į tokią veiklą, tai piliečio jau nebebus tikrai. Pirmiausia žmogus turėtų gauti tam tikras pajamas, kurios tikrai nežemintų jo orumo, ne dėl to, kad jis nenori dirbt, nenori eit, bet skatina tą. Kiek dabar jaunų žmonių nedirba, nuėjai į biržą ir viskas, o kodėl aš turiu plėšytis per tris keturis darbus tam, kad mokėčiau jam mokesčius, tai gal ir man tada geriau nueiti į biržą ir nereikia dirbt, vaikštau po bendruomenę, dirbu bendruomenės darbą ir gaunu išmokas.

Ar galite palyginti Lietuvos pilietinę visuomenę kitų šalių kontekste?

Toli nereikia eiti, pvz., lenkai. Jie yra žymiai pilietiškesni, aišku, jie nebuvo priespaudoj penkiasdešimt metų, bet dar lemia ir žmogiškas faktorius, bendruomeniškumas, ryšys ir su vaikais, ir su seneliais – jų visai kiti santykiai negu mūsų. Pagrindinis yra tai, kad vaikai ištisai nemato vaikų. Tik va tau reikia – imk kompiuterį, ir jeigu nebus tarpusavio santykių geresnių, mes turėsime dar krūvą problemų, nes tie vaikai tada palieka tėvus, pamiršta, kad jie irgi turi kažkokią įsipareigojimą. Kas mane žavi pas lenkus, tai šilti santykiai, ir ar bėda jie visada padės, o pas mus užsidaro savo kiautuose ir viskas. Man atrodo prasidėti turėtų nuo šeimos.

Kokia linkme, jūsų manymu, toliau vystysis pilietinė visuomenė Lietuvoje? Kokia jos ateitis?

Jeigu niekas nesikeis iš esmės, tai nieko gero. Nes tas draskymasis tų portfelių ir tų kėdžių dalijimasis irgi priešina labai žmones. Na jau bręsta visokie judėjimai, bet tik, aišku, kad pas mus nebūtų taip, kaip buvo Graikijoje, nes šiaip tauta esam darbininkai ir tikrai nesam tinginiai ir nelaukiam kažkokių išmaldų. Ir reikia žmogų paskatint. Jeigu niekas nesikeis, jaunimas vėlgi tie, kurie grįžo, išvažiuos ir liksim mes, seni žmonės. Tai nieko gero nežada. Bet aš tikiuosi ir vilioosi, kad viskas bus gerai, turėtų kažkas iš esmės pasikeisti, galbūt valdžia pagalvos, kad diržus veržiamės ne tik mes, eiliniai, bet kad ir jiems reiktų susiveržti. Kad daugiau būtų teigiamų emocijų, žmonės va to viso gero, ne tik prieš Seimo rinkimus ar vyriausybės, o būtent kad... pažėkit, kai kokios šventės ar renginiai, ar Kalėdos, žmonės vis tiek atkunta, kad nors ir kaip sunku bebūtų, bet jau vis tiek viduje liepsnelė dega.

Interviu Nr. 4.

Kokioje pilietinėje veikloje dalyvaujate ir kiek laiko? Ko tikėtės ar siekėte prisidėdamas prie organizacijos?

Ne, tik nuo Balsių bendruomenės įkūrimo. Tuo metu pradėjau domėtis, matau, kad jei ne aš, tai kas. Didžioji dauguma žmonių galvoja, kad ateis kažkas tai ir jo problemą išspręs. O aš sėdėsiu, verksiu ir gal išsispręs – tai vaiko sindromas. Ką daro vaikas, kada jam yra blogai? Jis pradeda verkti, pasislepia po stalu ir laukia, kol ateis didelis žmogus, kuris jo problemą išspręs. Bet kaip atrodo, kai suaugęs žmogus susigūžia, palenda po stalu ir sėdi, verkia, kad ateis kažkas didelis ir už jį problemas išspręs. Bet ne, neateina, todėl kad tas didelis žmogus jis yra pats. O kažkam – savivaldybei, valstybei – tai visiškai neįdomu.

Kas, jūsų požiūriu, yra pilietinė visuomenė apskritai?

Pilietinė visuomenė – tai žmonės, kurie tiki tuo, ką jie daro. Tiki savim. Kai žmogus tiki, tai jis ir eina tuo keliu. Kad žmogus patiktų, kad jis gali, reikia daug laiko. Jį blokuoja abejingumas, blokuoja valdininkų požiūris, visokie įstatymų trukdžiai. Kad žmogus galėtų sakyti, kad aš esu

pilietiškas, aktyvus ir nuo manęs viskas priklauso, tokių sąlygų nėra, turi būti labai užsispyręs, labai kietai nusistatęs.

Kodėl mums turi rūpėti pilietinės visuomenės Lietuvoje tema? Ar pilietinė visuomenė gali pasitarnauti plačiajai visuomenei?

Pilietinė visuomenė yra pagrindinis įrankis valstybės klestėjimui. Pilietiškas žmogus gali padaryti viską, nėra neįmanomų dalykų. Ko reikia lietuviams, kad patiktų, kad čia galima kažką daryt.

Kaip vertinate pilietinę visuomenę Lietuvoje? Kodėl?

Pilietinė visuomenė yra. Inicijatyvių žmonių tikrai yra. Yra jaunimo, yra ir sinjorai, buvę tremtiniai, jiems labai sunku pramušti abejingumo sienas. Užkrėsti kitus, patraukti paskui save – įrodymas. Yra geros žinios nuvertinimas iki vulgaraus savo pasaulio. Vienas džiaugiasi tuo, o kitas sako negali būti. Kad visuomenė yra labai sugedusi, taip, ir kad pilietiškumą reikia skatinti – šimtu procentų taip. Nes tik tokiu būdu mes galime išlipti iš tos duobės. Sako jau dugnas, nė velnio, dar iš apačios kažkas beldžiasi – dar ne dugnas. Jeigu žmonės palieka valstybę ieškodami kažkur geriau, tai didžiulis signalas, kad čia tikrai blogai. Jie netiki tuo, kad čia galima susikurti ateitį.

Kaip manote, kokiomis formomis ir būdais pilietinė visuomenė veikia Lietuvoje? Kokiais būdais tikslų siekia jūsų bendruomenė?

Mano nuomone, streikuojant, prieštaraujant nieko pasiekti nepavyks. Pilietinė visuomenė kažką padaryti gali ne destrukcijos, ne prieštaravimo būdu, o kūrybiniu keliu. Kuriant galima sukurti, o griauinant, deja, po gaisro lieka pelenų krūva, kurią reikia išvalyti, sutvarkyti, o kūrybiniam procese galima daug. Taip kad streikai, mitingai, piketai tikrai ne tas kelias pilietinei visuomenei pasireikšti.

Kas, jūsų nuomone, turi didžiausią įtaką sėkmingai pilietinės visuomenės plėtrai Lietuvoje? Kodėl?

Pavyzdys. Pavyzdžio rodymas, pavyzdžio iškėlimas. Taip pat gerų darbų viešinimas, kas dabar Lietuvoje yra visiškai blokuojama. Žiniasklaida griauja šalį. Žiniasklaida, televizija, visi šitie. Pagal reitingus dienos programoje pažiūrėkite, kiek pozityvo yra. Du penki procentai. Visa kita yra negatyvas. Žinios blogos, filmai blogi, laidos apie visokius blogius, problemas. Žmogus gyvena problemose ir dar jam užkrauna, todėl jam gyvenimas nemielas, jis blokuoja aplinkinį pasaulį.

užsidaro savo vienutėj, kambariukyje ir gal jam ten bus gerai. Tai iš kur tų gerų emocijų? Juk gerom emocijom gali pasidalinti ir užkrėsti aplinkinius, lygiai taip pat ir blogom.

Ar, jūsų manymu, valstybės politika skatina pilietinės visuomenės apraiškas Lietuvoje? Kodėl?

Tikrai ne. Valstybės politika, t. y. politikai ir valdžia, atsiriboja nuo žmonių ir turi atotrūkį. Valdžia, kaip ir pati Lietuva, neturi prisijungimo, įžeminimo, neturi šaknų, neturi pagrindo. Jie nelabai suvokia, kas čia vyksta, nes dvi kadencijas pabuvus Seime jisai nelabai įsivaizduoja, kaip tas žmogus gyvena. Jis gyvena visai kitoj dimensijoje, jam tie dalykai nesuprantami. Todėl jie daro, kad būtų jiems patogiu. Jie susikūrė sau įstatymus, pagal kuriuos patogiu gyventi tiktai jiems. Vyksta nekonstruktyvus bendradarbiavimas. Čia kaip pasakėčioj apie lydeką, gulbę ir vėžį, kai jie bandė vežimą traukti. Tai ir dabar taip. Valdžia traukia ten, politikai ten, o visuomenė traukia ten.

Kaip vertinate teisinę bazę, skirtą pilietiniam aktyvumui skatinti? Kokius teigiamus ar neigiamus aspektus galėtumėte išskirti?

Aš savo kailiu nepatyrčiau.

Kokias, atsižvelgdamas į savo patirtį, galėtumėte įvardyti problemas, su kuriomis susiduria pilietinė visuomenė Lietuvoje? Kokią jos įtaką daro pilietinės visuomenės apraiškoms Lietuvoje?

Pilietinės visuomenės dalyvavimas, jie yra atstumti nuo to. Mūsų savivaldos modelis neskatina pilietiškai domėtis ir dalyvauti. Viskas yra apsprendžiama partijoj, o partijos turi vėlgi savo dievą. Pilietinė visuomenė yra tuo pranašesnė, kad ji daug jautriau reaguoja. Aš nepriklausau jokiai partijai. Aš prisimatuoju kiekvieno rūbą, kaip padaryti, kad jam nespaustų. Turi būti aktyvus darbas su žmonėmis. Žmonės nėra blogi, tik reikia prieiti prie jo ir pasižiūrėti į pasaulį.

Kokios priežastys lemia esamą šiandieninę pilietinės visuomenės padėtį?

Abejingumas. Valdžios struktūrų abejingumas. Prioritetų sudėjimas ne tose vietose. Mes labai ilgą laiko tarpą ugdėme ne pilietišką, o vartotojišką visuomenę. Sociume visiem turi būti gerai. Todėl pilietinė visuomenė, ką reiškia žodis pilietis. Tai žmogus gyvenantis pilyje ir turintis ietį. Tai yra pažangus žmogus, kuris gyvena pilyje ir turi ietį, gina tą pilį, kad tame sociume būtų gera gyventi. Jeigu toje pilyje gera gyventi, tai tame tarpe ir jam gerai, o sodietis – kuris gyvena sodyboje vienas.

Jam ten gerai, bet kai ateina bėda, tada jis bėga pas tą pilietį – gink mane. Vat ir yra toks skirtumas mūsų pilietinės visuomenės, visi moka tik atsiriboti, užsidaryti ir būti tuo sodiečiu. Čia galbūt dėl komunistinės santvarkos, kai visus darė bendrabutinius, gal persirgs dabar ta visuomenė, kuri persisotino to bendravimo.

Ar jūsų organizacija bendradarbiauja su kitomis panašaus pobūdžio organizacijomis? Kokie tikslai?

Mūsų principu Vilniuj įsikūrė gal penkios bendruomenės. Mes padėjom susiburti žmonėm, kurie buvo mūsų renginiuose, matė, ką mes čia veikiame, ir pas save pradėjo kurti bendruomenes ir vykdo panašią veiklą.

Kokių konkrečių priemonių reikėtų imtis siekiant formuoti aktyvią pilietinę visuomenę Lietuvoje?

Gerų darbų viešinimas. Turbūt nieko kito geresnio nėra. Mokykis iš kitų pasiekimų ir kitų klaidų. Žmonės, kurie daro kažką nesavanaudiškai, kitaip sakant keistuoliai tokie. Jie kažką kuria, daro kažką. Ir staiga pastebi, o kažką padarė, tada ir kitas patiki, kad gali.

Ar galėtumėte palyginti Lietuvos pilietinę visuomenę kitų šalių kontekste? Kokia Lietuvos pilietinės visuomenės specifika nei kitų šalių?

Teko būti konferencijoje Anglijoje Birmingemo mieste, buvo tokia programa „R4R Europe“ tai toks Europos bendruomenių sambūris, kurio šūkis „Bendruomenės valdo miestus“. Iš rytų bloko šalių mes buvome vieninteliai, dar buvo iš Bulgarijos. Birmingemas Anglijoje – didžiausias pramoninis miestas, šalia Birmingemo buvo mikrorajonas, kur yra „Jaguaro“ gamykla, ten gyveno darbininkai, šeimos jų. Ir kada buvo pramonės kritimas, bedarbystė 16-17 proc., ten buvo labai prasta padėtis. Visiška destrukcija – deginami automobiliai, vagystės, visiškas chaosas. Birmingemo universitetas priėmė tokį sprendimą: buvo susikūrusi iniciatyvinė grupė, bendruomenė, kuri paprašė leisti toje teritorijoje perkonstruoti visą tą. Toje teritorijoje jiems buvo leista valdyti turtą ir t. t. Praėjus penkiem metam buvo išgyvendintos visos blogybės, buvo nugriauta dalis pastatų, jie perstatyti, perkonstruoti, įkurti vaikų darželiai, mokyklos, bažnyčios, parkai, skverai ir atsirado eilė žmonių, kurie nori apsigyventi tenai. Bendruomenė netgi reikalavo rekomencijų, ar gali čia išsinuomoti, ne nusipirkti ir gyventi, kur saugu, gera. Pasirodo, tai įmanoma net ir tokiose valstybėse, kur yra visko. Jie sprendė prostitucijos,

narkomanijos, prekybos žmonėmis klausimus, o mes sakom, na, mums reikia mokyklą pastatyti, infrastruktūrą sukurti, tai salė sureagavo taip, kad sako, kur tokia svajonių šalis yra? Pas mus, kaip ir atrodo, nėra tokių ydingų dalykų, reikia patiems sau kurti kažką, pas juos yra įsisenėjusių dalykų – kolonijinės santvarkos likučių, t. y. buvusių kolonijų gyventojai keliasi į Angliją. Taigi požiūris į pilietį turi būti rūpestis juo.

Kokia linkme, jūsų manymu, toliau vystysis pilietinė visuomenė Lietuvoje? Kokia jos ateitis?

Sprendžiant pagal tai, kas dabar vyksta, vyksta konsolidacija kažkokių tai skirtingų jėgų. Kiek laiko tai truks, neaišku. Žmonės pradeda domėtis tautiškumu, pradeda gerbti savo teritoriją, pradeda mylėti savo kraštą, savo šalį, savo tradicijas, iš naujo atranda save. Kada jie sugebės atrasti save, sugebės prisijungti prie praeities. Praeitis turi įkvėpti ateities darbams. Iki šiol praeitis buvo blokuojama, mes kaip tas medelis ne pasodintas, o užmerktas stiklainyje. Aš tikiu, kad viskas bus gerai, žinoma neaišku, kiek laiko praeis, bet daugėja žmonių, kurie domisi, yra aktyvūs.

Interviu Nr. 5.

Kas, jūsų požiūriu, yra pilietinė visuomenė?

Pilietinė visuomenė – kai nenusispjaut, kas šalia vyksta.

Kaip vertinate pilietinę visuomenę Lietuvoje?

Aš manau, kad ji dar tik formuojasi. Yra kur tobulėti.

Kokiomis formomis ir būdais reiškiasi pilietinė visuomenė Lietuvoje, pvz., jūsų organizacija?

Bendra veikla, bendrais interesais, kova dėl tų interesų dažnai pasireiškia, pvz., nori pastatyti kokią atliekų deginimo gamyklą, tada jau visi suskumba protestuoti ar dar kažką daryti, arba per akcijas, pvz., „Darom“ akciją, kai renkamos yra šiukšlės. Tai va čia viena iš tų formų.

Kas, jūsų nuomone, turi įtaką pilietinės visuomenės formavimuisi?

Aktuali kažkokia tema, jeigu tai aktualu tai visuomenei, tada yra daug šansų, kad ji bus sėkminga.

Kaip manote, ar valstybės politika skatina pilietinės visuomenės formavimąsi?

Aš manau, kad jie norėtų, bet nelabai žino, kaip gali tą padaryt, kaip skatinti, nes yra daug dalykų, kurie prieštarauja jų veiksams. Labai elementarus pavyzdys: yra motinos, kurios yra motinystės atostogose ir, pvz., jos norėtų daryti kažkokių užsiėmimų ir galėtų gauti atlygį, bent jau medžiagoms pirkti. Jeigu jos tik tai deklaruoja, jom iškart nusikerta ta motinystės pašalpa. Tai ta prasme jos ne tik kad neskatinamos, bet gaunasi taip, kad, gink Dieve, nieko nedaryk. O turėtų būti priešingai, nes yra labai svarbu jų užimtumas, jų įsiliejimas į bendruomenės ar visuomenės veiklą ir jos nėra suinteresuotos tai daryt.

Kokioje pilietinėje veikloje dalyvaujate ir ar seniai įsitraukėte į ją?

Nu va čia mes tokį kultūros tašką įkūrėm. O kiek tai tęsiasi, tai pastatas atsirado visai neseniai, bet kad iki to pastato daėiti, reikėjo nemažai laiko, gal apie porą metų.

Kokie tikslai paskatino imtis šios veiklos?

Padaryti vietą, kur būtų galima rinktis nevažiuojant į centrą ir kur galima gerai, turiningai praleisti laiką.

Kokias problemas, atsižvelgdamas į savo patirtį, galėtumėte įvardyti, su kuriomis susiduria pilietinė visuomenė Lietuvoje?

Nepasitikėjimas valdininkų tarpe, kad va kažkas ateina, kad kažką nori daryti, tai ieškoma visokių kažkokių kabliukų, kad kažkas paslėpta turi būti būtinai, kad kažkur kažkoks biznis bus tikrai daromas. Tai tiek visuomenės, tiek biurokratiniam lygmeny tas yra. Manau, kad tas taip greit nepasikeis.

Kaip jūs manote, kokios priežastys lemia šiandieninę pilietinės visuomenės padėtį Lietuvoje?

Mūsų sovietinis periodas, nes jis išdraskė nusistovėjusius bendruomeninius santykius, nėra istorinio vientisumo. Tie karai, viskas, visokie kolchozai ir visi kiti velniai, tai jie duoda tam tikrą savotišką

toną, ko nepasakytum apie šalis, kurios palengva ir stabiliai vystėsi, o ne kaip mes – tai kylam, tai krentam. Ir tas labai atsispindi.

Ar jūsų organizacija bendradarbiauja su kitomis organizacijomis, ar vienijatės, buriatės siekdami tikslų?

Bendradarbiaujam visokiom formom: pradedant su aukštosiomis mokyklomis ir su seniūnija, bandom į mokyklą eiti, tai ieškom būdų bendradarbiauti ir daryti. Su kuriančiais žmonėm labai norim įeiti į kontaktą.

Kaip manote, kokių konkrečių priemonių reikėtų imtis siekiant formuoti aktyvią pilietinę visuomenę Lietuvoje?

Tiesiog vykdyti, kas jau pradėta daryti. Kurti va tokius centrus, daryti, kad žmonės pamatytų, kad čia galima daryti, kad kartu reikia daryti ir tęsti tą darbą tiesiog. Iniciatyvių žmonių reikia.

Ar galėtumėte palyginti Lietuvos pilietinę visuomenę kitų šalių kontekste? Kokia Lietuvos pilietinės visuomenės specifika nei kitų šalių?

Pvz., skandinavai. Pas juos yra įprasta turėti va tokius bendruomenės namus, aplink kuriuos vyksta kultūrinis gyvenimas. Pas mus čia yra naujiena, o ten tas jau yra seniai, jiems nereikia turėti didelių butų, namų, kad ten kviestis svečius, jie gyvena kompaktiškai, bet turi bendruomenės namus, kur jie visada gali ateiti ir tai yra susibūrimų vieta. To pas mus dar nėra.

Kokia linkme, jūsų manymu, toliau vystysis pilietinė visuomenė Lietuvoje? Kokia jos ateitis?

Aš manau, kad teigiamai. Nori nenori ji tobulės. Žmonės bus visuomeniškesni, labiau pasitikės vieni kitais, bet tam reikia laiko nemažai, kad nedaužyt, nebjaurot, o kurti.

Interviu Nr. 6.

Kas, jūsų požiūriu, yra pilietinė visuomenė?

Kadangi aš užaugau Amerikoje, mano požiūris į visa tai visai kitoks. Manau, pilietinės visuomenės geriausias pavyzdys, kai buvo Sąjūdis, tada aš dar negyvenau Lietuvoje. Bet aš ką stebiu, kad po to, jeigu sakome, kad pilietinės visuomenės pavyzdys buvo tada, tai kaip greitai viskas pasikeitė ir iširo, jeigu spaudos pas jus šitoje šalyje buvo 50 metų, o dabar laisvoje šalyje gyvenat apie 20 metų. Tai jeigu paimam, kad 50 metų žmonės buvo po spauda ir 20 metų gyvena laisvai, tai kaip greitai tas visas Sąjūdžio noras įsijungimo išnyko. Pvz., Amerikoje žmonės gyvena po spauda labai daug metų, ne vieną šimtą ir vis tiek tiek jaunimas, tiek gyventojai įsijungia į kažkokius tuos *movements*, kad kažką gero padaryt. Iš vidaus kažkur tą reikia semtis, pilietinis noras sukurti po spaudos, bet atvirksčiai, visi sulindo, bent jau mes matom, kad buvo toks pakylėjimas ir paskui kaip oro balionas pakilo, jisai buvo gražus, kažkas įvyko ir viskas.

Kodėl mums turi rūpėti pilietinės visuomenės Lietuvoje tema?

Manau, tas turi būti nuo vaikystės pas žmogų, jis turi ar kažkur universitete įsijungti, arba matyti šeimoje, kad tėvai dalyvauja. Bent pas mus šeimoje, kadangi tėvai buvo aktyvūs, tai ir mano sesuo įkūrė „Tele3“. Ir aš kai su Senamiesčiu prasidėjau, situacijos, kurios buvo netoleruojamos, įkūrėm Senamiesčio bendruomenę ir tam skyrėm ir laiko, ir pinigų, ir dėmesio. Mums iš to dabar dalyvaujant visiškai nėra ar kad mum iš to asmeniškai nubyrėtų. Bet aš ant savęs galiu sakyti, kad tas buvo pasėta vaikystėje. Aš atsimenu, kad tėvai grįždavo iš darbų ir tai vienoks būrelis „Moterų sąjunga“, tai ten dar kitas visuomeninis dalykas, tai tas. Kodėl mums turi rūpėti, tai jeigu tai tik žiūrėti kaip kažkas, kur nesi dalyvavęs.

Kaip vertinate pilietinę visuomenę Lietuvoje?

Kadangi tai yra toks bendras apipavidalinimas, kas yra ta pilietinė visuomenė, tai yra daug sluoksnių. Gal vienam atrodo, jeigu įstoja į kažkokią partiją, su ta partija dalyvauja kažkokiuose renginiuose, jie jaučia, kad yra pilietinė visuomenė, arba kur meras Zuokas buvo sukūręs kažkokį ten jaunimo visuomeninį judėjimą, o dabar jau kažkur „Delfi“ mačiau, kad jau bus kažkokia partija. Kai tie patys žmonės tą patį makaluoja, tai nieko gero: ar pica pasidaro kepsnys, ar kepsnys pasidaro pica. Pilietinė visuomenė yra skirtinga namo, kvartalo ar kaime kažkokiam, ar mieste.

Kokiomis formomis ir būdais reiškiasi pilietinė visuomenė Lietuvoje, pvz., jūsų organizacija?

Tai čia, kaip sakiau, įvairių sluoksnių yra. Pvz., kadangi Žvėryno bendruomenėje yra valdančių personų, turinčių teisinį išsilavinimą, tai jiems ten pasirodė, kad tas kelias gal labiau priimtinas, labiau supratimą turėjo. Kadangi pas mus kai Senamiesčio bendruomenę įkūrėm, visi popierizmai ir viskas, kur eiliniam žmogui, piliečiui nesuprantama, jis juk neskaitys ten kažkokių didžiulių ilgų aktų, tai senamiesčio arba juoda, arba balta, arba statyt pastatą, kurio nebuvo, arba nestatyt, arba prižiūrėt, arba neprižiūrėt. Ir stengėmės, kaip pas amerikonus yra *win win*, kad nebūtų kažkuri pusė pralaimi, rasti kažkokį kompromisą.

Kas, jūsų nuomone, turi didžiausią įtaką sėkmingai pilietinės visuomenės plėtrai Lietuvoje?

Jeigu naudojant pilietinės visuomenės pavyzdį, jeigu kažkas mato, kad galima paveikti, pvz., tuo atveju, kai mes su tuo detaliu planu 2004 m. Ir tokie veiksmai be jokių teismų ir žmonės atsimena, kad nebuvo be reikalo. Ir, aišku, asmenybė, tik asmenybė. Bet ir pats bendravimas. Kas yra piliečiai? Einam gatve ar parke su šuniukais, su tais pačiais žmonėmis susitinkam, sakom „labas rytas“. Kiek truko laiko, kol tie žmonės atgal pasakė „labas rytas“. Jiems buvo šokas, kad kažkas jiems sako „labas rytas“, nes jis eina ir praeina. Kiek tas vyksta namuose, daugiaaukščiuose. Kalbuosi su žmonėmis, kurie nusipirko naujus butus, brangius butus, ir sakau, kaip tavo bendravimas su kaimynais, sako, žinai, mes nebendruojam. Tai jeigu taip jau žmonės nebendruoja, kiemuose nesusitaria, kur mašinas statyt, kaip kiemą prižiūrėt, tai ką galvot toliau.

Be to, o kas pasikeitė atgavus nepriklausomybę. Buvo kaip toj kokioj koncentracijos stovykloj, kur visi negali išeit, dabar yra laisvė, gali išeit, bet visi tie patys, kas buvo valdžioj, taip ir liko valdžioj, tik pasikeitė vardai. Taip pat kaip toj pačioj stovykloj irgi tiems belaisviam pasakytų, kad jūs jau esat nebe belaisviai, o jūs čia gyvenat atseit laisvi, bet tie patys sargai, kurie jus ten mušė, terorizavo ir blogus darbus dirbo, dabar jie atseit nebe sargai, o jus globoja.

Kaip manote, ar valstybės politika skatina pilietinės visuomenės formavimąsi?

Ne. Dabar yra toks noras visiems politikieriam prie lesyklėlės bėgt – prie ES pinigų, kiek dar liko pinigėlių biudžete ar kažkur, dabar dar lesyklėlės periodas. Kas žino, kaip ta lesyklėlė veikia, draugam prie tos lesyklėlės yra priėjimai, jiems gal tada ir nubyra kažkas ar iš ES paramos veiklai pinigų, ar iš savivaldybės lesyklėlės, o kas nežiūri į tą veiklą kaip į lesyklėlę, o kaip kažkokio gėrio įnešt, o ne tik prasimaitint, savo šeimą, savo pusbrolius ir t. t, tai jiems nelabai.

Kaip vertinate teisinę bazę, skirtą pilietinės visuomenės skatinimui?

Ji skirta ne mums, o tiems, kaip sakiau, kas žino, kaip ta lesyklėlė veikia, tiem naudinga.

Kokioje pilietinėje veikloje dalyvaujate ir ar seniai įsitraukėte į ją?

Aš tai nuo vaikystės, nuo kokių penkių metų. Ir Amerikos lietuviai, ir skautai, ir ateitininkai, ir visokios bendruomenės, ir universitete įsteigiau lietuvių studentų bendruomenę.

Kokias problemas, atsižvelgdama į savo veiklą, galėtumėte įvardyti, su kuriomis susiduria pilietinė visuomenė Lietuvoje?

Uoj visokių dalykų. Kadangi veikia ta lesyklėlės mąstysena tarp valdžios žmonių, tai kiti, kai žiūri į tą visuomeninę veiklą... Dabar vyko antras turas tų seniūnaičių rinkimų, iš kitų bendruomenių pakalbino, sako, kadangi Senamiesty nieko nebuvo per pirmą turą, tai susidėliokit žmones, antram turui surinkt parašų, kad nemiegot. Tai taip ir padarėm, nuėjom į seniūniją, pasiėmėm tą anketa kaip geri piliečiai, reikėjo, kad mūsų kvartale užregistruoti žmonės pasirašytų, o kadangi kiemai užrakinti ir t. t., reikėjo minimum penkiasdešimt parašų, tai buvo tikrai sunku, čia yra grupė žmonių, kurie yra rusakalbiai, tai automatiškai, jeigu kandidatas, t. y. aš, rusiškai nekalba, tai nueiti ten, surinkti tą parašą ir išaiškinti, kas tie seniūnaičiai neįmanoma, vadinasi, su savim turėjai pasiimti vertėją ar kitą žmogų. Tai vis dėlto surinkom daugiau nei penkiasdešimt, nunešėm į seniūniją ir nieko, ir neaišku, ar švariai kažkas, ar jie ten paorganizuos kažkokius... skaidrumo, visame, kai pamatėm, kad nėra skaidrumo. Ir tarkim toj pačioj seniūnijoj jiems visiškai neįdomu bendrauti su Senamiesčio gyventojais, kai buvo tie epizodai 2004, 2005 m., tos problemos, nė vienąsyk seniūnas nedalyvavo, nors jis yra tas valdžios piramidėje, kuris turėtų būti arčiau Senamiesčio reikalų, jaust, kas vyksta, bet net negyvena žmogus Senamiesty. Tai jeigu jau pati valdžios piramidė tokia pasidarė, tai kokioj firmoj galėtų būti, sakykim, padalinio viršininkas ar vadovas, kuris su ta komanda net nebendrauja. Kiek ta firma nuvažiuotų?

Kokios, jūsų manymu, priežastys lemia esamą šiandieninę pilietinės visuomenės padėtį?

Nėra pozityvių pavyzdžių, mąstymas kitoks. Pvz., muzikantai užsienyje turi savo veiklą, už ką, prieš ką jie yra, ir paskui tuos žmones, kurie jų klausosi, pajungia į tą veiklą. Pvz., kai Kalifornijoje Santa Monikoj buvo išvalyti tą vandens dalį, kur yra *Santa Monica bey*, tai gyventojai įsijungė, Holivudo žvaigždės kur gyvena, dainininkai, aktoriai ir visi už tai, kad pakeist. O, pvz., toj pačioj

Senamiesčio bendruomenėj, kai buvo ir mes galvojom, kaip būtų faina kažkuriam skverely padaryt koncertą, kad atkreipt dėmesį, kad Senamiesčio bendruomenė kažką daro, kreipėmės į kelis tokius, kurie patys gyvena Senamiesty, o jų atsakymas buvo „o kiek jūs mum mokėsit, kad mes pagrotume per tą koncertą arba padėtume suorganizuoti?“

Kaip manote, kokių konkrečių priemonių reikėtų imtis siekiant formuoti aktyvią pilietinę visuomenę Lietuvoje?

Ir žmonės, ir valdžia, kol tokia korupcija valdžioj, tai nesinori eiti. Kiekvienąsyk prieini arčiau, pamatai tuos nešvarius dalykus ir tada gali būti pats geriausias, pats šauniausias žmogus, geriausiai nusitikęs, bet įkas tau vieną sykį, įkas tau antrą sykį, įkas tau trečią sykį ir sakysi: viskas, kam man to reikia. Tada kai su Senamiesčio reikalais buvo, kando kiekvieną dieną iš visų pusių ir visas apkandžiotas grįždavai pas savo žmones ir sakydavai, ką toliau darom, nes reikėjo daryt. Ir greitai krenta tas entuziazmas, o jeigu rimtesnė bėda, tai tos kliūtys pasidaro dar didesnės.

Kokia linkme, jūsų manymu, toliau vystysis pilietinė visuomenė Lietuvoje? Kokia jos ateitis?

Neįsivaizduoju. Po šito parašų rinkimo kažkaip pakilo, atrodė, kad geriau, matėsi kažkas. O kaip, pvz., buvo ta banga, kur atvažiavo kiek daug lietuvių iš užsienio po nepriklausomybės ir norėjo kažkaip įsijungti, padėt, dalyvaut, vis tiek jie bandė kažkokiais būdais ir kodėl dauguma jų išvažiavo ir nebegrižta – irgi yra toks įdomus klausimas. Jie pamatė, kas čia dedasi, ir jiems dabar Lietuva daug geriau atrodo per užpakalinį mašinos veidrodėlį.

Interviu Nr. 7.

Kas, jūsų požiūriu, yra pilietinė visuomenė?

Taip, Sąjūdžio laiku buvo ta pilietinė visuomenė, kuri apjungė įvairias grupes, ir savo noru iš skirtingų grupių interesai buvo sujungti, visi iš vien. O šiais laikais ko ir trūksta, tai būtent trūksta tos pilietinės visuomenės. Tiesiog tuo Sąjūdžio laiku pilietinė visuomenė buvo apsiungus, dabar jinai tokiom mažesnėm grupelėm, kiekvienas daugiau savo gvildena problemas. Sprendžiami interesai, kurie liečia vieną ar kitą grupę žmonių, tada jie sugeba susijungti.

Kaip vertinate pilietinę visuomenę Lietuvoje?

Jos nėra. Tiesiog jos nėra. Kaip ir sakiau, tos mažos grupelės yra, negali sakyti, kad jos visiškai nėra, bet tos visumos, kuri buvo Sąjūdžio laiku, to apjungimo nėra. Dabar tos atskiros grupelės, negali sakyti, yra. Prieš kelis metus Senamiesčio bendruomenė bandė sujungti ir iš kitų bendrijų, Užupio prisijungė prie mūsų, iš Pilaitės ta bendruomenė prisijungė dėl to Senamiesčio užstatymo ir tų detaliųjų planų, tai tada tikrai pavyko sujungti, visi prisidėjo, nes Senamiestis yra visų, netgi galima sakyti visos Lietuvos.

Kokiomis formomis ir būdais reiškiasi pilietinė visuomenė Lietuvoje, pvz., jūsų organizacija?

Mes daugiau ejom per žmonės, parašus rinkom, bandėm apjungt, supažindint visuomenę su tuo kas vyksta, ir kas gali įvykti.

Kas, jūsų nuomone, turi didžiausią įtaką sėkmingai pilietinės visuomenės plėtrai Lietuvoje?

Jeigu kalbant, kas tai nulemia, tai sakykim mūsų grupelė žmonių ejom nuo ryto iki vakaro ir ieškojom, parašus rinkom ir su plakatais stovėjom ir t. t. Buvo tikrai daug dėmesio, laiko skirta. Tai tas skiepijimas nuo mažens. Turim labai gerą pavyzdį, gyvena žmonės su mažais vaikais, sakykim, Fabijoniškėse daugiaaukščiuose, jie eina, praeina, jiems niekas nerūpi. Nei kažkokia aplinka. Pradėkim nuo to: nuo pat mažens eikim, įjunkim vaikus, kad jam rūpėtų aplink jį gabaliukas, tada dar didesnis gabaliukas, žmonės vieni su kitais bendrauja. Tai ne, visi kažko laukia.

Kokioje pilietinėje veikloje dalyvaujate ir ar seniai įsitraukėte į ją?

Aš tai, sakyčiau, su Senamiesčio visa šita veikla pradėjau. Tai yra užkrečiama, kaip ir šypsena, taip ir pilietiškumas.

Kokias problemas, atsižvelgdama į savo veiklą, galėtumėte įvardyti, su kuriomis susiduria pilietinė visuomenė Lietuvoje?

Renkant parašus dėl seniūnaičių kandidato, sako, kiek tau moka. Arba kitas, gerai, aš pasirašysiu, bet štai pas mane balkonas griūna, man to reikia. Vat tokia mąstysena žmonių, žiūri tik sau, nesupranta, kad žmogus eini, darai dėl bendrų problemų, pvz., Senamiesty mašinos lekia, reikia dėt tuos

„gulinčius policininkus“, kad visiems Senamiesty gyvenantiems būtų, bet, ta prasme, visi ne taip globaliai žiūri, bet kiekvienas sau tiktai.

Kokios, jūsų manymu, priežastys lemia esamą šiandieninę pilietinės visuomenės padėtį?

Viskas atsiremia, kaip sakiau, į interesus, pinigus. Atsimenu senais laikais, kai tik Asta atvažiavo, reikėjo tą ar tą padaryti ir sako „o aš atsilyginsiu, sumokėsiu“ ir pan., sakau, palauk, dar ižėisi tą žmogų, sakau čia įprasta, kad vienas padeda vienam, kitas padeda kitam. Dabar visas tas nebeegzistuoja, kaip sakau, viskas atvirksčiai – jeigu tu man nemokėsi, man naudos nebus, arba kiek žmonių bendravimas yra pagrįstas, kad ar bus man naudingas, reikalingas ir pan. Kuo toliau, tuo labiau. Sakyčiau, iš viso tolsta, kas anksčiau buvo, dabar byra. Tos grupelės, kurios apsijungia dėl bendro tikslo, bet toks va bendras apjungimas yra sunkus.

Kaip manote, kokių konkrečių priemonių reikėtų imtis siekiant formuoti aktyvią pilietinę visuomenę Lietuvoje?

Turi keistis žmonių mąstysena pirmiausiai.

Kokia linkme, jūsų manymu, toliau vystysis pilietinė visuomenė Lietuvoje? Kokia jos ateitis?

Geryn tikrai neina, palyginti su dešimt metų atgal. Sakai, pasakoji, kaip mes čia viską darom, o sako, kokia man iš to nauda, o kas pasikeis. Reiktų dėkoti, kad žmogus iniciatyvą rodo, eina, laiką skiria, jam reikia dėkoti, o gaunasi, kad vos ne jam maldauk, prašyk, kad pasirašytų. Tai vat abejingumas, nesuvokimas. Kuo toliau, tuo labiau žmonės. Prošvaisčių į gerą pusę aš kol kas nematau.

Interviu Nr. 8.

Vienas svarbiausių dalykų yra, koks pavyzdys yra rodomas, ar tėvai kažką daro, ar tik sėdi prie TV ir sako, o kaip blogai. Dar vienas svarbus dalykas pilietinei visuomenei, kad žmonės turėtų kažkokią paskatą ir norą daryti, neįaučiamas atgalinis ryšys, nes pas mus dabar gaunasi taip: lyg yra sukuriama kažkokia regimybė, oficialiai yra lyg ir skatinama, politikai šneka per masinės informacijos priemones, „taip mes norim pilietinės visuomenės, kad visi būtų atsakingi už savo šalį,

už save, už savo artimą ir pan.“, bet realiai yra tas toleruojama iki tol, kol ta pilietinė visuomenė nepradedą kištis į tų „didelių berniukų“ reikalus. Iki tol tai yra deklaruojama, viskas gerai, būkit jūs ta pilietinė visuomenė, o realiai, ar to iš tikrųjų reikia. Yra sudaroma tokia regimybė kaip ir poreikis, mes norim to, bet realiai to nėra. Būtent yra tų aktyvių žmonių, jie bando daryti, kurti, bet kai visada atsimuši į sieną, tai daugumai nusvyra rankos, tiesiog turi būti atgalinis ryšys, kad žmonės pajustų, kad tai, ką jie daro, iš tikrųjų yra prasminga ir kad jie pasiekia tam tikrų rezultatų. Ir vat kaip sakėt ir iš bendruomenių kažkas pasiekė savo tikslų ir jie jau turi daugiau optimizmo, nes mato, kad jų veiksmai kažkaip kažką pakeičia.

Taip, kai kurie eina per teisine priemones. Galbūt pas mus dar taip pat trūksta tų pačių teisininkų, kurie atstovautų būtent viešąjį interesą, remtų tą pilietinę visuomenę, nes, pavyzdžiui, gaunasi, kad Senamiesčio bendruomenės žmonės turi už savo asmenines lėšas samdyti teisininkus, jeigu jų tarpe nėra teisininko, kuris skirtų savo laiko. Kiekvienas turi įnešti kažkokią savo dalį, kad būtų ta pilietinė visuomenė. Nors realiai, jei kalbant ir apie kitas šalis, atrodo ir, jeigu žiūrėti dar giliau, daugumoje pasaulio valstybių pilietinės visuomenės įtaka, mano nuomone, sukuriama tam tikra regimybė, kad žmonės įsivaizduotų, kad jie kažką gali. Realiai tarkim kaip ir rinkimai žmonėms sukuriama, kad jie kažką nulemia, o realiai rinktis iš nieko nieką. Bet bent jau kitose šalyse, kur yra gilesnės demokratijos tradicijos, kur jie neužspiesti, kur gyvena laisvi žmonės, nes pas mus viena iš didžiausių bėdų, kad žmonės nėra laisvi – jie bijo reikšti savo nuomonę arba jie net nemoka jos reikšti, tai tada ir to švietimo daugiau reikėtų. Pas lietuvius juk dar tas vergo mentalitetas ir mes bijom pasakyti, ką iš tikrųjų galvojame.

Priemonės – pirmiausia darbai, kad tie patys, kurie deklaruoja, kad jie nori tos pilietinės visuomenės, kad parodytų, kad jiems iš tikrųjų to reikia, kad būtų tas atgalinis ryšys, nes, manau, didžiausia problema – atgalinio ryšio nebuvimas. Pirmiausia ir eina šeima, mokykla, į organizacijas įtraukimas jaunimo, nors, manau, yra teigiamų pokyčių – dabar yra daug ir jaunimo organizacijų, kurios labiau reiškiasi visuomeniniame gyvenime, bando ten kažkiek politika domėtis, tik norėtusi tikėti, kad nepaslystų ten, kur paslydo tie po nepriklausomybės atgavimo. Žmogaus prigimtis yra tokia, kad žmogus yra godus. Bet nesakyčiau, kad tai tik Lietuvos problema, visur daugiau mažiau taip yra. Tik gal dar tie mūsų kultūriniai aspektai duoda savo, charakterio savybės žmonių, kaip sako, lietuviui kuolą tašyk ant galvos, kai galvą perskelsi, tai tada gal. Po penkiasdešimties metų priespaudos, kol dar buvo sunku, visi buvo susitelkę, po to tik atsipalaidavo, pradėjo šiek tiek geriau gyventi ir, man atrodo, ačiū Dievui, kad tos krizės dar yra, nes jos dar žmones šiek tiek sujudina, nes jeigu taip būtų tęsiasi kaip nuo kokių šeštų iki aštuntų metų, ką aš vadinu Lietuvos aukso amžium per XX–XXI a. istoriją, tai toliau dar blogiau būtų buvę, dar daugiau niekam niekas būtų nerūpėję. Žmogus yra sotus, jam nelabai rūpi ir dar mažiau rūpi tas kitas alkanas.

Valdžios institucijos galėtų prisidėti prie skatinimo, bet būtų džiugu, kad tai nebūtų tik deklaracija. Kaip su dauguma įstatymų pas mus yra: sukuriama tam tikra teisinė bazė, bet nelabai kas kontroliuoja, ar ji įgyvendinama.

Kaip priemonę įvardinčiau mažas struktūreles, bendruomenes, pvz., mano sesė gyvena Santariškėse, ten yra labai stipri bendruomenė tokia susitelkusi, jie yra įkūrę kažkokį VŠĮ ir visi tos bendruomenės nariai skiria tuos du procentus tai VŠĮ ir kaip jie ten yra susitvarkę: jie turi teniso kortus, jie turi krepšinio aikštelę, turi futbolo aikštelę, turi vaikam laipynių parką ir sekmadieniais renkasi tėvai su vaikais: mamos ant staliukų pasidėjusios termosus ir sumuštinis, vienas koks tėvas prižiūri vaikus, kitas ten kokią veją laisto. Va bendruomenė, va pilietinė visuomenė ir va kaip galima neprašant kitų, netgi tom priemonėm, kurios yra suteiktos. Bet tik reikia, kad kažkas užsiimtų, reikia tų aktyvių narių.